

Tito

u

„Vojnom delu“

Od početka svog političkog delovanja drug Tito je visoko cenio štampu i publicistiku kao sredstvo idejne i političke borbe. Svoje shvatanje značaja i uloge štampe najbolje je izložio u članku »Štampa kao agitaciono sredstvo u radničkom pokretu« (maja 1927), u kome se kaže »da je štampa jedno od najjačih sredstava u radničkom pokretu za prosvjeđivanje i osposobljavanje proletarijata za borbu protiv kapitalističke klase«. U skladu sa takvim shvatanjem, Tito se na efikasan način koristi tim sredstvom u svom revolucionarnom radu.

Pre rata najveći deo Titovih radova objavljen je u centralnom ilegalnom partijskom organu »Proleter«, zatim organu KP Hrvatske »Srp i čekić« i nekim listovima Kominterne. Samo u majskom broju »Proletera« iz 1940. objavljeno je osam Titovih članaka.

Početkom avgusta 1941. godine, Tito je pokrenuo »Bilten« Glavnog štaba NO POJ. Prvih šest brojeva uređivao je sam i u njima objavio više značajnih članaka u kojima je izlagao strategiju i taktiku narodnooslobodilačkog pokreta u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji.

Naredbom br. 40 od 1948. godine Vrhovni komandant oružanih snaga, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito pokrenuo je opštevojni teorijski časopis »Vojno delo«.

Kao tvorac Armije i neposredni kreator vojno-političke strategije našeg narodnooslobodilačkog rata i savremene koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, Tito je u svim fazama razvoja naše revolucije neprekidno usmeravao i inspirisao vojnu publicistiku, a naš časopis posebno. Titove ideje i dela bili su stalna vodilja »Vojnom delu«, na čijim stranicama su za protekle tri decenije objavljeni mnogi prilozi našeg Vrhovnog komandanta.

Ovim povodom donosimo integralni tekst intervjua »Vojnom delu« koji je drug Tito dao decembra 1973. godine tadašnjem Glavnom i odgovornom uredniku pukovniku Mihajlu Vučiniću prilikom proslave dvadeset i pete godišnjice našeg časopisa.

Nauka u službi odbrane zemlje

Pitanje:

Druže Maršale, živimo u svijetu dubokih i složenih društveno-ekonomskih, političkih i drugih protivurječnosti i krupnih promjena u međunarodnim odnosima. Politika sa pozicija sile, prijetnje, pa i ratovi, realnost su savremenog svijeta.

O tim procesima u svijetu i tendencijama daljeg razvoja ima različitih gledišta. Zbog značaja koji imaju i za časopis Vojno delo, kao opštevojnog teorijskog glasila, željeli bismo da nam izložite Vaše mišljenje o tome.

Odgovor:

U posljednje vrijeme je zaista došlo do krupnih promjena u svijetu. Pored poznatih pozitivnih kretanja, ima procesa koji izazivaju ozbiljnu zabrinutost i nespokojstvo.

Mnoštvo raznih protivurječnosti i neriješenih problema potresa savremeno čovječastvo, a u nekim regionima svijeta dolazi do za-tegnutosti, kriza, raznih oblika imperijalističkih pritisaka i prijetnji, pa i ratova. Imperijalističke i reakcionarne snage ne biraju sredstva u nastojanju da spriječe borbu naroda za svoja prava na slobodu i nezavisnost. Pariškim sporazumom dugogodišnja borba vijetnamskog naroda formalno je završena, ali sajgonski režim taj sporazum ne poštuje, već ogromnu tehniku koju je dobio od Sjedinjenih Američkih Država i dalje koristi, napadajući oslobođene teritorije Južnog Vijetnama. Kambodžanski narod i dalje se mora boriti za svoju slobodu protiv kvislinškog režima Lon Nola. Bezobzirna agresija Izraela protiv arapskih zemalja, kao i brutalni udar vojne hunte u Čileu, u čijoj pozadini su najreakcionarnije imperijalističke snage,

ugrožavaju svjetski mir i osnovne saradnje među državama i narodima, i predstavljaju ozbiljno upozorenje za sve miroljubive, demokratske i napredne snage svijeta. Rasistički režimi južne Afrike, Rodezije i Portugala u Angoli ne samo da vode istrebljivački rat protiv oslobodilačkih pokreta i domorodaca, već i stalno ugrožavaju integritet i nezavisnost nekih progresivnih afričkih zemalja.

Zbog objektivno smanjene opasnosti od svjetskog nuklearnog rata protagonisti »teorija« o lokalnim, ograničenim ratovima misle da bi na taj način i sredstvima »specijalnog rata« mogli da nametnu svoju volju drugim narodima, a da istovremeno ne izazovu proširenje sukoba do svjetskih razmjera. Međutim, lokalni rat je »lokalan« samo za agresora, ali je totalan za zemlju koja je žrtva agresije. Takav rat pogađa sve narode, jer uvijek postoji opasnost od njegove eskalacije, mogućnost da se proširi na cijeli svijet. Konačno, iako »ograničen« prostorno, takav rat dovodi do opredjeljivanja zemalja i naroda koji u njemu ne učestvuju direktno, utiče na njihove političke, ekonomske i druge međusobne odnose, otežava im saradnju, izaziva poremećaje i, nekada, vrlo teške posljedice.

Pitanje:

Druže Maršale, Vaše teze o mogućnostima lokalnog rata i opasnosti njegove eskalacije potvrdile su se i u ovom ratu na Bliskom istoku.

Odgovor:

Da, na žalost, to je tako. Situacija na Bliskom istoku, zbog brutalne agresivne politike Izraela i stava onih snaga koje mu pružaju podršku i izdašnu vojnu pomoć, i pored ukazivanja progresivnih i miroljubivih snaga u svijetu na ozbiljnu opasnost za mir, razvijala se tako da je novi ratni sukob, bio neminovan. Svijet se isuviše dugo odnosio ravnodušno, a imperijalističke i reakcionarne snage neprijateljski, prema pravednim zahtjevima arapskih zemalja i njihovim nastojanjima da se mirnim putem riješe nastali problemi, odnosno da se Izrael primora da poštuje Rezoluciju Savjeta bezbjednosti.

Izraelska agresija ne smije biti plaćena arapskim teritorijama. Svijet ne smije dozvoliti da agresor grubom silom i ratom ostvaruje svoje ciljeve, jer bi to bio presedan kome se ne može sagledati kraj. To bi nas vodilo u potpunu nestabilnost, u neprekidan lanac lokalnih ratova i drugih vrsta pritisaka i agresija. I na kraju, to stalno ugrožava mir u svijetu.

Rat na Bliskom istoku je pokazao koliko se u lokalnom ratu savremeni svijet suočava s opasnošću od širih sukoba i konfrontacija. On je prijetio da uništi sve one napore koji su uloženi radi saradnje i sporazumijevanja naroda i država u svijetu. Međutim, u vezi s njim pokazali su se i politička snaga, odlučnost i efikasnost nesvrstanih, socijalističkih i drugih miroljubivih zemalja u svijetu. One su, svojim jedinstvom, spriječile eskalaciju rata i pružile snažnu podršku i pomoć pravednoj oslobodilačkoj borbi arapskih naroda. Politički prestiž, diplomatska aktivnost, ekonomski resursi, naročito nafta, predstavljali su realnu snagu nesvrstanih zemalja. Agresor je ostao izolovan i osuđen od ogromnog broja zemalja, što nije moglo da ostane bez utjecaja na njegovu politiku i postupke snaga koje ga podržavaju.

I sa stanovišta ratne doktrine, ovaj rat je ukazao na neke važne stvari, o kojima naša vojna teorija i praksa moraju da povedu računa. Pokazalo se da se neprijatelj ne smije potcjenjivati, da su pravedan karakter rata, savremeno naoružana, dobro obučena i moralno-politički pripremljena živa sila — bitan faktor u oružanoj borbi, pri čemu su sposobnost starješinskog kadra i efikasnost komandovanja jedan od odlučujućih činilaca. Savremene oružane snage moraju biti sposobne za manevre, brze prodore i udare, iznenadna dejstva, itd.

Pitanje:

Druže Maršale, u realizovanju koncepcije opštenarodne odbrane u posljednje vrijeme ulagani su znatni naponi u svim strukturama društva. Kako ocijenjujete postignute rezultate, posebno one u pripremi oružanih snaga?

Odgovor:

Rezultati koje smo do sada postigli u pripremi našeg društva za odbranu su takvi da predstavljaju garanciju bezbjednosti i odbrambene sposobnosti naše samoupravne socijalističke zajednice. Posebno me raduje da su naši radni ljudi i građani, sve naše društveno-političke zajednice, društveno-političke organizacije i drugi, pripremu za odbranu shvatili kao svoj neposredan i stalan zadatak. Bez toga ne bi bili mogući dosadašnji uspjesi.

Podruštvljavanje odbrane je revolucionaran proces i trajan interes radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije. Kao značajan i nerazdvojni dio samoupravljanja ono treba da doprinosi i jačanju

jedinstva opštenarodne odbrane. Bez jedinstvene doktrine i strategije, jedinstvenih oružanih snaga, bez jedinstvenog cjelokupnog sistema odbrane nema uspješne odbrane.

Na nama je, na svim odgovornim faktorima u zemlji, da spremnost naše radničke klase, naših radnih ljudi za napore u odbrani pravilno usmjeravamo kako bismo još brže i bolje razvijali i unapređivali odbrambenu sposobnost cijelog društva. Za to još postoje neiskorišćene mogućnosti. Moramo stalno imati na umu da se socijalistička Jugoslavija nalazi na veoma osjetljivom vojno-političkom i strategijskom području, na kome se prepliću mnogi i suprotni interesi. Time želim da istaknem da nas naše poslijeratno iskustvo upućuje da nezavisnost, samostalnost i slobodan razvitak možemo očuvati jedino ako smo potpuno jedinstveni i spremni da, oslanjajući se prije svega na sopstvene snage, svim snagama i sredstvima branimo nepovredivost naših granica, nacionalni suverenitet i socijalistički samoupravni razvoj. Postignuti rezultati u realizaciji koncepcije opštenarodne odbrane upravo potvrđuju da su naši radni ljudi i građani svjesni te činjenice. Pri tome je veoma važno, da pravilno ocijenjujemo ko je prijatelj a ko neprijatelj naše socijalističke zajednice.

Što se tiče priprema oružanih snaga, mogu reći da sam zadovoljan postignutim rezultatima, jer su oružane snage uložile stvaralački napor na realizaciji koncepcije. Ono što je, po mom mišljenju, izuzetno značajno — realno smo utvrdili doktrinu i strategiju rata i oružane borbe, program izgradnje oružanih snaga, utvrdili smo njihovu strukturu, dimenzije i odredili pravce daljeg razvoja i priprema. To što je učinjeno počiva na realnim osnovama, jer vodi računa o karakteru našeg samoupravnog socijalističkog društva, prirodi i karakteristikama savremenog rata, interesima odbrane i realnim mogućnostima naše privrede. Sve potrebne pripreme oružanih snaga i cijelog društva izvršili smo tako da nas izbijanje kriza ili ugrožavanje zemlje ne može i ne smije iznenaditi.

Dosta je učinjeno i u pogledu moralno-političkog jedinstva, modernizacije, vojno-stručne obuke i borbene gotovosti Jugoslovenske narodne armije i teritorijalne odbrane, tako da su cjelokupne oružane snage osposobljene za izvršavanje postavljenih zadataka. One su spremne da pruže uspješan otpor u slučaju agresije i da obezbijede socijalistički razvoj i nezavisnost naše zemlje. Naše oružane snage su zajednička snaga radničke klase i radnih ljudi, svih naših naroda i narodnosti, njihov nerazdvojni dio, one taj svoj narodni i socijalistički karakter stalno produbljuju.

Pitanje:

Druže Maršale, molimo Vas da nam kažete kako gledate na dalji razvoj i ulogu Jugoslovenske narodne armije i teritorijalne odbrane — te dvije komponente naših oružanih snaga?

Odgovor:

Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana su jedinstvene oružane snage naše zemlje, kao što mora biti i jedinstven sistem opštenarodne odbrane u cjelini, jer to zahtijevaju karakter našeg društveno-političkog uređenja, karakter i fizionomija eventualnog rata. Odbrana bilo kog dijela naše teritorije tiče se podjednako svih nas. Mi organizujemo oružane snage na način koji najbolje odgovara našem samoupravnom sistemu, ekonomskim mogućnostima zemlje i zahtjevima uspješnog vođenja oružane borbe. Dobro organizovane i sve bolje obučene i opremljene snage teritorijalne odbrane, za koje se brinu sve društveno-političke zajednice, značajan su faktor naše odbrambene sposobnosti. Jugoslovensku narodnu armiju moramo i dalje opreмати modernim naoružanjem i opremom, solidno obučavati i stručno uzdizati starješinski i vojnički sastav kako bi svakim danom bila sve jača i spremnija. Isto tako, i teritorijalnu odbranu treba dalje opreмати u skladu sa jedinstvenim ciljevima, planovima i doktrinom upotrebe oružanih snaga. Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana su dva oblika organizovanja oružanih snaga sa jedinstvenim klasnim, političkim i vojnim ciljevima. Obje komponente naših oružanih snaga imaju istu društveno-političku suštinu.

Napomenuo bih da se u razvoju i modernizaciji naših oružanih snaga moramo što više oslanjati na sopstvene proizvodne snage, na sve veću osposobljenost naše industrije za proizvodnju masovnog i modernog naoružanja.

Prema tome, svi zajedno moramo neprekidno raditi na izgradnji i daljem usavršavanju naših oružanih snaga, pri čemu se aktivni i rezervni starješinski sastav nalazi pred velikim i odgovornim zadacima. Mislim, prije svega, na zadatke na polju moralno-političkog vaspitanja i vojno-stručne obuke koje moramo stalno podizati na još viši nivo. Obuka stanovništva, svih naših radnih ljudi i građana, a posebno omladine u fabrikama, školama i fakultetima, trajan je zadatak, i u tom pogledu veliku obavezu i odgovornost pred našim društvom ima Jugoslovenska narodna armija, jer sve mogućnosti još uvijek nisu iscrpljene.

Pitanje:

Druže Maršale, u Naredbi o pokretanju časopisa Vojno delo Vi ste, pored ostalih zadataka, posebno ukazali na potrebu stalnog, sistematskog i što svestranijeg izučavanja našeg narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije kao trajnih izvora naše odbrambene doktrine. Kako ocijenjujete rezultate i doprinos našeg časopisa i ostalih vojnih publikacija u ostvarivanju tog zadatka?

Odgovor:

Izučavanje iskustava narodnooslobodilačkog rata jeste značajan zadatak ne samo vojne publicistike već i šire, jer narodnooslobodilačka borba je nepresušno vrelo za naš revolucionarni razvoj, za odbrambenu politiku i praksu. Ta iskustva su od posebnog značaja za daljnji razvoj i naše vojne teorije. Dosljedno ostvarujući principe koncepcije opštenarodne odbrane, moramo se stalno vraćati tom našem neiscrpnom izvoru.

Ovom prilikom ukazao bih, prvo, na kontinuitet koncepcije opštenarodne odbrane, koja je nastala i potvrdila se u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji. Ona se kontinuirano razvijala kroz cio period naše socijalističke izgradnje, onako kako se razvijalo cijelo naše društvo. A to nije bilo kretanje u pravoj liniji, već buran proces izgradnje novog samoupravnog socijalističkog društvenog sistema. Bez shvatanja klasne suštine naše revolucije i uloge oružanih snaga u oružanoj borbi i revoluciji, bez razumijevanja našeg puta u socijalističkoj izgradnji i s njim povezane odbrambene politike, ne mogu se razumjeti ni naš savremeni društveni razvitak i suština klasne borbe, ne mogu se shvatiti socijalistički karakter ni zadaci oružanih snaga u odbrani nezavisnosti, samoupravnog socijalističkog sistema i tekovina naše narodnooslobodilačke borbe i revolucije.

Drugo, podsjetio bih na moralnu snagu naše revolucije, na ulogu čovjeka kao odlučujućeg faktora borbe i otpora. Svijest naših boraca i cijelog naroda proizilazila je iz društvene suštine našeg oslobodilačkog rata i karaktera revolucije. Moralno-politička snaga i svijest naših boraca i naroda proizilazili su iz pravednih ciljeva i jasne perspektive revolucije, jer su svi naši borci i narod, čvrsto vjerovali u te ciljeve, u sopstvene snage i u pobjedu.

Takva odlučujuća uloga čovjeka potvrdila se i u oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima i poslije drugog svjetskog rata. Da pomenem samo Vijetnam, gdje je čovjek pokazao superiornost i nad

najsavremenijom tehnikom kojom je raspolagao agresor. Koristeći se takvim iskustvima iz našeg narodnooslobodilačkog rata i ostalih ratova, mi i danas moramo voditi izuzetnu brigu o moralnom faktoru, o ljudima koji će biti odlučujući činilac i u eventualnom ratu.

Treće, mi smo u narodnooslobodilačkom ratu imali svoju originalnu strategiju i taktiku oružane borbe koja je vođena u specijalnim uslovima u hitlerovskoj evropskoj tvrđavi i uz postojanje brojnih domaćih kvislinga. Ta naša strategija i taktika bile su zasnovane na karakteru našeg rata i odlučujućoj ulozi čovjeka, koje su se u praksi pokazale superiornijim od neprijateljskih. Samo tako smo mogli postići uspjeh na bojnopolju. Ova iskustva iz borbenih dejstava moramo i dalje izučavati, ugrađivati ih u našu vojnu doktrinu, u obuku, jasno, polazeći od savremenih uslova i fizionomije eventualnog rata, realnih mogućnosti potencijalnog agresora, savremenog naoružanja itd.

To što su učinili časopis Vojno delo, ostala vojna publicistika i historiografija je dobro, ali to još nije dovoljno. Treba više studija, kritičkih analiza i takvih naučnih i stručnih radova koji će poslužiti mlađim kadrovima da dublje shvate našu borbu, da unapređuju doktrinu oružane borbe, da na bratstvu i jedinstvu, tradicijama narodnooslobodilačkog rata i revolucije, kao i na historiji naših naroda, vaspitavaju nove generacije. Uporedo s tim treba svestranije izučavati uslove borbe i iskustva oslobodilačkih i revolucionarnih ratova drugih naroda, naročito u oblasti oružane borbe, jer ti narodi vode borbu protiv moderno opremljenih trupa agresora i to veoma uspešno.

Pitanje:

Druže Maršale, kako gledate na naše zadatke u odbrani zemlje u daljem razvoju našeg društva?

Odgovor:

Ja sam o tome već nešto govorio. U novom Ustavu i Platformi za X kongres SKJ trasiran je put našeg daljeg razvoja u svim oblastima, pa i u oblasti narodne odbrane. Narodna odbrana je sastavna, integralna funkcija našeg samoupravnog društva, uslov njegovog mirnog i bezbjednog razvoja. Jačanjem našeg samoupravnog društva jača i uticaj radničke klase, tj. onih snaga koje stvaraju materijalna dobra, a samim tim jača i odgovornost za odbranu i samozaštitu. Većom materijalnom bazom i standardom radnih ljudi jačaće materijalna osnova odbrane i opšta spremnost da se štiti naša samoupravna zajednica.

U društvene procese, koji su široko pokrenuti u masama Pismom Izvršnog biroa, ustavnim promjenama i Platformom za X kongres SKJ, svestrano je uključena i naša armija. Pripadnici Jugoslovenske narodne armije su aktivno učestvovali u progresivnim procesima u društvu, doprinosili njegovoj stabilnosti, unutrašnjoj i spoljnoj bezbjednosti. Organizacija SK u Jugoslovenskoj narodnoj armiji pokazala je idejno-političku zrelost i spremnost da dosljedno sprovodi politiku Saveza komunista Jugoslavije i zbog toga je naša armija postigla značajne rezultate i ugled u društvu. Na tom putu treba istrajati, postizati još veće rezultate, stalno kritički i samokritički provjeravati učinjeno, jer nikada ne treba biti zadovoljan dostignutim.

Zahvaljujući aktivnosti Saveza komunista, komandi i starješina, moralno-političkoj svijesti i odgovornosti pripadnika naše armije, razne nacionalističke, liberalističke i birokratsko-tehnokratske snage nisu uspjele u pokušaju da oslabe njeno jedinstvo. Moramo biti budni i čuvati se raznih pokušaja stvaranja veštačkih dilema i nerazumijevanja u bitnim pitanjima odbrane zemlje, kao što su uloga, karakter, organizacija i perspektiva razvoja naših oružanih snaga, jer njihova specifičnost i zadaci ne dozvoljavaju da egzistiraju takve pojave. Njih treba što prije otklanjati da ne bi utjecale na borbenu gotovost, odnose među ljudima, na moralno-političko stanje. Nikom ne smijemo dozvoliti da pod bilo kojim izgovorom slabi snagu odbrane i bezbjednost zemlje.

Organizacija Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji mora da podstiče i podržava napore komunista, komandi, starješina i vojnika u razvijanju svih elemenata koji doprinose jačanju borbene spremnosti i moralno-političke čvrstine JNA i borbenom, moralno-političkom jedinstvu oružanih snaga u cjelini.

Svojom idejno-političkom akcijom Savez komunista treba da se bori za humane međuljudske odnose, da razvija sve one moralne norme koje moraju da krase starješine i vojnike naše armije. Treba ulagati dalje napore na razvijanju bratstva i jedinstva, jugoslovenskog socijalističkog patriotizma, na stvaranju visoke moralno-političke svijesti pripadnika naših oružanih snaga.

Pitanje:

Druže Maršale, koji se zadaci postavljaju pred vojnu nauku i publicistiku posebno?

Odgovor:

Vojna nauka i publicistika imaju vrlo odgovorne zadatke. Vojna nauka mora da sarađuje i da se oslanja na ostale nauke, ali i da samostalno izučava i predviđa razvoj, da krči put praksi, da je usko povezana sa praksom. Naša vojna publicistika mora da doprinosi teoriji i praksi izgradnje sistema opštenarodne odbrane, posebno oružanih snaga, da podstiče stvaralaštvo, da naša i strana dostignuća učini dostupnim ne samo oružanim snagama već i društvu u cjelini, da pomogne iznalaženju najboljih rješenja. Mislim da je to i do sada dobra činila, ali u novim uslovima mora i više i bolje. Naravno da je potrebno da naše vojne starješine izučavaju vojnu nauku i nekih drugih zemalja.

Ne samo vojna nauka i publicistika nego, i sve druge nauke na svoj način i u svom domenu treba da doprinesu jačanju naše odbrane i samozaštite, a saradnja među njima treba da bude što bolja i tješnja. Naši zajednički naponi moraju biti usmjereni na to da se rat spriječi, da se agresor odvрати od svojih namjera, a ako do agresije dođe — da žrtava bude što manje a pobjeda što brža.

O Titu u „Vojnom delu“

Kao što je naša savremena vojna nauka u celini prožeta vojnim delom druga Tita, isto tako tematika i sadržaji napisa u »Vojnom delu« u celosti odišu duhom Titovog stvaralaštva u oblasti vojne nauke. Za više od tri decenije izlaženja, u našem časopisu svoje radove su objavili na hiljade autora, visokih vojnih rukovodilaca, starešina iz trupe; društveno-političkih radnika, teoretičara iz društva i Armije, neposredno tumačeći Titovo vojno delo i razvijajući dalje našu vojnu teoriju u duhu Titovog vojnog dela. Pisali su o dragocenim iskustvima iz našeg narodnooslobodilačkog rata i revolucije, o našoj savremenoj koncepciji i doktrini opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, o razvoju i izgradnji oružanih snaga i o odbrambenom organizovanju našeg socijalističkog samoupravnog društva za odbranu tekovina revolucije, o našoj savremenoj ratnoj veštini — uvek se inspirišući Titovim stvaralačkim genijem i njegovom mišlju vojnog teoretičara i stratega.

Iz velikog obima i bogatog sadržaja priloga o Titu i njegovom stvaralačkom doprinosu razvoju naše autentične vojne misli — u ovom vanrednom izdanju donosimo izvodno samo deo tekstova ranije objavljenih u našem časopisu.

Epohalan udeo druga Tita u svim periodima naše revolucije

Sve istorijske tekovine i strateška opredeljenja radničke klase i njene avangarde Saveza komunista Jugoslavije neraskidivo su povezani sa ličnošću druga Tita. Više od četiri decenije drug Tito je kao vodeća ličnost Komunističke partije, odnosno Saveza komunista, u razdoblju koje predstavlja najtežu, najslavniju i najplodniju epohu u istoriji naroda i narodnosti Jugoslavije dosledno i predano vršio svoju revolucionarnu dužnost.

Pod njegovim rukovodstvom izgradili smo istinski revolucionarnu Komunističku partiju, pripremili i izveli socijalističku revoluciju. Epohalan je Titov udeo u našoj narodnooslobodilačkoj borbi i u svim tokovima i periodima naše revolucije, u njenom neprekidnom stvaralačkom kontinuitetu. U svim presudnim trenucima i velikim iskušenjima Tito je pokazivao principijelnost, postojanost, odlučnost i smelost revolucionara, mudrost radničkog i narodnog vođe i državnika.

U svojoj dugoj revolucionarnoj delatnosti Tito nije samo odgovarao na velike izazove vremena, on je mnogo više od toga svojim delom bio izazov vremenu, vizionarski je trasirao nove puteve, otkrivao nove mogućnosti oslobođenja radničke klase, postavljao nove strateške ciljeve. Kao dosledni marksista nije se zadovoljavao našim velikim uspesima na svim poljima, uvek je bio kritičan prema već postignutom. Tito je uvek ispoljavao dubok smisao za stvarne mogućnosti, stvaralački se odnosio prema novim uslovima i situacijama, strano mu je bilo svako doktrinarstvo, odlučno se suprotstavljao dogmatizmu svake vrste, verovao je u ljude i nije se obeshrabriovao

trenutnim neuspehom ili se zanosio uspehom. Širio je oko sebe poverenje i ulivao sigurnost. Njegova nepokolebljiva privrženost radničkoj klasi i osećaj odgovornosti pred svojim narodom nadahnjivali su i ne prestaju da nadahnjuju sve brojnije nove generacije boraca za novo društvo, društvo socijalističkog samoupravljanja i ljudske slobode.

Naše socijalističko samoupravljanje, naša dosledna i istrajna borba za samostalnost i ravnopravnu saradnju radničkih i demokratskih partija i pokreta, za demokratske međunarodne odnose, za oslobođenje potčinjenih naroda, za nezavisnost i nesvrstavanje, za sporazumevanje i mir doneli su Titu i Jugoslaviji priznanja u celome svetu. Svojom vizijom međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa i neumornom aktivnošću Tito je stekao najveći međunarodni ugled. Svojim revolucionarnim delom Tito je duboko obeležio našu epohu, svrstao se među najistaknutije ličnosti našega veka i, sa ponosom to možemo reći, ne pripada samo nama već i čitavom slobodoljubivom i miroljubivom čovečanstvu.

Za postizanje idejnog i akcionog jedinstva, za veću aktivnost Saveza komunista, za ostvarivanje odluka Desetog kongresa od ogromnog su značaja bili uloga i aktivnost predsednika Tita. Neposredno rukovodeći najvišim organima Saveza komunista i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, inicijativama i predlozima, kritičkim odnosom, mišlju i akcijom, drug Tito je podsticao i usmeravao rad organizovanih socijalističkih snaga našeg društva u ostvarivanju kongresnih odluka, odredaba Ustava i Zakona o udruženoj radu. Tako je neprestano davao izvanredni lični doprinos razvoju i jačanju socijalističkog samoupravljanja, ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti i njihove sposobnosti da u svakom trenutku odlučno i spremno stanu u odbranu tekovina revolucije...

Ideja ostvarenja socijalizma i komunizma koja nas je vodila i u našoj dugoj borbi, vlašće i ubuduće nama. Komunisti Jugoslavije će i dalje dosledno i nepokolebljivo obezbeđivati kontinuitet naše socijalističke revolucije i razgarati njen plamen. Prve jednostavne parole naše revolucije, potekle iz srca naroda, »Mi smo Titovi, Tito je naš« i druga, »Druže Tito mi ti se kunemo da sa tvoga puta ne skrenemo«, dva su naša velika zaveta.

Te parole su bile naš zavet, one su to bile juče, one su to danas i one će to biti i sutra.

(*«Vojno delo» br. 5/78*)

Zapis o susretima s Titom u 1941. godini

Tita sam sreo u ratu prvi put u Stolicama, na poznatom Savjetovanju, krajem septembra 1941. godine. Kao Vrhovni komandant vojske koja je stvorena pod njegovim rukovodstvom i koja je ratovala prema koncepcijama čiji je glavni tvorac on bio, mogao je biti zadovoljan rezultatima tromjesečne borbe. O njima su govorili na Savjetovanju rukovodioci ustanka iz gotovo svih krajeva Jugoslavije; svi su potvrđivali pravilnost orijentacije KPJ na oružani ustanak, bez obzira na to što se on neravnomjerno razvijao i što je u njegovom konkretnom toku, zbog različitosti uslova u kojima je izbio, bilo izvjesnih osobenosti.

Međutim, Tito je, ističući neosporne uspjehe, ukazivao na propuste, upozoravao na opasnost od opijenosti postignutim uspjehom, govorio o stalnoj potrebi da se vojnički uspjesi i politički učvršćuju, o tome da ni u jednoj borbi, a najmanje u ovoj koju danas vodimo, nema zauvijek zadobivenih pozicija — treba ih stalno jačati i proširivati.

Za mene je na tom Savjetovanju posebno bila značajna i poučna Titova analiza stava Draže Mihailovića. Tito se s njim sastao odmah poslije izlaska iz Beograda na slobodnu teritoriju u valjevskom kraju, sa željom da ostvari saradnju s tim pukovnikom bivše kraljevske vojske koji nije htio da ode u zarobljeništvo, nego se sklonio na Ravnu goru i preko svojih emisara širio vijesti da se sprema na ustanak. Titu je bio potreban samo jedan razgovor s njim da bi došao do zaključka ko je zapravo Draža Mihailović. Svojim izmotavanjem da još nije momenat za borbu, da treba če-

kati i ne izlagati narod represalijama okupatora, on nije mogao obmanuti Tita. Na Savjetovanju, Tito je učesnicima iznio taj zaključak.

Draža Mihailović je predstavnik antiosovinski raspoložene velikosrpske buržoazije, ali to nije borbeno raspoloženje. Kao takav, on će prije biti smetnja za razvitak ustanka, nego saveznik u borbi, jer u »mudrost« njegovog stava vjeruje zasad određen, i ne tako tanak sloj srbijanskog seljaštva. Stoga moramo biti gipki i strpljivi, a logika naše narodnooslobodilačke borbe je takva da će Mihailović biti primoran da pokaže svoje pravo lice, to jest lice pomagača okupatora. On mu već danas objektivno pomaže, jer zadržava od borbe one patriotske slojeve koji misle da su izvršili svoju dužnost što su se upisali u mobilizacione spiskove Dražinih emisara i sad mirno čekaju kod kuće da ih »pozovu u borbu«. A dotle okupator pljačka Srbiju, koristi njena prirodna bogatstva za potrebe svoje ratne mašine, odvodi radnu snagu u Njemačku itd. Prema tome, svaki onaj koji to mirno gleda, pomaže fašističkim zavojevačima da ostvare svoje ratne ciljeve, bez obzira čime pravda svoj stav.

I, kritikujući neke naše žustre i nestrpljive komandante na terenu, koji su mislili da treba ići na Ravnu goru i »razjuri tu mafiju« (Dražu Mihailovića i njegov štab), upozorio je: nije riječ samo o Draži i njegovoj grupi na Ravnoj gori; njega treba najprije politički likvidirati, a za to treba upornosti i strpljenja. Prije svega, treba da razvijamo ustanak, da se još upornije borimo protiv okupatora i njegovih pomagača, i svaki pošten čovjek i patriot će se uvjeriti ko je Draža Mihailović i kamo on smjera.

Nije trebalo mnogo vremena da se Draža Mihailović raskrinka. Uspjesi partizanskih odreda širom Jugoslavije, a posebno u Srbiji, natjerali su ga u akciju, ali ne protiv okupatora, nego protiv partizanskih jedinica. Kad je pretrpio poraz u napadu na Užice, potrčao je pod okrilje njemačkom okupatoru, u jalovoj nadi da će, kad već nije mogao sâm, kao njegov najamnik ugušiti ustanak. Tako je taj kvisting sui generis započeo bratoubilačku borbu zbog interesa velikosrpske buržoazije, kojoj ratni cilj nije bilo uništenje fašističkih osvajača svijeta nego uspostavljanje svoje hegemonije u Jugoslaviji. Glavna prepreka ka tom cilju bio je narodnooslobodilački pokret pod rukovodstvom KPJ, koji je objavio rat fašističkom okupatoru. Stoga — uništiti taj pokret i njegove oružane snage, makar i kao najamnik okupatora, bio je glavni zadatak Draže Mihailovića, eksponenta velikosrpske buržoazije.

Sredinom oktobra 1941. godine bio sam kod Tita u Užicu. Podnio sam mu izvještaj o situaciji u istočnoj Bosni. U njemu su bila glavna dva pitanja:

Prvo, sklopljen sporazum s četnicima s Dangićem na čelu. Tito je pozitivno ocijenio taj postupak Glavnog štaba Bosne i Hercegovine. Pri tom je upozoravao na budnost prema oficirima koji iz Srbije prelaze u istočnu Bosnu. Oni sigurno rade po direktivama Draže Mihailovića ili, možda, Milana Nedića. Još je teško pouzdano reći na koji će se način ispoljiti njihovo neprijateljstvo prema narodnooslobodilačkom pokretu, ali jedno je nesumnjivo: oni su zakleti njegovi neprijatelji i neće prezati ni od čega da bi ga uništili. Otuda budite budni i oprezni.

Sasvim drukčije treba se odnositi prema seljacima četnicima, pa čak i komandantima iz redova seljaka, koji su se digli na oružje protiv ustaškog terora. Oni su krenuli u borbu da brane goli opstanak, ne razumijevajući suštinu borbe koja se vodi u svijetu. Oni ne vide dalje od svog sela; oni smatraju svojim jedinim neprijateljem ustašu, pa im stoga treba pomoći da sagledaju i onog glavnog — fašističkog okupatora. Dalje, ustaša je hrvatski ili muslimanski izrod, ali politički zaostalom srpskom seljaku teško je odvojiti takvog izroda od Hrvata i Muslimana uopšte. Zato je borba za bratstvo i jedinstvo upravo na tom terenu najpreči zadatak komunista. Jer, raspirivanjem šovinizma oficiri će nastojati da otežaju prilaženje narodnooslobodilačkom pokretu Muslimana i Hrvata i tako spriječe proširivanje masovne baze ustanka, bez čega ne može biti pobjede ustanka u Bosni i Hercegovini. Budite široki i strpljivi kad se radi o ljudima koji još ne shvataju gdje je njihov pravi interes i primjerom u borbi zadobivajte njihovo povjerenje. Ali budite krajnje budni i odlučni kad je riječ o klasnom neprijatelju — konkretno prema oficirima Draže Mihailovića i Nedića.

Tim povodom Tito je govorio i o odnosima s Dražom Mihailovićem, čiji su odredi počeli da sve drskije ometaju razvitak ustanka u zapadnoj Srbiji. Rekao je da će i pored toga pokušati da s njim sklopi sporazum o saradnji. Nije imao o tome nikakvih iluzija, ali cilj mu je bio da patriotskoj javnosti Srbije pokaže širinu političke platforme narodnooslobodilačkog pokreta i iskrenost Vrhovnog štaba da zajedno sa svim patriotima, nezavisno od njihovih političkih i drugih uvjerenja, ratuje protiv fašističkih okupatora i njihovih pomagača u našoj zemlji.

Drugo pitanje bilo je čisto vojne prirode. Riječ je bila o opsadi Rogatice koju je neprijatelj još držao i uporno branio. U opsadi je bilo angažovano nekoliko naših i četničkih bataljona koji su imali samo lako naoružanje. Ni neprijatelj nije bio mnogo bolje naoružan u ovom konkretnom slučaju, ali njegovo preimućstvo bilo je u tome što se branio iz dobro utvrđenih položaja iz kojih se puškom i bombom nije dao istjerati. Ponavljali su se neuspjeli napadi, trošilo se mnogo municije, davane su žrtve, moral boraca je opadao zbog neuspjeha i loših uslova života u primitivnim rovovima, koji borce nisu štitili ni od kiše a kamoli od neprijateljske avijacije.

Treba odmah dići opsadu Rogatice — blokirajte je manjim snagama, onemogućite vezu neprijateljskog garnizona sa susjedima, a ostalo ljudstvo korisnije angažujte — govorio je Tito. Tim povodom razvijao je misao da držanje frontova i opsada gradova ne može biti partizanski način ratovanja. Taj oblik ratovanja više odgovara neprijatelju. On je bolje naoružan, ima municije napretek, putem avijacije može opsjednuti garnizon snabdijevati. Mjesto da mi njega iznuravamo, on iznurava nas, nanosi nam veće gubitke nego mi njemu i na kraju — čim mu okolnosti dozvole da privuče veće snage s teškim naoružanjem, on može našu opsadu razbiti. Pokretljivost i iznenađenje, u tome je naša snaga i naše preimućstvo. Javiti se tamo gdje nas neprijatelj ne očekuje, silovitim udarcem nanijeti mu gubitke, snabdjeti se oružjem, municijom, sanitetskim materijalom i drugim. Gradove treba zauzimati u naletu, držati ih samo dotle dok se odnos snaga ne promijeni u korist neprijatelja, a nikako po svaku cijenu. Čuvati svoju živu snagu — to važi za svaku vojsku, a za našu još više. To je vojska dobrovoljaca svjesna zašto se bori, spremna na svako odricanje, pa je utoliko veća naša obaveza da čuvamo svakog čovjeka. A na frontovima i opsadama izlažemo ih žrtvama koje su neopravdane, ne služe jačanju naših pozicija. Besmisleno podnošenje raznih teškoća mora da loše utiče na moral naših jedinica koje su inače kadre da podnesu što ne može nijedna vojska.

*

Na čelu Vrhovnog štaba, Tito je stigao u istočnu Bosnu krajem decembra 1941. godine. Sutradan posle dolaska u Rogaticu održao je sastanak na kome su bili članovi Vrhovnog štaba i nekoliko rukovodilaca ustankom u istočnoj Bosni.

Situacija je bila ozbiljna. Njemačke divizije prinudile su naše snage na povlačenje iz zapadne Srbije. Užička republika je bila pregažena. To je bio naš teži vojnički poraz.

U istočnoj Bosni stanje je bilo teško. Petokolonaška propaganda, koja se i dotad osjećala, uzimala je maha, jer je Užička republika bila ne samo značajan izvor snabdijevanja partizanskih odreda nego je, samim svojim postojanjem, bila snažan moralno-politički oslonac u borbi protiv petokolonaškog rovarjenja.

Četničko vođstvo s Dangićem, povezano s Milanom Nedićem i Dražom Mihailovićem, čini sve da rastroji redove partizanskih odreda; lažima i klevetama ono nastoji da širi malodušnost i kapitulantski duh ustaničkih, u ogromnoj većini seljačkih masa; ono priprema likvidaciju ustanka, otvarajući Srbima istočne Bosne »perspektivu«: prisajedinjenje Nedićevoj Srbiji. Na to treba dodati da je već bila nastupila zima, sve teži su bili uslovi ratovanja i snabdijevanja, javila se avet gladi po selima na slobodnoj teritoriji, jednom riječju, sve nepovoljne okolnosti za ustanak.

Na sastanku je Tito dao analizu situacije i odredio naše zadatke. Nisam zapamtio njegove riječi, ali mi je ostao u sjećanju njihov duh. To je bio duh samopouzdanja i uvjerenosti u našu pobjedu, budemo li, bez obzira na sadašnje teško stanje, uporno nastavili svoje oslobodilačko djelo, koristeći dosadašnje iskustvo, izvlačeći iz njega pouke za svoju daljnu akciju.

Pod pritiskom nadmoćnog neprijatelja morali smo se povući, da bismo sačuvali svoju živu snagu i da bismo je reorganizovali na način koji će nam omogućiti ne samo da je očuvamo nego i da je uvećamo. Stvorili smo od najprovjerenijih boraca partizanskih odreda prvu jedinicu regularne armije, koja će ratovati onako kako je za nas najpovoljnije. To je Prva proleterska brigada. Odmah ćemo početi stvarati i druge; sumnje ne može biti da će one biti kadre da i zadaju udarce neprijatelju, i da šire plamen ustanka gdje god budu operisale.

U zapadnoj Srbiji mi smo izgubili jednu bitku, ali smo drugu, mnogo važniju za razvitak ustanka u cijeloj Jugoslaviji, političku bitku, dobili. Draža Mihailović je pokazao svoje pravo lice, i svakom patrioti je danas jasno da je on pomagač okupatora. On je uporno odbijao svaku saradnju s našim pokretom, iako smo mi činili sve da ga za nju pridobijemo, ne postavljajući nikakve uslove osim jednoga: nepoštedna oružana borba protiv okupatora i njihovih najamnika. Kad je okupator krenuo na našu slobodnu teritoriju u zapadnoj Srbiji, krenuo je i Mihailović svoje jedinice protiv nas,

zagazio u bratoubilačku borbu za račun okupatora. To će mu se grdno osvetiti, kao i njegovim naredbodavcima iz takozvane jugoslovenske vlade u izbjeglištvu. Naš narodnooslobodilački pokret predstavlja jedinu snagu u Jugoslaviji koja vodi rat za slobodu i bolju budućnost njenih naroda i jedinu nadu svih patriota. Ovo je borba na život i smrt. U njoj će biti mnogo stradanja i žrtava, ali ne samo komunisti nego i svi drugi vjerni sinovi i kćeri naše zemlje sve će izdržati i pobijediti.

To je bio duh i smisao riječi koje je Tito izrekao tog decembar-skog dana 1941. godine u Rogatici. Rekao ih je strateg naše revolucije, vojskovođa koji sigurnom rukom kuje pobjedu koja je još daleko, ali je neminovna. On svoju uvjerenost zasniva na bogatom iskustvu iz klasnih borbi u kojima je učio i kalio se; on svoju snagu crpi iz narodnih dubina iz kojih je i ponikao. U tom trenutku, Tito je bio oličenje nesalomljivosti naših narodâ koji su spremni da sve podnesu i da istraju u borbi kakvoj nema premca u njihovoj istoriji — ni po težini uslova u kojima se vodi ni po veličini cilja kome se kroz nju stremlji.

(»Vojno delo« br. 1/77)

Titova strategija narodnooslobodilačkog rata i revolucije

Izuzetna Titova sposobnost da logički i racionalno rasuđuje, kombinujući političke, materijalne, moralne i psihološke činioce jednostavnim postupkom — što, opet, podrazumijeva sposobnost za dijalektičku analizu i sintezu — omogućila je da rat gleda kao složenu društvenu pojavu, a ne samo kao vojno pitanje. Otuda se njegove strategijske zamisli najbolje mogu razumjeti ako se posmatraju kao vještina upravljanja društvenim sukobima na svim područjima ljudske djelatnosti, bilo da se oni razrješavaju političkom, diplomatskom ili oružanom borbom, ili na neki drugi način.

Iz toga se sam po sebi nameće metodološki pristup analizi strategije NOR-a čiji je tvorac Tito. Ako želimo da proniknemo u suštinu te strategije, nećemo u tome uspjeti ukoliko je budemo posmatrali samo kao vojnu strategiju, kao vještinu upravljanja bojevima i operacijama na bojištu, kao što se ne mogu razumjeti ni bitna obilježja narodnooslobodilačkog rata ako se on posmatra samo kao vojno pitanje, odvojeno i nezavisno od revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije.

Prišavši ratu kao društvenoj pojavi, Tito je u svojoj praktičnoj i teorijskoj djelatnosti dao nov, sveobuhvatan sadržaj vojnoj strategiji. Njegova strategijska misao i praksa izlaze iz uskih tradicionalnih okvira vojne djelatnosti i obuhvataju sve oblasti društvene djelatnosti, od kojih svaka ima svoju posebnu strategiju i taktiku. Iznad svih je opšta revolucionarna strategija, odnosno strategija opštenarodne odbrane u današnjem smislu te riječi, a potom dolaze operatika i taktika. Na vrhu te ljestvice je politika, koja postavlja zadatke i određuje ciljeve strategije i sredstva za njeno ostvarivanje. U skladu s takvim odnosom politike i strategije, logično je izvesti zaključak da

je u vrijeme okupacije Jugoslavije narodnooslobodilački rat bio glavno sredstvo revolucionarne politike KPJ, a vojna strategija NOR-a glavno, ali ne i jedino sredstvo opšte revolucionarne strategije, čiji je tvorac bio Tito.

Pri tom se politička i vojna strategija međusobno, i obe ove sa diplomatskom strategijom, prožimaju i dopunjuju. Politička strategija se služi rezultatima oružane borbe kao svojim novim, veoma moćnim sredstvima. Na isti način se i politička borba javlja kao sredstvo oružane borbe, s obzirom na njene rezultate koji se posredno ili neposredno odražavaju na kvalitet i kvantitet vojnih snaga, a obe one zajedno kao sredstvo diplomatske strategije.

Uspješnost opštenarodnog odbrambenog rata podrazumijeva usklađenu jednovremenu borbu u svim oblastima ljudske djelatnosti, ali ne istim sredstvima i istim metodima, budući da ove određuju sama priroda društvenih djelatnosti i uslovi u kojima se borba vodi. Prema tome, posebne strategije (politička, vojna, diplomatska i ekonomska) razlikuju se među sobom po sredstvima i metodima borbe, iako im je svrha postizanje jednog jedinstvenog političkog cilja. Na najvišem stepenu rukovođenja ratom sve što se čini na svakom području borbe međusobno se kombinuje, usklađuje i objedinjava se u opšti ratni napor. To je područje djelovanja opšte ili nacionalne strategije, u jugoslovenskom slučaju strategije opštenarodne odbrane, čije su osnovne konture veoma jasno izražene u strategiji narodnooslobodilačkog rata naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ta strategija je nastala nakon svestrane procjene opštih i posebnih uslova u kojima se vodio drugi svjetski rat. U skladu s tom procjenom, rukovodstvo jugoslovenskog oslobodilačkog pokreta s Titom na čelu utvrdilo je cilj rata i odabralo sredstva borbe kako bi se taj cilj ostvario. . .

Iskustva iz kratkotrajnih ratnih okršaja poljske, belgijske, holandske, francuske, grčke i nadasve jugoslovenske vojske s njemačkim jedinicama navela su Tita i rukovodstvo NOP-a da zaključie da je drugi svjetski rat izrazito manevarski i da je svaka ratna vještina koja počiva na defanzivi osuđena na neuspjeh.

Drugi bitan zaključak tiče se odnosa snaga. Zanimet prvim velikim pobjedama, koje su postignute zahvaljujući novoj ratnoj tehnici i novoj ratnoj doktrini, Hitler je bio uvjeren da će svoj strategijski cilj — osvajanje svijeta i uspostavljanje dominacije nad njim — veoma brzo ostvariti. S malim izuzecima, u to je bila uvjeren a i sva vladajuća evropska buržoazija, pa i najviši vojni rukovodioci većine evropskih armija. Iznenađene i zastrašene Hitlerovim brzim uspje-

sima u početku, a i nedovoljno pripremljene za rat (dvadeset godina su sve nade polagane u statičnu odbranu kao nasljeđe iz prošlog rata), najviši vojni i politički vrhovi evropskih zemalja su, suočivši se s ratnom opasnošću, najčešće, i u politici izlaz tražile u pasivizmu, a neminovno su ga nalazile u kapitulantstvu.

Odnos snaga na svjetskom ratištu i, s tim u vezi, predviđanja o trajanju i ishodu rata, KPJ i njen generalni sekretar Tito procjenjivali su prema sasvim drugačijim mjerilima.

Ulaskom u rat prve zemlje socijalizma, SSSR-a, stvarali su se uslovi da u borbu krenu sve napredne snage svijeta. Time su stvoreni uslovi da odnos vojnih snaga vremenom prevagne u korist anti-fašističke koalicije. Prema tome, Tito je realno ocijenio da će trajanje rata zavisiti prije svega od mogućnosti svih članica antihitlerovske koalicije zajedno da agresora najprije zaustave, a potom da ga primoraju da uzmakne. Uspjesi Nijemaca na Istočnom frontu, a oni čitavo pola godine nisu davali svijetu mira, sve više su Tita i rukovodstvo NOP-a uvjeravali u to da će rat dugo trajati.

Tito je, isto tako, realno ocijenio okolnosti u kojima su se komunisti, radnička klasa i narodi Jugoslavije našli po raspadu Kraljevine Jugoslavije.

Već aprilskih dana 1941. moglo se zaključiti da će Hitler nastojati da u najvećoj mogućoj mjeri iskoristi jugoslovenski prostor za osiguranje boka i pozadine svog ogromnog napadnog mehanizma usmjerenog ka SSSR-u, kao i za održavanje najkraće veze sa Mediteranom i sjevernoafričkim ratištem. Iz ocjene da će vođstvo fašističke Njemačke u rat protiv SSSR-a morati da uvede glavninu snaga kojima je u danom trenutku raspolagalo, pogotovo oklopne jedinice i vazduhoplovstvo, rukovodstvo KPJ s Titom na čelu je izvelo zaključak da će Hitler nastojati da što manje svojih jedinica upotrijebi na drugim ratištima, pa i na jugoslovenskom ...

S obzirom na geostrategijski značaj Jugoslavije i na njenu blizinu matičnim fašističkim zemljama, rukovodstvo KPJ i Tito su ocijenili da će neprijatelj povremeno dovlačiti pojačanja, premda će ga prilike na Istočnom frontu stalno prisiljavati da svoje glavne snage odvaja za rat protiv SSSR-a. S druge strane, saveznička ratišta su bila udaljena od jugoslovenskog, iz čega je Tito sa svojim saradnicima izveo zaključak da će se oslobodilački pokret Jugoslavije morati da osloni gotovo isključivo na sopstvene snage.

Jugoslavija je, prema ondašnjim mjerilima, bila zemlja srednje veličine, a po privrednoj razvijenosti ispod evropskog prosjeka. Iz toga bi svi ondašnji klasični politički i vojni stratezi izveli zaključak

da ona nema dovoljno snaga da vodi bilo kakav rat, pogotovu kada je okupirana. Tito je, međutim, otkrio potpuno obrnuto stanje stvari: taj, toliki i takav narod, osuđen da i bez borbe bude istrijebljen, slijedeći slobodarsku i ratničku tradiciju svojih predaka, dići će se na ustanak i vodiće rat do pobjede, najprije i u najvećem broju pod zastavom one političke snage koja mu bude ponudila nacionalnu slobodu i socijalnu pravdu. Budući da su upravo ta gesla bila ispisana na revolucionarnoj i ratnoj zastavi KPJ i da su se radnička klasa i sav narod Jugoslavije i u dotadašnjoj borbi bili uvjerali u spremnost komunista da se žrtvuju za te nacionalne i društvene ideale, nije bilo teško zaključiti da predvodnik radničke klase i svih naroda i narodnosti u njihovoj borbi za nacionalno oslobođenje i društveni preobražaj može biti jedino KPJ ...

Politički cilj narodnooslobodilačkog rata proistekao je iz suštine revolucionarne politike Komunističke partije Jugoslavije prije rata, a osobito od Titovog dolaska za njenog generalnog sekretara, 1937. godine.

Odluku da narode Jugoslavije pozove u borbu za nacionalno oslobođenje i da stane na čelo te borbe donijelo je u ime KPJ njeno najuže partijsko rukovodstvo — Politbiro CK KPJ s Titom na čelu. Tito je na istorijskom sastanku od 4. jula 1941. godine, na kojem je donesena odluka o dizanju ustanka, odredio cilj rata koji će početi opštim ustankom. Taj cilj je bio potpuno nacionalno i socijalno oslobođenje svih naroda i narodnosti Jugoslavije, i podrazumijevao je, sem ostalog, stvaranje zajednice u kojoj će narodi i narodnosti Jugoslavije biti potpuno slobodni i ravnopravni. Težište je bilo, očividno, na protjerivanju okupatora i na nacionalnom oslobođenju zemlje. Ali Tito je već na samom početku presudnih događaja ocijenio da bi ostvarivanje tog cilja bilo polovično rješenje i da bi se čak dovelo u sumnju njegovo postizanje ukoliko se ne bi odredilo šta se ratom želi postići u pogledu socijalnog preobražaja Jugoslavije.

Nacionalno oslobođenje, kao osnovno obilježje postavljenog ratnog cilja, nije se, dakle, moglo svesti na protjerivanje okupatora iz zemlje, već je podrazumijevalo i stvaranje državne zajednice u kojoj će svi narodi i sve narodnosti Jugoslavije biti ravnopravni. Najzad, ratni cilj je morao sadržati i socijalno-klasnu viziju buduće jugoslovenske zajednice, u kojoj će biti ukinuti najamno-eksploatatorski društveni odnosi. Tek tako oblikovan ratni cilj mogao je pokrenuti narode i narodnosti i sve potlačene društvene slojeve da se svrstaju pod zastavu KPJ, političke snage koja im je nudila mogućnosti da ostvare svoje nacionalne i socijalne interese.

Na jedinstvu nacionalnog i socijalnog oslobođenja, onakvom kako su ga definisali KPJ i Tito, izgrađivan je cjelokupan politički program, a iz njega su proistekli vojnostrategijski ciljevi narodno-oslobodilačkog rata. Njih je Tito već tada ovako odredio: vlastitom oružanom silom razbiti i protjerati iz zemlje, ili pak uništiti, vojne snage okupatora i domaćih kvislinga i osigurati da se ostvare društveno-politički ciljevi rata.

Može se slobodno reći da istorija ratova i istorija revolucija do jugoslovenske, pa ni istorija uopšte, ne znaju da je neko sebi postavio tako ozbiljan vojni i tako radikalno politički ratni cilj kao što je to učinila KPJ, iako u trenutku njegova određivanja ona nije imala gotovo nikakve organizovane vojne sile koja će ga ostvariti. Već i to, a i činjenica da su ti ciljevi ostvareni do kraja onako kako se to na samom početku predviđalo, svjedoče da je Tito računao na novu materijalnu snagu i na ratnu vještinu koja će, osvježena novim načinom vrednovanja strategijskih elemenata i strategijskog rasuđivanja, donijeti uspeh. U tome i jest ogroman Titov i jugoslovenski doprinos vojnom djelu zasnovanom na marksističkom učenju.

Sila koju će Tito suprotstaviti okupatorskoj polumilionskoj armiji i domaćim izdajnicima bila je — jugoslovenski narod udružen na političkoj platformi KPJ. Visoka klasna i nacionalna svijest, patriotizam i borbene i slobodarske tradicije jugoslovenskih naroda i narodnosti, kao i saznanje da ako se ne late oružja i ako se udruženi i jedinstveni ne suprotstave okupatoru i njegovim slugama mogu naprosto biti istrijebljeni, uvjerenje da će voditi pravedan, oslobodilački i progresivan rat, da njihova pobjeda u tom ratu može biti potpuna jedino pod uslovom da se jednovremeno poraze i okupator, i kvislinzi, i sve organizovane snage starog društva, saznanje da se neće boriti sami i konačno spremnost i sposobnost KPJ da predvodi radničku klasu i cio narod u toj borbi — bili su pokretač naroda i jemstvo uspjeha, a narod je, opet, bio nepresušan izvor vojne sile moćnije od neprijateljeve...

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni dio revolucionarne vojne strategije NOR-a. To je u stvari izraz Titovog stava da svaki narod ima pravo na nezavisnost, samostalan put svog unutrašnjeg razvitka i na nezavisan položaj u svijetu. To je i izraz stava Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, da za svaku savremenu zemlju treba i mora da bude bitna njena nezavisnost, pravo da odlučuje o sopstvenoj sudbini.

Oslanjanje na sopstvenu snagu je sastavni i nerazdvojan dio svakog društva koje želi da zaštiti i sačuva nacionalnu nezavisnost.

To je zakonitost i to je postalo jedan od kamenova temeljaca koncepcije opštenarodne odbrane SFRJ, koja je inspirisana Titovim djelom.

Polazeći od opštih i posebnih uslova u koje je zemlja zapala nakon okupacije, a prevashodno od odnosa društvenih i, posebno, vojnih snaga na jugoslovenskom ratištu, Partija je od sredstava kojima je raspolagala imala da izabere ona koja će biti u potpunom skladu s proklamovanim političko-strategijskim ciljevima rata i koja će najviše odgovarati prilikama. Za Tita i cijelo rukovodstvo Partije nije bilo nedoumice u tome kako treba voditi borbu, da li samo političkim ili samo vojnim sredstvima. Njima je bilo jasno da se borba mora voditi svim sredstvima, jer pasivnošću ili samo propagandno-političkom i diverzantskom aktivnošću u gradovima i gerilskim akcijama izvan njih ne bi se mogli ostvariti strategijski ciljevi. Tito nije mehanički prihvatio načine pružanja otpora okupatoru u drugim zemljama, jer je smatrao da svako mora i treba, u zavisnosti od sopstvenih uslova, da odredi svoju strategiju i taktiku vođenja borbe. I u Jugoslaviji je bilo ljudi, pogotovu među političarima građanskih partija, koji su mislili da nije vrijeme za ustanak i da treba sačekati ishod rata između velikih sila. Međutim, to gledište nije bilo prihvatljivo jer ni izdaleka nije obećavalo ostvarenje strategijskih ciljeva...

Iz opšte revolucionarne strategije narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije proisticala je vojna. Njen tvorac je Tito, čovjek koji je, zajedno sa svojim saradnicima, kao generalni sekretar Partije, predsjednik Vojnog komiteta CK KPJ i, potom, komandant Glavnog štaba NOPOJ i vrhovni komandant NOV i POJ, NOVJ i Jugoslovenske armije, najbolje pronikao u uslove u kojima su rat i revolucija otpočinjali i u kojima su se vodili. Sagledavši sve okolnosti, Tito je utvrdio put razvoja narodnooslobodilačkog rata i revolucije i udario temelje novoj ratnoj vještini.

Jedan od najkrupnijih strategijskih problema za Tita i rukovodstvo Partije bio je oblik rata, jer dotadašnja ratna praksa nije nudila velik izbor. Trebalo se je opredijeliti za jedan od dva klasična oblika, odnosno odrediti da li će dominirajući oblik rata biti frontalni ili partizanski, ili možda za neki treći koji bi bio inspirisan klasičnim oblicima revolucionarne borbe evropskog radničkog pokreta. Tito je procijenio da u našim uslovima ne bi odgovarali do tada poznati oblici ratovanja...

Prema tome, Tito nije prihvatio kao isključivo rješenje nijedan od klasičnih oblika rata koje su mu nudili dotadašnja vojna teorija i ratna praksa, ali ih nije ni odbacio, već ih je kombinovao, u skladu sa uslovima. On je u stvari bio originalan u izboru i cilja i oblika

rata, jer se je rat koji je vodila NOVJ kvalitetom razlikovao od svih dotadašnjih narodnih ratova. On se od njih razlikovao već samim tim što je vođen radi ostvarenja krupnih i radikalnih ciljeva, a to su nacionalno oslobođenje i socijalni preobražaj društva; što je bio potpuno samostalno organizovan i vođen u potpuno okupiranoj zemlji, bez strateškog i vojnotehničkog oslanjanja na sopstvenu operativnu armiju ili na saveznike; što je za sve vrijeme borbi planski vođen iz jednog centra i što je programiran tako da su u njemu kombinovana partizanska i frontalna borbena dejstva i drugi vidovi i oblici suprotstavljanja agresoru; što je postepeno, počev od nižih formi vojnog organizovanja oružane sile ka višim, stvorena operativna vojska koja će u završnoj etapi rata prerasti u savremenu armiju; što je u ratu narod imao presudnu ulogu, zapravo što je to stvarno bio narodni rat; što se on vodio na teritoriji cijele Jugoslavije i što su u njemu učestvovali svi narodi i narodnosti Jugoslavije; što su uporedo sa stvaranjem oružane sile stvarane nova, narodnooslobodilačka vlast i društveno-politička organizacija koja je okupila u svoje redove ogromnu većinu jugoslovenskih građana svih uzrasta, svih nacionalnosti i različite političke pripadnosti i vjeroispovesti.

Riječ je, dakle, o sasvim novom obliku rata, dotad neprimijenjenom, koji je sam po sebi iziskivao nov, autentičan način strateške upotrebe snaga. Prema tome, narodi i narodnosti Jugoslavije su vodili narodnooslobodilački i revolucionaran rat koji je po obliku bio, kako to Tito kaže, »općenarodni rat, vođen iz jednog centra, Vrhovnog štaba, sa kombinacijom partizanskog ratovanja sa frontalnim borbama«.

Tim riječima je Tito prikazao dva najbitnija svojstva novog načina ratovanja: da je taj rat opštenarodni (kad je riječ o učešću snaga u njemu) i da su kombinovani oblici oružane borbe (kad je posrijedi primjena odgovarajuće ratne vještine)...

U stvaranju i izgrađivanju oružane sile opštenarodnog rata u Jugoslaviji i ratne vještine NOVJ Titu nisu mogle biti uzor klasične armije i klasičan način upotrebe snaga. To su nalogali posebni istorijski uslovi. Za sve jugoslovenske narode i narodnosti oni su bili izuzetno složeni i krajnje teški, možda čak i najteži u njihovoj inače surovoj istoriji. Mnogima je situacija izgledala bezizlazna, te se i sam nacionalni spas mogao svrstati u istorijska ostvarenja.

Ali za Tita situacija nije stanje stvari iz kog on traži izlaz, jer traženje izlaza, pogotovu kakvog-takvog, ne znači ništa drugo do priznati da si u podređenom položaju. A u ratu to priznati znači prijeći u defanzivu. Zbog toga se Tito opredijelio za akciju. Drugačije

nije moglo ni biti, jer je njome bilo ispunjeno cjelokupno njegovo dotadašnje revolucionarno djelo: umjesto da traži izlaz iz situacije, Tito će u nju unijeti nešto svoje, novo, i učiniće da izlaz mora tražiti protivnik, a Tito će mu nametati svoja rješenja.

Prvo što je Tito unio u složenu situaciju 1941. bio je poziv avantgardi, cjelokupnoj radničkoj klasi i svim narodima i narodnostima Jugoslavije, svima kojima »u srcu leži sloboda«, na nepoštedan obračun sa okupatorom, kvislinzima i starim društvenim poretком. Taj poziv, definisan i proklamovan kao krajnji političko-revolucionarni i vojnostrategijski cilj rata, prodrio je u svijest i srca radničke klase i radnih masa, i one su ga svojski prihvatile, jer im se otkrivala jedina mogućnost da ostvare svoje interese. Tako se situacija preobraćala u stanje u kojem jedinice NOVJ neće morati da traže izlaz, već u kojem će one protivniku nametati rješenja.

Izborom oblika rata i borbenih dejstava, odabiranjem pravog trenutka za otpočinjanje ustanka i za njegovo prerastanje u opštenarodni rat, te odnosom prema savezništvu i svim drugim strategijskim činionicima i svim problemima rata, na traženje izlaza iz situacije, Tito će nagnati okupatora i kvislinge, a nešto kasnije i kontrarevolucionarne snage.

U stvaranju i izgrađivanju oružanih snaga i njihove ratne vještine Tito je polazio od ovih osnovnih načela: prvo, da se, postepeno i planski, stalno imajući na umu krajnji političko-strategijski cilj rata, ide od najnižih stepena vojnog organizovanja ka višim i da se oružane snage stalno povećavaju i formacijski objedinjuju kako bi se što prije stvorila organizovana vojna sila i izgradila savremena armija; drugo, da se borba rasplamsa na cijeloj teritoriji Jugoslavije i da se što prije pokrenu u borbu i okupe oko narodnooslobodilačkog pokreta radne mase svih naroda i narodnosti Jugoslavije i, treće, da se strategijska i operativno-taktička upotreba oružanih snaga stalno usklađuje sa stepenom njihove organizovanosti i s razvojem komandovanja...

Proklamovanjem strategijskog načela o rasplamsavanju rata u svim krajevima Jugoslavije, tako da on dobije najšire teritorijalne razmjere, a to podrazumijeva i najšire učešće naroda u njemu, Tito je stvarao osnovu za razrješavanje dva krupna vojno-politička problema. Nedostajanje strategijski pokretljivih jedinica u početku ustanka Tito je nadoknađivao time što je partizanskih odreda bilo na svim značajnim područjima i tačkama jugoslovenskog ratišta. Akcije tih odreda uzev pojedinačno, svaku za sebe, nisu izlazile iz okvira taktičkih dejstava, ali kada se uzmu u cjelinu, u povezanosti i usmjerenosti k jednom cilju, vidi se da su bile od strategijskog značaja. Vojno-po-

litički značaj tih dejstava bio je još veći: stvarana je mogućnost za mobilisanje ljudstva u oružane snage i za snabdevanje narodne vojske hranom, odjećom i obućom, a isto tako i za njeno sanitetsko zbrinjavanje. To dvoje bilo je u isto vrijeme odraz uspješnosti borbenih dejstava na samom početku rata i uslov najprije opstanka, a potom i razvoja oružanih snaga. S druge strane, to je podrazumijevalo zauzimanje odgovarajućih stavova u pogledu rješavanja druga dva, isto tako krupna strategijska problema — izbora strategijskog težišta ratovanja i stvaranja baza NOR-a.

Za Tita je težište vojnostrategijskih dejstava u početku rata, pa i kasnije, jer je ocijenio da će rat dugo trajati, sve dok odnos u oružanim snagama nije prevagnuo u korist Narodnooslobodilačke vojske, bilo na širokim vangradskim područjima i na saobraćajnicama koje su povezivale gradove, osobito na onima što su spajale industrijska, energetska i saobraćajna središta značajna za neprijatelja. To su nametali kako raspored objekata napada na teritoriji tako i demografske osobenosti prostora. Sem toga u gradovima su bile skoncentrisane najjače snage neprijatelja. Kao što se javljala potreba da se jedinice razastiru na širokom prostoru kako bi se nadoknadilo nedostajanje strategijske pokretljivosti, tako je bilo nužno veće rasturanje stanovništva na tom istom prostranstvu. Pretežan dio stanovništva bio je upravo tako raspoređen. Više od tri četvrtine Jugoslovena živjelo je u selu, bilo je raštrkano po cijeloj zemlji. Prema tome, Titova strategijska orijentacija i njegovo čvrsto opredjeljenje, od samog početka, za opštenarodni rat ostvarivani su uspješno i u punoj mjeri. Kao što znamo, praksa je najmjerodavniji sudija, a ona je potvrdila ispravnost Titovog izbora i oblika rata i njegovog strategijskog težišta. »Mobilizacija seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi nesumnjivo predstavlja najkrupniju političku pobjedu narodnooslobodilačkog pokreta. Pretežno učešće seljačkih masa u oslobodilačkoj borbi što je danas karakterističko za sve zemlje u Jugoslaviji, daje našem pokretu onu širinu i masovnu podršku bez kojih bi partizanski način ratovanja bio nemoćan i osuđen na propast«.

Gradovi su, međutim, za jugoslovensku oslobodilačku oružanu silu, a to znači i za opštu strategijsku orijentaciju NOVJ, bili više-struko značajni. U njima se za sve vrijeme rata razvijala izuzetno živa političko-revolucionarna i vojna aktivnost, osobito diverzantska. . .

U zavisnosti od razvijenosti oružanih snaga NOVJ i od njihovog naoružanja, težište dejstava se postepeno pomjeralo prema gradovima, najprije k manjim, a potom ka srednjim i velikim.

Iz svega toga se vidi da se Tito nije odricao vojne aktivnosti u gradovima, ali je bio čvrsto uvjeren u to da gradovi, budući da su

dobro branjeni, ne mogu biti mjesta za izvođenje težišnih vojnostrategijskih dejstava. Takva strategijska orijentacija, koju je Tito izgradio još u dane kada se odlučivalo o ustanku i kada su partizanski odredi svojim prvim akcijama potvrdili njenu ispravnost, omogućila je jedinicama NOVJ da, borbom u širim vangradskim područjima i na međugradskim saobraćajnicama, za relativno kratko vrijeme postignu veoma krupne početne rezultate.

Ispravnim izborom težišta strategijskih dejstava već na početku rata, dakle u vrijeme kada vojna organizacija ustanka nije dosegla dalje od taktičkih jedinica, Tito je uspeo da s malobrojnomo oružanom silom umanju neprijateljevu manevarsku sposobnost i da najveći dio njegovih jedinica veže za željezničke magistrale i druge saobraćajnice, čije mu obezbjeđenje postaje prvorazredan zadatak. Isto tako, tim akcijama su nanošeni neprijatelju znatni gubici u živoj sili, a partizanski odredi su s minimalnim gubicima i malim utroškom municije pribavljali sebi veće količine oružja, municije i ratne opreme.

Uspješnim oružanim akcijama su ostvareni uslovi i za stvaranje slobodnih teritorija, koje su bile krupna tekovina ustanka. Uporedo sa izgrađivanjem vojne organizacije, čiju su osnovu činili partizanski odredi, na tim se teritorijama razvijao proces političkog organizovanja naroda. U oslobođenim selima i gradovima su obrazovani organi vlasti — narodnooslobodilački odbori i odbori Narodnooslobodilačkog fronta, kao i antifašističke organizacije žena i omladine. Zajedno s partizanskim odredima, te su organizacije činile moćan narodnooslobodilački pokret. Nova vlast i masovne društveno-političke organizacije, čiji su rad usmjeravala rukovodstva i organizacije KPJ i SKOJ-a, aktivirale su sve stanovništvo slobodnih teritorija i doprinijele su da se organizovano podmiruju osnovne potrebe oružanih snaga. Slobodne teritorije su ubrzo postale oslonac za dalje vođenje rata. Štaviše, postale su osnovni činilac i nastanka i opstanka krupnih partizanskih odreda obrazovanih na svim slobodnim teritorijama poslije savjetovanja u Stolicama...

Tito je od početka do kraja rata posvećivao izuzetnu pažnju taktici dejstava partizanskih jedinica. On je neprekidno usmjeravao, podsticao, objašnjavao, obrazlagao taktičke postupke koji odgovaraju partizanskom načinu ratovanja. Kada je trebalo utemeljiti taktiku partizanskih jedinica, on je neumorno upućivao na način dejstva, na borbene postupke koje valja primenjivati u različitim prilikama.

Dovoljno je zadržati pažnju na jednom dokumentu iz tog vremena da bi bila jasna osnova Titove zamisli o načinu dejstva u početnoj etapi rata. Tito je tu ideju ovako sažeo u pismu koje je uputio Opertavnom štabu za Bosansku krajinu:

»Držite se partizanskog načina ratovanja, izbjegavajući krute frontove. Kvarenje komunikacija, uništavanje transporta, zasjede, iznenadni prepadi daju najviše uspjeha, a pri tome trpimo manje gubitaka. Mrtve blokade oko varoši nijesu pogodne. Oko tih varoši redovno borbe poprime frontalni karakter. Neprijatelju se ne dozvoljava da se udalji od varoši, pa se ne može dobiti nikakav plijen. Oko takvih varoši neprijatelj ima dobro uporište vatrom, pa nam nanosi i veće gubitke«.

Mada ta Titova misao dotiče nekoliko suštinskih obilježja jugoslovenske ratne vještine i nekih njenih bitnih načela iz tog razdoblja rata, treba najprije istaći šta je Titu dalo neposrednog povoda da to pismo napiše. Riječ je o njegovom stavu koji će postati osnovno načelo cjelokupne ratne vještine NOVJ, odnosno oružanih snaga SFRJ, a to je izbjegavanje krutih frontalnih borbi.

Ulaženje u neposredan sukob s jačom oružanom silom u odsudnim frontalnim bitkama ne bi bilo ništa drugo do ići u poraz. Drugim riječima, upuštati se u okršaje te vrste značilo je, po Titu, tek stvorenu i nedovoljno opremljenu oružanu silu staviti pod udar neprijateljeve ratne tehnike i već na početku borbi odreći se političko-revolucionarnih i vojnostrategijskih ratnih ciljeva.

Tito je svoj odlučan doktrinarni stav, koji je proizlazio iz uslova na jugoslovenskom ratištu, još preciznije izrazio, uz opširna uputstva o načinu dejstava, u pismu što je uputio Operativnom štabu NOP odreda za Hercegovinu maja 1942. godine. U njemu se sem ostalog kaže:

»Brzi iznenadni udari, noćni napadi, neprijatelja opkoljavati i redovno ga napadati iz pozadine. Umješnost, kuraž i sposobnost stariješina cijeniti po tome kako se neprijatelj napada: iz pozadine ili frontalno«.

Osim tog osnovnog načela, Tito je u ratnu vještinu unio i druga značajna strategijska načela kao što su: iznenađenje, ofanzivnost, izbjegavanje poraza, nastojanje da se pobjeđuje i, s tim u vezi, težnja ka postupnosti u izvođenju akcija (od sitnih ka krupnijim), itd...

Put kojim je Tito pošao u ostvarivanju svojih strategijskih zamisli nije bio prosta zamjena jednog organizacionog oblika drugim. Bilo je očividno da se partizanskim odredima, ako bi oni i dalje bili osnova vojne organizacije, ne bi mogli postići dalekosežni ratni ciljevi. S druge strane je bilo jasno i to da odrede, kao mobilizatore naroda i zaštitnike slobodnih teritorija, neće moći da zamijene operativne jedinice. Prema tome, da bi ustanak u vojničkom smislu prerastao u opštenarodni morala se stvoriti oružana sila koja će se sas-

tojati i od operativnog i od teritorijalnog dijela. Zbog toga će Tito već od prve etape ustanka i dalje do kraja NOR-a usmjeriti, shodno potrebama vođenja rata, svoju vojnu djelatnost na stvaranje i stalno dograđivanje oružane sile Jugoslavije, kako bi ona svojom strukturom omogućavala prevladavanje svih strategijskih problema, i na davanje ratu svih obilježja opštenarodnog rata. Sem toga, valjalo je uvijek imati strategijsku inicijativu. Takva oružana sila će se sastojati od operativnih jedinica (brigada, divizija, korpusa, itd.) sposobnih da izvode borbena dejstva na svakom dijelu jugoslovenskog ratišta i iz partizanskih odreda, koji će zadržati svoju raniju funkciju i sačinjavaće drugu — teritorijalnu komponentu oružanih snaga...

Ulogu svake komponente, svakog dijela oružanih snaga, njihove strategijske zadatke i način upotrebe u ostvarivanju globalnih ratnih ciljeva, najsazetije i najljepše je odredio Tito u vrijeme kada je tek počinjao da funkcioniše takav model vojnog organizovanja NOP-a. U »Biltenu« Vrhovnog štaba NOV i POJ za septembar — novembar 1942. godine Tito je pisao:

»Stvaranjem narodne vojske stvoreni su preduslovi za operacije većeg stila, za još snažnije udarce protiv okupatora i njegovih ustaških i četničkih slugu. Ali, u isto vrijeme, rukovođenje postaje sve složenije i zahtijeva mnogo više spremnosti i ratne vještine komandanata, koji su izrasli u procesu dosadašnje borbe, kada se primjenjivala skoro isključivo partizanska taktika ratovanja. Taktika ratovanja naše narodne vojske apsolutno mora biti kombinirana sa našom dosadašnjom partizanskom taktikom. To znači da se moramo čuvati krutih frontova, i izbjegavati ih, da moramo izbjegavati da nam neprijatelj, svojom taktikom, nametne odbranu pomoću dugačkih i rasplnutih frontova, začepljavanje rupa itd. Naprotiv, u našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i defanzivi.

Ofanzivni duh za vrijeme neprijateljske ofanzive ispoljava se u snažnoj, smjeloj partizanskoj taktici, taktici prodora u neprijateljsku pozadinu, u uništavanju ne samo komunikacija nego i neprijateljskih centara snabdijevanja, njegovih baza, koje su za vrijeme neprijateljske ofanzive vojnički oslabljene ili potpuno ispražnjene. Ne treba da se bojimo opkoljavanja, kao što se nismo bojali ni onda kad smo imali manje jedinice. Svaki naš gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.

Stvarajući narodnu vojsku, mi zadržavamo naše mnogobrojne teritorijalne partizanske odrede. Štaviše, mi moramo stvarati sve novije i novije partizanske odrede na neoslobođenoj teritoriji, u svim

oblastima zemlje. Ti odredi imaju ogromne i časne zadatke kao što su ih imali i odredi koji su se pretvorili u današnju narodnu vojsku».

Te značajne Titove misli, u kojima su kratko i jasno izloženi osnovni doktrinarni stavovi u cijeloj jednoj etapi rata, sadrže i osnove svih disciplina ratne vještine Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Već na prvi pogled se zapažaju suštinska svojstva nove, Titove ratne vještine: kombinovanje frontalnog i partizanskog oblika oružane borbe i maksimalna ofanzivnost i inicijativa na svim područjima ratne vještine, ili, kako Tito kaže, »taktika ratovanja naše narodne vojske mora biti kombinovana s našom dosadašnjom partizanskom taktikom«. To je ono suštinski novo što je Tito otkrio i primijenio u ratnoj vještini već krajem 1942. godine. Riječ je o novom načinu upotrebe snaga, koji se ogleda u kombinovanom obliku oružane borbe. Pri tome je ofanzivnost vodeće načelo i strategije, i operatike, i taktike...

Iz primjera oslobodilačkog rata u Jugoslaviji vidi se da je vojni činilac sastavni dio društvenog, revolucionarnog, političkog sadržaja, iako sam po sebi povratno na njega djeluje.

Za Tita je taj činilac sav narod, a ne samo oružane snage; ove su samo naoružani dio naroda. Prema tome, u Titovoj teoriji i praksi vojnu silu ne čine samo oružane snage, već cjelokupno društvo sa svim svojim ljudskim i materijalnim mogućnostima. Vojna sila se, dakle, izjednačuje sa cjelokupnom društvenom moći. U tome se i sastoji Titovo revolucionarno otkriće u vojnoj nauci. *Tito je otkrio nove materijalne snage odbrane. Drugo njegovo veliko otkriće je nov način angažovanja tih snaga.*

Titov način angažovanja oružanih snaga i naroda u odbrambenom ratu odlikuje se veoma složenim kombinovanjem organizovanja snaga i sredstava i metoda vođenja borbe u svim oblastima društvene djelatnosti, pri čemu oružanoj borbi pripada najznačajnije, odlučujuće mjesto. Okvir u kojem se te kombinacije skladno i uspješno ostvaruju — u najširim razmjerama i u svim vidovima ratne vještine — jeste opštenarodni rat, koji je, istorijski uzevši, nov oblik rata. U njemu se oružana borba, kombinovana s drugim, neoružanim vidovima otpora, ne ispoljava kao u klasičnoj ratnoj vještini u dva međusobno različita vida borbenih dejstava, već svaki oblik neizbježno dobija dvopolno — odbrambeno-napadačko značenje, pri čemu je ofanzivno izraženo do te mjere da cjelokupnim dejstvima daje obilježje najizrazitije ofanzivnosti. Drugo bitno obilježje oružane borbe u opštenarodnom ratu je kombinovani oblik oružane borbe...

General armije
IVAN GOŠNJAK

Tito — strateg revolucije i tvorac narodne armije

Snagom revolucionarnog pregaoca i narodnog vođe, u kojeg je izrastao u dugogodišnjoj revolucionarnoj aktivnosti, drug Tito je duboko spoznao da je povezanost Komunističke partije Jugoslavije s narodnim masama najvažniji uslov njene dosledno revolucionarne i uspešne političke borbe. Celokupan proces konsolidacije KPJ od dolaska druga Tita za njenog generalnog sekretara bio je, stoga, praćen sve odlučnijim okretanjem Partije onim pitanjima koja su činila osnovnu problematiku zemlje, koja su najviše tištala radne mase i u kojima su se najizrazitije ispoljavali sukobi osnovnih protivrečnosti stare Jugoslavije. Tako je politička linija KPJ sve više postajala adekvatan izraz progresivnog društvenog kretanja na jugoslovenskom tlu i u jugoslovenskim prilikama a time i sve uticaj-niji činilac toga kretanja...

U skladu s takvim stavom, CK KPJ je na sednici od 10. aprila 1941. godine u Zagrebu, kojom je rukovodio drug Tito, doneo odluku da se borba ne prekine čak ni u slučaju ako Partija, zbog sve vidljivijeg raspada kraljevske jugoslovenske vojske, ne uspe da organizuje otpor okupatoru. Na inicijativu druga Tita, CK KPJ je već na poznatom Majskom savetovanju doneo jednu od svojih najdalekosežnijih odluka — o otpočinjanju neposrednih priprema za ustanak, koji će za sve narode Jugoslavije označiti početak nove ere u borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje...

Za pokretanje naroda Jugoslavije u oružanu borbu bilo je od presudnog značaja pravilno formulisanje političke platforme te borbe i određivanje njenih ciljeva. CK KPJ je postavio najširu platformu,

prihvatljivu za sve patriotske snage. Prvenstveni cilj oružane borbe bio je oslobođenje zemlje od okupatora. A da bi se taj cilj postigao, trebalo je na široj osnovi zajedničkih interesa okupiti i aktivirati u borbi sve slojeve naroda. To je bilo organizacijski ostvareno u Narodnooslobodilačkom antifašističkom frontu naroda Jugoslavije, koji je obuhvatio sve patriote spremne za borbu, bez obzira na nacionalnu, političku i versku pripadnost. Uporedo s tim, primenjujući u praksi načela naučnog socijalizma o nacionalnom pitanju, u borbi za nacionalno oslobođenje stvaralo se bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije. U vezi s tim drug Tito je pisao:

»Riječ narodnooslobodilačka borba — bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, osim, opštejugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kada ona ne bi, osim, oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Arnauta, Muslimana itd., kada narodnooslobodilačka borba ne bi imala tu sadržinu da zaista nosi slobodu, ravnopravnost i bratstvo svim narodima Jugoslavije. U tom i jeste, suština narodnooslobodilačke borbe...«

U toj svetlosti treba gledati i odluku Politbiroa CK KPJ od 4. jula 1941. godine da se, kad su organizacione i političke pripreme bile završene — a u nekim krajevima borbe već i počele — pređe na oružani ustanak u celoj zemlji.

Ova odluka je donesena pošto je otpočela agresija hitlerovskih armija na SSSR. To je bio pogodan strateški momenat koji se nije smeo propustiti. Otvaranje novog fronta, na kome je bila angažovana glavna oružana sila fašističkog agresora, značilo je ogromno ojačavanje snaga antihitlerovske koalicije i u materijalnom i u moralnom pogledu. Stupanjem SSSR u rat nastala je kvalitativno nova situacija, u kojoj je došao do izražaja veoma snažan spoljni činilac koji je pozitivno delovao na otpočinjanje oslobodilačkog rata i revolucije u našoj zemlji. Uticaj i ideje oktobarske revolucije i popularnost SSSR, koju je i Partija stvarala svojom revolucionarnom aktivnošću, bili su značajan moralni faktor u oslobodilačkoj borbi naših naroda. Međutim, konkretna situacija nije bila nimalo povoljna. Hitler do tada nije bio izgubio ni jednu bitku. Cela Evropa, sem Velike Britanije, bila je pokorena, a fašističke divizije su ubrzano prodirale u dubinu teritorije SSSR. Fašizam je bio na vrhuncu svoje moći i za mnoge je izgledao nepobediv. Brzi i veliki početni vojni uspjesi fašističkih armija na Istočnom frontu kao da su davali za pravo onima koji su sumnjali u mogućnost otpora fašizmu...

Partizanski rat — vojni oblik oružanog ustanka. Kako voditi rat — to je bio jedan od najkrupnijih problema u pripremi i organizaciji oružane borbe. Rešiti ga, bilo je utoliko teže što za njega nije bilo uzora i što tada vladajuća shvatanja u najuticajnijim krugovima međunarodnog radničkog pokreta ne samo što nisu odgovarala našim prilikama i potrebama, već su nas mogla orijentisati u pravcu na kome se ne bi nalazila rešenja konkretnih revolucionarno-oslobodilačkih zadataka koji su stajali pred našom zemljom i našim revolucionarnim pokretom. Utoliko je značajniji stav CK KPJ i druga Tita da partizanski rat u prvom periodu bude osnovni oblik vođenja oružane borbe...

Partizanski rat je, zatim, bio najpodesniji oblik za buđenje i primenu velikog narodnog borbenog stvaralaštva i inicijative, za aktiviranje ogromnog slobodarskog ratničkog iskustva borbenih tradicija naših naroda. U tome je bila jedna od velikih njegovih vrednosti. Drug Tito je, računajući na to, ukazivao da se »pri stvaranju partizanskih odreda ne smije biti tjesnogrud«, već da »treba dati mogućnost široke inicijative za stvaranje partizanskih odreda«. (Tito, *Zadatok NOPO, Vojna djela, VIZ*, 1961, str. 22.). Istina, to je vodilo šarolikosti oblika organizacije i naziva, što je tražilo ne malo napora da se sve to uskladi, usmeri i objedini, ali je zato razvilo ogromnu udarnu snagu i omogućilo da se sve preispita i proveri neumoljivim merilom ratne prakse. Iskustva dobivena iz tih ustaničkih dana i prvih velikih teških borbi s neprijateljem bila su temelji naše vojne veštine u narodnooslobodilačkom ratu...

U skladu s nastojanjima Vrhovnog štaba da se oružana borba svih jugoslovenskih naroda organizacijski što više učvrsti i objedini, drug Tito je od samog početka borbenih dejstava davao zadatke nacionalnim rukovodstvima ustanka i usmeravao ih na to da najveću pažnju obrate povezivanju i koordinaciji borbe između pojedinih krajeva naše zemlje. Tako je plamen ustanka sve više zahvatao Jugoslaviju u celini. Rukovodeći procesom pretvaranja celokupne jugoslovenske teritorije u jedinstveno ratno poprište na kome za okupatora nigde i nikada nije bilo mira ni predaha, drug Tito je već u početku ustanka isticao potrebu pretvaranja partizanskih odreda u jedinstvenu oslobodilačku vojsku. U jednom pismu Radu Končaru od septembra 1941. godine on je pisao: »Naši partizanski odredi su pod centralnim rukovodstvom Vrhovnog štaba i CK KPJ, koji postepeno te raštrkane partizanske odrede pretvara u oslobodilačku armiju koja će biti samo pod našim rukovodstvom i uticajem...«

Narodna vlast kao rezultat i faktor ustanka. Neposredne ratne potrebe i realizovanje ciljeva oslobodilačkog rata zahtevali su da se,

uporedo sa stvaranjem vojne organizacije, u svim krajevima zemlje stvaraju i organi nove, revolucionarne vlasti. Bez vlasti prožete duhom i ciljevima narodnooslobodilačkog rata, spremne i sposobne da obavlja sve dužnosti koje zahteva vođenje rata, da pokreće i mobilise narodne mase u borbu, ciljevi rata i revolucije ne bi se mogli ostvariti. Stari aparat vlasti, zbog svoje klasne eksploatorske suštine, ni u kom slučaju nije mogao delovati kao organ revolucionarne oslobodilačke borbe. Naprotiv, on je postao uporište i organ vlasti okupatora. Stoga je Tito na V kongresu KPJ rekao:

»Radi uspešnijeg razvijanja ustanka bilo je potrebno u prvom redu uništiti aparat stare Jugoslavije koji je okupator uspio staviti potpuno u svoju službu. Uništenje žandarma, policije, opštinskih uprava i arhiva, katastra i drugog — to je bio zadatak partizana, pored napada na okupatora, i to se pokazalo kao vrlo efikasno, jer je okupator na taj način izgubio uporište u selima i u manjim mjestima.«

U funkciji organa narodne vlasti ostvarivalo se jedinstvo oslobodilačkih i revolucionarnih ciljeva narodnooslobodilačkog rata. Oni su u sebi najadekvatnije i najefikasnije objedinjavali »vojne« i »civilne« funkcije u uslovima vođenja opštenarodnog rata...

Okupatorske i kvislinške snage trpele su u Jugoslaviji stalne i sve veće gubitke. Osim toga, oružani ustanak je poremetio planove okupatora da nesmetano eksploatise jugoslovensku privredu, radnu snagu i druga bogatstva zemlje. Na našem tlu je stvoren nov i za fašističke agresore neočekivan front. Vojni i politički rezultati ustanka imali su ne samo veliki unutrašnji značaj već su predstavljali i krupan doprinos opštem naporu antihitlerovske koalicije u ratu protiv fašizma. Naš ustanak i partizanski rat kao oblik oružane borbe protiv okupatora pokazali su da se u toj formi može stvoriti samostalno ratište i u najdubljoj pozadini neprijatelja. Uspesi oslobodilačke borbe u Jugoslaviji bili su podsticaj patriotskim i revolucionarnim snagama drugih okupiranih ili na drugi način porobljenih zemalja da i one pođu putem oslobodilačke i revolucionarne borbe...

Pred rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta postavili su se, krajem 1941. godine, novi krupni problemi. Situacija stvorena ofanzivnim dejstvima neprijatelja u Srbiji izazvala je potrebu ponovnog preuzimanja strategijske inicijative. To se moglo postići izvođenjem većih operacija — oslobodenjem novih teritorija, zauzimanjem većih neprijateljskih uporišta, onespособljavanjem i zauzimanjem važnih komunikacija, itd. Takvim i sličnim akcijama trebalo je postići nove vojne uspehe...

Stvaranje takvih jedinica koje će po svojoj udarnoj snazi i manevarskoj sposobnosti prevazići partizanske odrede zahtevala je, dakle, nastala situacija, ali je ono bilo i izraz same strategijske koncepcije narodnooslobodilačke borbe. Drug Tito je već u prvom broju *Biltena Vrhovnog štaba* pisao o tome da će se, u slučaju povoljnih strategijskih i drugih okolnosti, prema potrebi stvoriti vojne jedinice koje će izvoditi krupne vojne operacije.

»Kada smo se iz Srbije povukli u Sandžak, kaže drug Tito, ja sam počeo da razmišljam o daljem načinu ratovanja, o tome kakve treba da budu naše formacije.

Mi nismo imali toliko ljudi da bismo mogli stvoriti neke krupne jedinice, a nismo imali ni vremena da čekamo dok stvorimo toliko odreda i bataljona. Razmišljao sam o tome da ipak pristupimo formiranju jedinica koje će imati regularni vid, pa ma i sa malim brojem ljudstva. Kao operativnu jedinicu sa zadacima strategijskog karaktera, što se kasnije i pokazalo kao jedino pravilno rješenje, stvorili smo Prvu proletersku brigadu kao jezgro za dalje stvaranje redovne armije. Bio mi je cilj, da od svih odreda koji su još postojali, naročito u Bosni, stvorimo nekoliko brigada.«

Neposredno posle formiranja Prve proleterske brigade, drug Tito je stavio u zadatak glavnim štabovima da »stvaraju čvrste jedinice od najboljih radničkih i seljačkih elemenata koje će u danom momentu moći da uđu u proleterske brigade...«

Formiranjem brigada data je konačna orijentacija u izgrađivanju naše armije. U Statutu proleterskih brigada stoji da su one »vojne udarne formacije naroda Jugoslavije, pod rukovodstvom Komunističke partije... jemstvo za uspješnu borbu protiv nacionalnog porobljavanja i ekonomskog ugnjetavanja«. Brigade su imale zadatak da »ukazujući na pravilan put borbe i svojim sopstvenim požrtvovanjem... okupljaju oko sebe sve slobodoljubljive i napredne slojeve naroda i na taj način čine jezgro buduće narodne armije« (Tito, *Vojna djela, VIZ*, 1961, str. 34 — podvukao I. G.). S takvom organizacijom i operativnim odlikama, brigade su se, u našim uslovima, pokazale kao najpogodnije vojne jedinice i one su do kraja rata bile osnova organizacijske strukture Narodnooslobodilačke vojske, odnosno Jugoslovenske armije. Grupisane, one su mogle izvoditi velike i složene operacije kakve izvode jedinice savremene armije...

Formiranje divizija i korpusa i način njihovog dejstva. Kraj 1942. godine obeležen je širokim razmahom narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji. Oružana borba je sve više jačala i po obimu i po intenzi-

tetu, primajući obeležja opštenarodnog oslobodilačkog rata, koji je u temeljima ugrožavao ne samo snage okupatora u Jugoslaviji, nego i čitav južni bok fašističkih armija. Politički i vojni uspjesi te borbe izražavali su se u sve masovnijem učešću jugoslovenskih naroda u ratu protiv okupatora i domaćih izdajnika i, posebno, u stalnom jačanju oružanih snaga. Oslobođena teritorija je u to vreme obuhvatala oko 45.000 kvadratnih kilometara. Stečena su nova borbena iskustva i osposobljeni mlađi vojni kadrovi, koji su mogli preuzeti rukovođenje jedinicama koje su se stvarale. Postignuti borbeni uspjesi, stalno širenje oslobodilačkog rata i sve veći priliv boraca u oružane snage stvorili su uslove da se — radi preduzimanja krupnih operacija i lakšeg rukovođenja — formiraju velike manevarske jedinice i formacije narodnooslobodilačkih oružanih snaga. Na osnovu svega toga, Vrhovni štab je u novembru 1942. godine doneo odluku o stvaranju Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, organizovane u divizije i korpuse.

»U vrijeme kada su za to sazreli svi uvjeti, kada se za to pokazala neophodna potreba, kada su već bile stvorene mnogobrojne brigade i bataljoni...« (Tito, *Bilten VŠ* za septembar-novembar 1942) — kada su predstojale krupnije operacije, Vrhovni štab je doneo odluku da se formiraju divizije i korpusi. Time su oružane snage oslobodilačkog rata i revolucije dobile novu organizacijsku strukturu, koja je odgovarala vojno-političkoj situaciji stvorenoj uspešnim razvojem oružane borbe, situaciji koja je omogućavala nanošenje velikih udara neprijatelju. Divizije i korpusi Narodnooslobodilačke vojske bili su kadri da prime na sebe operativne zadatke većih združenih jedinica, da vode, po potrebi, veće i upornije frontalne borbe i da sigurnije brane slobodnu teritoriju. To su bile lako pokretne jedinice, bez glomaznih komora, sposobne da se bez naročite prethodne pripreme brzo kreću van komunikacija, po najtežem zemljištu i pod najnepovoljnijim meteorološkim uslovima...

Formiranjem divizija i korpusa Narodnooslobodilačke vojske nije napušten partizanski način ratovanja, i, prema situaciji, njegova osnovna načela primenjivana su i u najkrupnijim operacijama. Suštinsku orijentaciju u tome pravcu, a time i osnove ratne veštine Narodnooslobodilačke vojske, dao je drug Tito novembra 1942. godine.

»Taktika ratovanja naše narodne vojske apsolutno mora biti kombinirana sa našom dosadašnjom partizanskom taktikom. To znači da se moramo čuvati krutih frontova i izbjegavati ih, da moramo izbjegavati da nam neprijatelj, svojom taktikom, nametne odbranu pomoću dugačkih i rasplinutih frontova, za-

čepļavanje rupa itd. Naprotiv, u našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i u defanzivi.

Ofanzivni duh za vrijeme neprijateljske ofanzive ispoljava se u snažnoj, smjeloj partizanskoj taktici, taktici prodora u neprijateljsku pozadinu, u uništavanju ne samo komunikacija nego i neprijateljskih centara snabdijevanja, njegovih baza, koje su za vrijeme neprijateljske ofanzive vojnički oslabljene ili su potpuno ispražnjene. Ne treba da se bojimo opkoljavanja, kao što se nismo bojali ni onda kad smo imali manje jedinice. . . »

U našem ratu su aktivna dejstva, odlučnost komandovanja i visoki moral boraca — uz vešto korišćenje zemljišta i efikasnu upotrebu raspoloživog oružja — bili osnovni uslov proboja iz svakog neprijateljevog obruĉa. Naše snage su u tzv. V ofanzivi, uprkos šestostrukoј nadmoći neprijatelja, veštīm manevrom održale inicijativu i ostvarile taktičku premoć na odlučujućem pravcu. Zahvaljujući tome, one su u odlučujućem trenutku, iako sa znatnim gubicima izvršile proboј i osnovnim snagama izišle iz okruženja. Takvim dejstvom naših snaga bio je iznenađen i sam neprijatelj, koji nije mogao da im ne oda priznanje. U jednom nemaĉkom dokumentu od juna 1943. godine stoji: »Tok borbe je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizovane, vešto vođene i da raspolažu borbenim moralom koji izaziva ĉuđenje. Neprijateljevo komandovanje bilo je izvanredno, pokretno i, takođe, u odbrani aktivno. . . »

Narodnooslobodilaĉka vojska razvijala je sve snažnija ofanzivna dejstva u svim krajevima Jugoslavije. U duhu strategijskog plana Vrhovnog štaba, jake grupacije naše vojske u Bosni i Crnoj Gori spremale su se da zajedno sa snagama u Srbiji i Makedoniji preduzmu ofanzivu za oslobođenje istoĉnih krajeva Jugoslavije. U leto 1944. godine Srbija i Makedonija su dobile izuzetnu strategijsku važnost. Snage Narodnooslobodilaĉke vojske, dejstvujući na najvažnijoj balkanskoј magistrali i u pozadini nemaĉke grupe armija »E« u Grĉkoј, primile su na sebe izvanredno znaĉajnu ulogu u bici za Balkan. . .

Završne operacije Jugoslovenske armije su sastavni deo savezniĉke ofanzive za konaĉno uništenje hitlerovske Nemaĉke. Njihov znaĉaj i obim potvrđuje ĉinjenica da je neprijatelj na jugoslovenskom ratištu imao krajem marta 1945. godine 30 kompletnih divizija, 9 samostalnih brigada, 4 borbene grupe, 30 samostalnih pukova i mnoge druge manje jedinice kopnene vojske, zatim jednu mornariĉku diviziju i druge manje mornariĉke i vazduhoplovne jedinice.

Plan završnih operacija donesen je u Beogradu na sastanku druga Tita s komandantima armija i predstavnicima Generalštaba. O sa-

dejstvu sa savezničkim snagama u Mađarskoj i Italiji dogovoreno je na sastanku druga Tita s maršalom Tolbuhinom i feldmaršalom Aleksanderom u Beogradu. Osnovna zamisao je bila: dejstvima severne grupe (I i III armija sa operativno potčinjenim 6. i 10. korpusom) ka Koruškoj, južne grupe (IV armija sa operativno potčinjenim 4, 7, 9. i 11. korpusom) ka Trstu i centralne grupe (II armija sa operativno potčinjenim 2, 3. i 5. korpusom) pravcem Doboj—Banja Luka—Karlovac—Novo Mesto, okružiti i uništiti nemačke snage na tlu Jugoslavije. Južna grupa prelazi u napad 20. marta, centralna 5. aprila, a severna 12. aprila...

Operacija za oslobođenje zemlje praktički je izvedena kao mnoštvo manjih i većih napadnih i odbrambenih akcija, vođenih u isto vreme na ogromnoj prostoriji i na veoma raznovrstan način — počevši od partizanskih akcija do klasičnog frontalnog proboja dobro organizovane neprijateljeve odbrane. Neprijatelju je nametnut način dejstva u kome je za njega pozadina postala primarnija od dejstva na frontu. Time je osiguran brz tempo nastupanja naših snaga. U borbama od 20. marta do 15. maja razbijena je i uništena grupa armija »E«, a među mnogobrojnim zarobljenicima nalazio se i komandant grupe Ler. Takvi rezultati su postignuti zahvaljujući načinu dejstva koji je omogućavao angažovanje raznovrsnih jedinica i samog naroda u borbi, i razvijanje njihove stvaralačke inicijative. Sažeta karakteristika takvog načina dejstva vidi se iz reči druga Tita: »To je bio *opštenarodni rat*, ali dobro organizovan, vođen iz jednog centra, Vrhovnog štaba, *kombinacija partizanskog ratovanja s frontalnim borbama*...«

Oružani ustanak naroda Jugoslavije prerastao je u organizovani opštenarodni rat, u kome su snage Narodnooslobodilačke vojske vezivale u proseku preko 500.000 fašističkih vojnika Nemačke i Italije i kvislinških jedinica Bugarske i Mađarske. U tom pogledu se ništa nije menjalo ni onda kada su fašističke sile bile primorane da vode odlučujuće bitke na drugim frontovima. Ofanzivna dejstva naših snaga nisu ni tada dopuštala okupatorima da izvlače jedinice s našeg ratišta, već su ih, naprotiv, primoravala da dovlače nove snage.

Dosledni proleterski internacionalizam rukovodstva KPJ i narodnooslobodilačkog rata izražavao se i u njegovim naporima da što više pomogne Sovjetski Savez, koji je najveću težinu rata dugo vreme sam snosio. U tome je bio ne mali naš doprinos opštesavezničkoj borbi protiv fašizma u drugom svetskom ratu.

Veličina toga doprinosa je i u tome što je dat u izvanredno teškim uslovima. Dugo vreme bez ikakve neposredne materijalne po-

moći, pa čak i nepriznati, u borbi protiv višestruko brojnijeg i nadmoćnijeg neprijatelja, čija brutalnost nije znala granica, neodeveni i bez dovoljno hrane, primorani da svaku pušku i svaki metak otimamo od neprijatelja — mi ni jednog trenutka nismo prestali da zadajemo udarce fašističkim agresorima.

Boreći se predano za svoje oslobođenje i za uništenje fašizma, jugoslovenski narodi su dali 1,700.000 ljudskih života. Od toga su vojni gubici iznosili 305.000 mrtvih i 425.000 ranjenih boraca. Malo koji narod je u borbi protiv fašizma podneo tolike žrtve. Oni su najrečitiji izraz doprinosa oslobodilačke borbe u Jugoslaviji zajedničkim naporima ujedinjenih naroda u ratu protiv fašističke koalicije...

Govoreći o tom doprinosu, drug Tito je rekao:

»Mjerilo vrijednosti našeg ratovanja ne može biti u tome kako su naši borci bili odjeveni i kakvo je bilo naoružanje, koliko smo imali i kakvih tehničkih sredstava itd., već u tome koliko smo u ratu imali protiv sebe neprijateljskih divizija (koje su okupatorima bile jako potrebne na drugim savezničkim frontovima), koliko i kakve udarce smo bili sposobni zadavati neprijatelju i, na kraju, — kolika je bila naša brojčana snaga.«

Borbeni prilog naroda Jugoslavije opštim ratnim naporima antihitlerovske koalicije naišao je na zasluženno priznanje svih objektivnih ljudi sveta. Tito i jugoslovenski partizani postali su još za vreme rata simbol borbe za slobodu, a njihova dela su značila podsticaj svim iskrenim borcima protiv fašizma...

Narodnooslobodilačkim ratom naši narodi su ostvarili najveće delo u svojoj istoriji: potpuno nacionalno i socijalno oslobođenje. U njemu su oni stvorili novu državu, bratsku zajednicu ravnopravnih naroda. Ukoliko se na to veliko delo gleda iz dalje istorijske perspektive, utoliko se sve bolje sagledava prava njegova veličina.

U to delo su utkani stvaralačka misao i nepresušna energija druga Tita, koji je za naše narode postao i sve više postaje pojam svih velikih tekovina oslobodilačkog rata i revolucije i njihove još lepše budućnosti.

U svojim delima on je razvio našu naučnu vojnu misao, uočavajući na vreme sve ono novo što je donosio napredak ratnih sredstava. Ističući da je čovek osnovni faktor naše odbrane, da je snaga naše Armije u njenoj čvrstoj povezanosti s narodom i u njenom moralno-političkom jedinstvu, Tito je svakom našem vojniku i svakom građaninu otvorio perspektivu da je u odbrani protiv agresora moguće očuvati slobodu i nezavisnost socijalističke Jugoslavije.

U Titovim ocenama i mislima vojne starešine nalaze nepresušni izvor znanja za svoje usavršavanje i ovladavanje vojnom veštinom. U njegovim delima i postupcima oni nalaze najbolji primer kako treba negovati pravilne, drugarske međusobne odnose, socijalističke odnose među ljudima, koji su osnova našeg moralno-političkog jedinstva.

Vođena Titovom rukom, Jugoslovenska narodna armija je po svojoj herojskoj borbi protiv agresora u oslobodilačkom ratu i po svojoj sadašnjoj ulozi stekla visok ugled miroljubive armije socijalističke zemlje. Svojim doslednim služenjem miru, svojom snagom i spremnošću da se suprotstavi agresoru, ona je objektivno materijalni oslonac i moralna potpora svih naprednih snaga u svetu koje se bore za slobodu i nezavisnost, za mir i društveni progres.

(»Vojno delo« br. 4—5/62)

Akademik
general-pukovnik
MIHAILO APOSTOLSKI

Tito — strateg revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije

U najsudbonosnijim momentima za narode i narodnosti Jugoslavije, na čelu Komunističke partije Jugoslavije stajao je Josip Broz Tito — ličnost širokog horizonta, dalekoviđa u predviđanjima, uporna i istrajna u borbi — čovek koji je sve svoje sposobnosti stavio u službu klasi kojoj pripada, svome narodu i službi progresa uopšte.

Tito kao celovita ličnost izgrađivao se i uzdizao na delima Marksa, Engelsa i Lenjina. Kalio se u oktobarskoj revoluciji i u prvim redovima izuzetno teške borbe Komunističke partije Jugoslavije protiv buržoaske vlasti stare Jugoslavije. Samo tako prekaljen borac, kada je Jugoslavija bila pregažena i rasparčana, kada je buržoaska vlast kapitulirala, mogao je da visoko digne zastavu Partije i pred nemačkom invazijom — da ne priznaje ni kapitulaciju, ni stanje stvoreno aprilskim ratom 1941. godine. Tito je tada odlučno izgovorio »ne«, kao što je to činio i u svim sudbonosnim momentima, jednovremeno ističući spremnost da prihvati borbu i zaštititi interese radničke klase i naroda i narodnosti Jugoslavije. Josip Broz Tito, kao generalni sekretar Partije, osećajući puls naroda, bio je siguran da će narod prihvatiti njegov poziv za borbu s apsolutnim uverenjem da se time štite interesi i radničke klase i širokih narodnih masa.

Udaljavanjem od sudbonosnih događaja naše generacije, buduća pokoljenja će još više osećati potrebu da upoznaju i proučavaju dela i ličnost druga Tita — velikana, koji je tokom drugog svetskog rata izrastao u izvanrednog političkog i vojnog stratega revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, a u periodu posle drugog svetskog rata, u retko autoritativnog državnika na planu politike za očuvanje mira u svetu.

Ovom prilikom, u najkraćim crtama, zadržaćemo se na nekoliko najznačajnijih misli i dela, koja govore o Titu kao vojnom strategu i smelom i veštom komandantu.

Tito i kao generalni sekretar Partije i kao komandant u periodima pre, za vreme i posle drugog svetskog rata ispoljava izvanrednu sposobnost da realno proceni i političku i vojnu situaciju. Smeo i uporan politički rukovodilac i vojni komandant, na bazi realno procenjene situacije, Tito je u svim prilikama blagovremeno donosio smeće odluke i preduzimao odgovarajuće mere i akcije. Drugim rečima, Tito je u svojstvu generalnog sekretara Partije i vrhovnog komandanta, a pri kraju rata i posle rata i kao državnik, kreirao strategiju, kao što je poznato, na političkom, vojnom i državničkom planu. Titova strategija je uvek davala pozitivne rezultate.

Josip Broz Tito je kreirao strategiju na vojnom planu, ali moramo istaći da je veoma teško odvojiti je od strategije na političkom i državničkom planu — ona je jedinstvena i u određenim etapama prednost dobija politička, državnička ili vojna komponenta, zavisno od realne situacije. Ovakav odnos proizilazi iz činjenice što je Josip Broz Tito organizator borbe protiv nemačkih, italijanskih, mađarskih i bugarskih okupatora, kao što je jednovremeno organizator i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije — za promenu društveno-političkog sistema. Ujedinjujući ove dve komponente Josip Broz Tito je borbu naroda i narodnosti Jugoslavije izdigao i po formi i po sadržini u narodnooslobodilački rat i revoluciju. Sa znalačkom sposobnošću je razotkrio istorijske težnje naroda i narodnosti Jugoslavije za slobodom, demokratskim odnosima, kao i težnje naroda na Balkanu, svesnih da mogu obezbediti egzistenciju i slobodan razvitak jedino u slozi, ako sami rešavaju svoju sudbinu, ako prestanu da budu oruđe velikih imperijalističkih sila Evrope, pa i celog sveta. Jednovremeno, Tito se, proučavajući istorijsku prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije, ubedio u njihovu upornost, izdržljivost, herojstvo i spremnost da se bore za slobodu i svoja prava uopšte. I, kao što je poznato, pod Titovim rukovodstvom Partija je uspela da narode i narodnosti Jugoslavije ujedini i pokrene u zajedničku borbu protiv okupatora i njihovih domaćih saradnika.

Komunistička partija Jugoslavije u novonastalim uslovima 1941. godine, iako izvanredno teškim, pod rukovodstvom Tita je produžila svoju revolucionarnu aktivnost na celoj teritoriji Jugoslavije, iako je njena teritorija bila podeljena i anektirana od strane agresora (Nemačka, Italija, Mađarska i Bugarska). Jednovremeno su organizacije KPJ sa visokom svešću za odgovornost pred narodima i na-

rodnostima Jugoslavije organizirano i ubrzano vršile pripreme Partije i radničke klase za dizanje naroda i narodnosti Jugoslavije na ustanak.

Nemačku agresiju na Sovjetski Savez, komunisti, Partija kao celina i progresivni ljudi su ocenili kao sazrevanje uslova za ustanak. Drug Tito, CK KPJ, kao i sve partijske organizacije, dolaze do jedinstvenog zaključka da su ratom između nacističke Nemačke i Sovjetskog Saveza stvoreni objektivni uslovi za oružani ustanak naroda i narodnosti Jugoslavije protivu okupatora.

U teškim momentima 1941. godine, samo izvanredna dalekovidost druga Tita mogla je realno da oceni nastalu situaciju, u momentu kada su nemačke nacističke armije potiskivale divizije Crvene armije i brzo napredovale duboko na teritoriju Sovjetskog Saveza, i da dode do zaključka da je to momenat za oružani ustanak naroda i narodnosti Jugoslavije. Oceniti da je baš taj momenat pogodan za oružani ustanak, mogla je samo ličnost koja, pored izvanredne hrabrosti, poseduje i solidno naučno poznavanje odnosa snaga zaraćenih strana. Ta ličnost je bio Tito, koji je duboko poznao ne samo odnos snaga već i njihov društveno-politički sistem. Tito je temeljno poznao korene nemačkog nacizma i italijanskog fašizma, pa brzi vojni uspesi u 1941. godini ni za momenat ga nisu pokolebali...

Ovo duboko naučno poznavanje protivničkih, savezničkih i svojih snaga, objašnjava činjenicu da je u danima kada su nacističke armije brzo napredovale na teritoriji Sovjetskog Saveza, kada je cela Evropa bila pod čizmom Hitlerovog nacizma i njegovih saveznika, kada su na Dalekom istoku i japanske oružane snage beležile velike uspehe — doneta odluka da se u »tvrđavi Evrope« u dubokoj pozadini fronta, narodi i narodnosti Jugoslavije povedu u oružani ustanak. Ovo nije samo hrabrost, to je izvanredno smela i sudbonosna odluka za narode i narodnosti Jugoslavije. No, Tito kao da je rođen da donosi takve smeće odluke, ne samo u 1941. godini već i u svim drugim sudbonosnim i presudnim momentima za narode i narodnosti Jugoslavije.

Veličina Titove odluke za oružani ustanak 1941, još više se ističe kada se zna da su manje ili više bili isti objektivni uslovi za sve komunističke partije i narode Evrope, pa ipak, kao što je poznato, na opštenarodni ustanak su se digli samo narodi i narodnosti Jugoslavije i albanski narod. Do ovakve odluke je Tito došao jer nije robovao nikakvim šablonima. Titove strategijske koncepcije su nove, stvaralačke, adekvatne konkretnim i opštim uslovima, zasnovane na spremnosti naroda i narodnosti Jugoslavije da se pod njegovim rukovod-

stvom, pod rukovodstvom Partije bore za realizovanje svojih revolucionarnih stremljenja. Zbog toga Titove strategijske koncepcije radikalno odstupaju od klasične strategije za revolucije tipa XIX veka. Zbog toga strategijsko iskustvo druga Tita predstavlja poseban prilog revolucionarnoj borbi radničke klase i potlačenih naroda uopšte.

Tito, dolaskom na čelo KPJ, znao je šta znači izgraditi Partiju koja će biti jedinstvena. Dugogodišnjim upornim radom Partija je uspela do početka ustanka 1941. godine da realizira jednu od osnovnih strategijskih koncepcija za vođenje ustanka — da politički i psihološki pripremi partijsku organizaciju i radničku klasu kao celinu, i široke mase naroda i narodnosti Jugoslavije za predstojeće događaje, za ustanak i odbranu svojih osnovnih prava. Da je ideološko-politička i psihološka priprema naroda bila na visini potvrdili su kasniji događaji. Potpuna uverenost KPJ da je narod politički pripremljen da ide u borbu pod njenim rukovodstvom, omogućila je da njen generalni sekretar Josip Broz Tito, nepuna tri meseca posle propasti i okupacije stare Jugoslavije donese sudbonosnu odluku za oružani ustanak. O materijalnim pripremama naših naroda i narodnosti za rat, Partija je, isto tako, vodila računa. Međutim, njene realne i materijalne mogućnosti na ovom planu su bile minimalne, te je narod povelu na ustanak sa onim količinama oružja i drugih materijalnih sredstava kojima se raspolagalo...

Partija je pod rukovodstvom druga Tita u periodu do nemačkog napada na Jugoslaviju imala izgrađene jasne ciljeve za borbu radničke klase potlačenih naroda, ali, isto tako, i jasno gledanje na opasnosti od fašističke agresije i na tu opasnost više puta ukazivala. Početkom drugog svetskog rata, Josip Broz Tito je, ukazujući na opasnost od fašističke agresije, određivao i ciljeve Partije za odbranu slobode i nezavisnosti naroda i narodnosti Jugoslavije. Međutim, posle sloma stare Jugoslavije, Tito kao generalni sekretar, postavlja nove ciljeve pred Partiju — pripremanje naroda i narodnosti Jugoslavije za borbu protiv okupatora. Od tog momenta pa sve do kraja rata, drug Tito je sve jasnije isticao ciljeve NOR i revolucije, i jednovremeno permanentnom aktivnošću postepeno i realizirao postavljene ciljeve. Precizno utvrđivanje ciljeva ustanka, odnosno u narednim etapama ciljeva NOR i revolucije, bio je jedan od uslova za pokretanje masa na ustanak, odnosno za mobilizaciju širokih masa naroda za njihovo uključivanje u NOR i revoluciju. Sve je ovo omogućilo da se istraje u tako surovoj i teškoj borbi rata kakav je bio rat u Jugoslaviji. Ako se analiziraju mnogobrojni dokumenti CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao i svih partijskih i vojnih tela, može se konstatovati da su strategijski ciljevi ustanka

potpuno odgovarali vekovnim težnjama svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Za potvrdu toga pomenućemo samo neke ciljeve koje su Partija i Vrhovni komandant od početka NOR i revolucije isticali.

— Borba za oslobođenje zemlje od okupatora — cilj koji je u potpunosti odgovarao borbenim i slobodarskim tradicijama naroda i njegovim stremljenjima.

— Borba za stvaranje nove Jugoslavije, ravnopravne, demokratske zajednice naroda i narodnosti. Ovako postavljeni strategijski cilj omogućio je da se za njegovu realizaciju mobilišu i bore svi narodi i narodnosti Jugoslavije, jer je otvarao perspektive za nacionalno oslobođenje potlačenih naroda, za afirmaciju i slobodan razvitak svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Ovaj je cilj potvrđen u NOR i revoluciji, a posebno na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, 29. novembra 1943. godine, u čijim se odlukama vidi put daljeg razvitka i prekretnica državno-pravnog uređenja i odnosa naroda i narodnosti Jugoslavije.

— Borba protivu saradnika okupatora. Saradnici okupatora su, u suštini, bile kontrarevolucionarne snage, ostaci buržoazije stare Jugoslavije. Slamanjem tih snaga omogućeno je da se u razvoju nove Jugoslavije otvore stranice izgradnje socijalizma.

Za uspeh ustanka u celini veoma je značajan problem vojne organizacije, kome su i Partija i drug Tito poklanjali posebnu pažnju. Vojna organizacija ustanka je permanentno usavršavana, poprimajući forme i sadržinu koji su odgovarali ciljevima i postavljenim zadacima u svakoj etapi razvoja oružane borbe i revolucije...

Brz razvoj NOR i revolucije omogućio je krajem decembra 1941. godine da stvaranjem Prve proleterske brigade otpočne viši stepen vojne organizacije i oružanih formacija, odnosno da otpočne proces stvaranja narodne, revolucionarne armije, koja je pred kraj drugog svetskog rata imala preko 60 divizija grupisanih u korpuse i armije. Tako, na dobrovoljnoj osnovi narodi i narodnosti Jugoslavije stvorili su snažnu armiju, brojno jaču nego što bi se mogla stvoriti regularnom mobilizacijom, naoružavana zaplenjenim oružjem od okupatora i neznatnom pomoći od saveznika. Ta je armija u borbama prekaljena i osposobljena da, u konačnom obračunu sa okupatorima, oslobodi celu zemlju. Proterivanjem okupatora, razbijene su i domaće kontrarevolucionarne snage. Armija, stvorena tokom rata, razvijana i usavršavana u poratnom periodu, postala je faktor bezbednosti, slobode, nezavisnosti i mirnog razvitka naroda i narodnosti Jugoslavije.

Na svojevrsan način su Partija i Josip Broz Tito pristupili rešavanju strategijskog problema razvoja vojne organizacije u svim njenim komponentama. U suštini to je bio veoma složen proces, nametnut realnim uslovima u kojima su se našli narodi i narodnosti Jugoslavije, a koji je potpuno odgovarao uslovima ratovanja na specifičnom frontu u Jugoslaviji, odnosno specifičnostima razvoja NOV i POJ.

U izgradnji oružanih formacija, vojne organizacije i armije kao celine, Josip Broz Tito je posebnu pažnju posvetio jedinstvu pogleda, misli i akcije. Skladnom organizacijom i pravilnim izborom kadrova obezbedio je apsolutno jedinstvo u komandovanju i rukovođenju, prenoseći duh jedinstva Partije i na vojna rukovodstva, vojne štabove i jedinice u celini.

Jedinstvo misli i akcije u Partiji — i u političkom i u vojnom rukovodstvu — bili su od primarnog značaja za uspešno vođenje vojnih operacija, odnosno NOR i revolucije kao celine. Ovo je bilo veoma uspešno rešeno i, kao jedan od primarnih strategijskih problema, zaslužuje posebno da se istraži. Moramo posebno istaći da je u tome pored organizacionih i političkih mera posebnu ulogu imala i sama ličnost druga Tita.

Vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu bilo je poznato da je za uspeh u borbi nužno bilo rešiti problem savezništva. Ovom problemu su i Partija i drug Tito davali poseban, možda i primaran značaj. Znali su da 1941. godine radnička klasa ne može sama krenuti na ustanak. U takvim uslovima trebalo je obezbediti da zajedno sa radničkom klasom krenu na ustanak i svi slojevi naroda i narodnosti, nezavisno od njihove političke, klasne i verske pripadnosti. Pored toga, trebalo je osujetiti nameru okupatora da podeli naše narode i narodnosti, a uslov za osujećenje je bilo njihovo jedinstvo za čije se realiziranje Josip Broz Tito zalagao izvanrednom energijom.

Razvoj NOR i revolucije je potvrdio da je KPJ uspešla da realnim utvrđivanjem ciljeva borbe sve narode i narodnosti Jugoslavije ujedini u jedinstveni front, da ih povede u odlučni boj protiv okupatora i domaćih izdajnika, i da time jednovremeno spreči i građanski rat.

Međutim, rešavajući pitanje ujedinjenja naroda i narodnosti Jugoslavije, Josip Broz Tito je rešavao i problem njihovog opstanka. Duboko je znao da u uslovima koji su u svetu vladali pred početak i tokom drugog svetskog rata, teško mogu narodi Jugoslavije izolo-

vano izvojevati slobodu, a još teže očuvati i obezbediti slobodan razvitak. Ujedinjenje naroda i narodnosti Jugoslavije, pored toga što je izražavalo njihovu davnašnju želju, bilo je i imperativ vremena, koje je Josip Broz Tito realno sagledao i angažovao se na njegovom realiziranju odmah čim je došao na čelo Partije 1937. godine. Razume se, ujedinjenje se moglo realizirati na principima federativnog uređenja nove Jugoslavije, sa apsolutno ravnopravnim statusom svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Problemu savezništva sa narodnooslobodilačkim pokretima susjednih naroda a u određenim momentima i u tesnoj političkoj i operativnoj saradnji sa njima, drug Tito je, isto tako, posvećivao posebnu pažnju. Na taj problem se gledalo sa stanovišta neposredne uzajamne pomoći u borbi protiv zajedničkog neprijatelja — fašističkih agresora i sa stanovišta internacionalističkog duga Partije. U tom duhu je vaspitavano članstvo Partije, a to vaspitanje se prenelo i na oružane formacije i sve organe borbe, jednovremeno i na sve narode i narodnosti Jugoslavije. Ujedno se na ovo gledalo i kao na problem ujedinjenja progresivnih snaga u opštoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja — fašizma kao ideologije i konkretno u borbi protiv nemačkih i italijanskih fašističkih okupatora i njihovih saveznika. To je bio put koji je vodio zbližavanju i ujedinjenju svih progresivnih snaga u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, za izgradnju novih odnosa među narodima...

Aktivnim zalaganjem Josipa Broza Tita u svojstvu vrhovnog komandanta NOV i POJ, i sekretara CK KPJ na organizovanju kontakata i političke i vojne saradnje sa narodnooslobodilačkim pokretima otpora susjednih naroda jačale su snage antifašističkog bloka u borbi protiv fašističkih agresora, što predstavlja poseban prilog pobedi nad fašizmom.

Međutim, jednovremeno sa ovom saradnjom otvoren je i nov proces međunarodnog upoznavanja i zbližavanja progresivnih snaga i naroda uopšte. Kada se ima u vidu da su fašistički agresori, pa i domaća buržoazija u periodu do drugog svetskog rata i tokom rata, sejali razdor među narodima, onda je ostvareni proces zbližavanja širenjem internacionalizma među narodima od posebnog značaja. Rezultati tog zbližavanja su i danas prisutni i pored svih mračnih sila koje već tri decenije pokušavaju da razruše to prijateljstvo stvoreno tokom rata.

Veoma značajna preokupacija Josipa Broza Tita, i kao generalnog sekretara Partije i kao vrhovnog komandanta, bila je da NOR i revolucija naroda i narodnosti Jugoslavije dobije status ravnoprav-

nog saveznika u antihitlerovskoj koaliciji, jer su svojom borbom dali ne mali doprinos pobjedi nad fašističkim agresorima...

Strategijske koncepcije Josipa Broza Tita u svojstvu vrhovnog komandanta i generalnog sekretara Partije realizirane tokom NOR i revolucije na političkom, opštevojnom i državničkom planu, samo su deo strategijskih problema koje je Josip Broz Tito uspešno rešavao. Pored toga što je rukovodio NOR-om i revolucijom naroda i narodnosti Jugoslavije u celini, drug Tito je jednovremeno, sve do oslobođenja (1945. god.) i neposredno komandovao Operativnom grupom Vrhovnog štaba. Ova okolnost je nalažala jednovremeno rešavanje i problema operativnog i taktičkog značaja. Ta iskustva imaju izvanredan značaj i njih treba posebno proučavati.

Da istaknemo samo neka. Sve operacije Operativne grupe Vrhovnog štaba vođene su u operativnom, a ponekad i u taktičkom okruženju. Međutim, u svim tim operacijama, iako vođenim pod izvanredno teškim uslovima (velika nadmoćnost protivnika u ljudstvu, naoružanju i ratnoj tehnici prema slabo naoružanim jedinicama Vrhovnog štaba, zatim jedinice protivnika odmorne, dobro nahranjene — prema stalno umornim i gladnim jedinicama Vrhovnog štaba i dr.), drug Tito ne samo što je veštijim manevrima i žestokim borbama uspevao da probije obruč i izvuče Operativnu grupu iz okruženja, već je iz borbi redovno izlazio kao pobednik, da bi odmah razvijao operacije velikih razmera. Treba se podsetiti samo nekih: prodor — ili tačnije, marš-manevar Grupe brigada u zapadnu Bosnu, zatim bitka na Neretvi, bitka na Sutjesci i mnogo drugih operacija. Ovo operativno iskustvo dobija još veći značaj kada se zna da je tokom drugog svetskog rata bilo dosta bitaka i operacija koje su vođene u okruženju, ali su posebno zapažene ostale samo one u kojima opkoljene jedinice nisu uspele da se probiju.

Svakako, paralelnim ispitivanjem uspešnih operacija u okruženju Operativne grupe Vrhovnog štaba sa sličnim operacijama (slučaj nemačke 6. armije generala Paulusa kod Staljingrada 1942/1943. godine ili Engleza kod Denkerka 1940. godine) razotkrili bi se brojni faktori koji su uticali na njihov ishod, ali bi se jednovremeno sagledala i kreativna sposobnost Josipa Broza Tita kao neposrednog komandanta, koji je u svakoj situaciji reagovao na svojevrstan način.

Govoreći o Josipu Brozu Titu kao kreatoru strategije na političkom, vojnom i državnom planu, nužno je osvrnuti se i na koncepciju opštenarodne odbrane, koju je drug Tito kreirao, kao najadekvatniju ali jednovremeno i najefikasniju formu odbrane nezavisnosti i slobode samoupravne socijalističke Jugoslavije.

Razvoj i uspešan završetak NOR i revolucije predstavljaju izvor za mnoga rešenja sistema opštenarodne odbrane.

Tako, studija NOR i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije kao i studija oslobodilačkih ratova drugih naroda, daju dovoljno materijala da stvorimo viziju eventualnog rata, u kome bi sticajem okolnosti naši narodi bili dovedeni u situaciju da brane svoju slobodu i nezavisnost.

Od pravilne predstave o eventualnom odbrambenom ratu zavisi izgradnja celokupne strategije, operatike i taktike opštenarodne odbrane.

Jedno od pozitivnih iskustava iz našeg NOR i revolucije jeste da, nezavisno od brojne i tehničke nadmoćnosti eventualnog agresora, narodi i narodnosti Jugoslavije sa uspehom mogu voditi rat na principima opštenarodne odbrane. Svakako, u red pozitivnih iskustava spada i ono kada je stara Jugoslavija kao država bila razbijena, a Tito i Partija to stanje nisu prihvatili, nisu prihvatili podelu Jugoslavije koju su agresori izvršili. Partija je i dalje deystvovala na celoj teritoriji Jugoslavije i uspela da pokrene sve narode i narodnosti na ustanak.

Ovo iskustvo Vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita uneto je i u Ustav, ali ne samo kao odredba, već kao osnovni princip opštenarodne odbrane — da ne treba prihvatiti nikakvo stanje koje bi eventualni agresor nametnuo; naprotiv, nastaviti borbu do konačne pobede. Ovu strategijsku koncepciju drug Tito je istakao 1941. godine, u veoma teškim uslovima i, držeći se nje, i u posleratnom periodu znao je više puta, uvek kada je to situacija nalažala, da čvrsto i odlučno istupi u odbranu prava, slobode i nezavisnosti naroda i narodnosti Jugoslavije.

Vizija o eventualnom ratu nameće i odgovarajuće pripreme za odbranu zemlje, koje ni u kom slučaju ne mogu imati klasične forme i sadržinu. Pripremama, koje se pored materijalnih ogledaju i u izgradnji novog kvaliteta kadra, treba stvoriti adekvatnu organizaciju oružanih snaga, ali jednovremeno izmeniti i osnovna, klasična shvatanja o vođenju rata, organizaciji armije, izmeniti klasične forme strategijskih bitaka, kao i forme napada i odbrane. Zatim, rešiti probleme mobilizacije i celokupnog i svestranog angažovanja naroda u jednom opštenarodnom ratu.

Izučavajući iskustva iz bogate prakse NOR i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije mogu se dobiti dragocene inspiracije za reša-

vanje mnogih problema strategije, operatike i taktike u sistemu opštenarodne odbrane.

Iskustva koja potiču iz stvaralačkog genija Josipa Broza Tita kao velikog vojskovođe treba sve više razrađivati, analizirati i unositi u vojnu teoriju opštenarodne odbrane.

Iz ovih razloga bilo bi potrebno osnovati poseban institut za proučavanje iskustava druga Josipa Broza Tita na državničkom, političkom i vojnom planu.

(»Vojno delo« br. 6/77)

Principi Titove strategije oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu

Vojna strategija našeg oslobodilačkog rata, isticao je drug Tito, mogla se izgrađivati jedino na osnovi revolucionarne političke linije CK KPJ. Drugim rečima, strategija NOR-a bila je u suštini strategija Partije. To u istoj meri važi i za oružanu borbu. Opređljujući se istovremeno za narodnooslobodilački rat i revoluciju, rukovodstvo KPJ i drug Tito bili su svesni činjenice da odmah treba utvrditi i takve osnovne strategijske principe koji će omogućiti, pre svega, uspešno prerastanje oružanih ustanaka u celovit, jedinstven narodnooslobodilački rat naroda i narodnosti Jugoslavije, u kome ćemo postupnom promenom odnosa snaga obezbediti njegov pobedonosni završetak. Razumljivo je da je broj takvih fundamentalnih principa odgovarao našim uslovima i izražavao specifičnost našeg NOR-a. S druge strane, bilo je jasno da nijedan od tih principa ne može imati obeležja apsolutne nepromenljivosti, utoliko više što je razvoj ustanka i NOR-a u celini bio uslovljen konkretnim okolnostima svake pojedine oblasti i kraja. Ali, pored tih specifičnosti postojalo je jedinstveno gledanje na fundamentalna pitanja rata i oružane borbe, što je omogućavalo usklađeno dejstvo svih snaga. To je bilo ono, nazovimo ga strategijsko jezgro, koje je bilo zajedničko za sve. Što je još važnije — naš NOR nije počeo ni po kakvoj unapred razrađenoj strategijskoj šemi stvorenoj u kabinetima ili izvan zemlje, već se postepeno razgarao u vatri borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, u skladu sa konkretnim uslovima određenog dela teritorije i određenog perioda rata na bazi vizije koju su stvorili Partija i Tito.

Zbog toga smo i u primeni utvrđenih strategijskih principa bili krajnje elastični, prilagođavajući opšte stavove i direktive druga Tita

i Vrhovnog štaba objektivnim i subjektivnim uslovima određene teritorije. Neopterećen dogmama klasične vojne nauke, istorijskim šablonima bilo koje vrste, naš starešinski kadar je gotovo u svim situacijama umeo da pronalazi ona rešenja u realizovanju strategijskih principa koja su davala najbolje rezultate. Zahvaljujući tome, u vatri NOR-a i revolucije postupno se radala i jačala armija novog tipa, koja je u svojoj biti predstavljala novi istorijski kvalitet. Idejni i akcioni tvorci te nove armije bili su Partija i drug Tito, u osloncu na široku inicijativu hiljada boraca i starešina koji su kroz borbu učili i stvarno se osposobljavali za svoje dužnosti...

Cela Jugoslavija aktivno ratište. Drug Tito već u prvim brojevima »Biltena« ističe princip naše strategije, opredeljen političkim ciljevima NOR-a i revolucije sa jedne, i vojnim razlozima, sa druge strane. Obe komponente su se međusobno prožimale i činile nerazdvojnu celinu.

Za Titov koncept strategije NOR-a osnovni činilac rata bili su svi radni ljudi, narodi i narodnosti Jugoslavije, a oružane snage predstavljale su samo njihov naoružani deo. Otuda stalna orijentacija KPJ na pridobijanje širokih narodnih masa da prihvate ciljeve NOR-a i revolucije, i da ti ciljevi postanu njihova svojina. U meri u kojoj je to više, dublje i sadržajnije ostvarivano, NOR se širio sve brže, potencijali su uvećavani, a oružane snage jačale. Vojni razlozi za isticanje ovog principa u prvi red vrednosti proizilazili su iz strategijskog koncepta vođenja oružane borbe u NOR-u. Drug Tito je to ovako formulisao: »Pošto je naša vojna strategija imala za konačan cilj istjerivanje svih okupatora iz zemlje i pobjedu nad kvislinzima, predviđeno je da operacijski prostor bude čitava Jugoslavija, kako bi se što više razvukle neprijateljske snage i taktikom brzih manevara i iznenadnih napada na najslabija mjesta nanijeli neprijatelju što veći gubici«.

Doslednom primenom ovog principa neprijatelju je bilo onemogućeno da na relativno malom prostoru, u jednoj ili nekoliko odlučujućih bitaka, porazi naše oružane snage, što je u nekoliko navrata i pokušao. S druge strane, razvlačenjem neprijateljskih snaga po celom jugoslovenskom ratištu stvarani su povoljni preduslovi za realizovanje svih ostalih principa naše strategije, pre svega za održavanje permanentne ofanzivnosti i strategijske inicijative u svojim rukama, dok je neprijatelju od samog početka NOR-a nametnuta strategijska defanziva. Pored toga, dizanjem ustanka, pokretanjem masa u borbu i angažovanjem naših oružanih snaga na celom jugoslovenskom prostoru, rešavana su i egzistencijalna pitanja naše oružane

sile — ishrana, snabdevanje i zbrinjavanje. Osim toga, od posebnog je značaja bila i činjenica što je u takvim uslovima ostvarivana čvršća veza između naroda i boraca, čime je obezbeđivana popuna novim borcima, a dolazile su do izražaja i ostale prednosti zbog boljeg poznavanja zemljišta. Istovremeno je aktivnošću naših oružanih snaga vršena zaštita naroda, sprečavano i otežavano okupatoru i kvislinzima da mobilišu živu silu za svoje oružane formacije ili da je odvede na prisilan rad.

Pošto neprijatelj objektivno nije bio u mogućnosti da posedne i kontroliše celu teritoriju Jugoslavije, pokušao je da u početnom periodu rata zadrži pod svojom kontrolom gradove, važnije komunikacije i značajnije izvore dobara...

Usmeravanje strategijskog težišta na vangradska područja nije značilo odricanje od borbe u gradovima i za njih. Naprotiv, u gradovima su se izvodile diverzije, sabotaže, organizovala obaveštajna služba, a bitka za njih iz dana u dan popimala sve šire razmere. Razlozi tome su višestruki: gradovi su kroz ceo rat bili izvor novih kadrova i boraca, iz njih je neprekidno pristizao sanitetski materijal, u njima su radile ilegalne štamparije, prikupljana odeća, obuća i tehnička sredstva za jedinice NOV i POJ, jednom rečju — gradovi su predstavljali značajnu političku i materijalnu bazu borbe. Osim toga, dejstvom NOV i POJ po objektima i komunikacijama u širim prigradskim zonama gradovi su bili izloženi određenom stepenu blokade, što je imalo bitnog odraza na aktivnost okupatora i kvislinga, kako u gradovima tako i u vangradskim područjima koja im gravitiraju. Istovremeno se oko gradova i u njima vodila neprekidna politička borba, a primenjivani su i najraznovrsniji oblici oružane borbe i otpora...

U početnom periodu NOR-a, kada je jedini i osnovni oblik oružane borbe bilo partizansko ratovanje, partizanski odredi su dejstvovali uglavnom po objektima na komunikacijama, sedištima seoskih opština i srezova, odnosno manjim neprijateljskim garnizonima, naročito na onim pravcima i u onim područjima gde su ti objekti predstavljali najosetljivije karike u lancu okupacije i saobraćajnoj mreži između velikih gradova, industrijskih rejona i energetske izvora od posebnog značaja za neprijatelja.

U vezi s tim general armije Nikola Ljubičić piše: »Za Tita je težište vojnostrategijskih dejstava u početku rata, pa i kasnije, jer je ocjenio da će rat dugo trajati, sve dok odnos u oružanim snagama nije prevagnuo u korist narodnooslobodilačke vojske, bilo na širokim vangradskim područjima i na saobraćajnicama koje su povezivale gradove, osobito na onima što su spajale industrijska, energetska i

saobraćajna središta značajna za neprijatelja«. U središnjem periodu rata, kada su naše oružane snage znatno narasle i pošto su se od njih mogle formirati i operativne grupacije, strategijsko težište je prostorno usmeravano na veće neprijateljske garnizone, na presecanje većeg broja značajnijih komunikacija, na sprečavanje neprijatelja da eksploatiše naša privredna bogatstva i na stvaranje većih slobodnih teritorija u svim krajevima Jugoslavije. Konačno, u završnim operacijama strategijsko težište je takođe bilo na kombinovanom obliku oružane borbe, ali uz naglašena dejstva u zahvatu fronta, prostorno usmerena na odsecanje, okruženje i uništenje neprijateljskih snaga u zapadnim predelima naše zemlje. . .

Neprijatelj je u početnom, pa i kasnijem periodu NOR-a nastojao da po svaku cenu uguši ustanak, uništi naše oružane snage, likvidira slobodne teritorije i sprovede pasifikaciju na ratištu. Pri tome on se, osim borbe protiv jedinica NOV i POJ, služio i svirepim terorom, masovnim streljanjem stanovništva, spaljivanjem kuća i imovine u čitavim predelima, odvođenjem stanovništva u logore i drugim represalijama. U takvim uslovima kod nekih lokalnih rukovodstava u pojedinim krajevima Jugoslavije pojavljivale su se težnje za odbranom slobodnih teritorija po svaku cenu, što je imalo za posledicu primenu frontalnih borbi. Pri nepovoljnom odnosu oružanih snaga, kakav je tada bio, to bi neminovno vodilo u poraz. Zbog toga u pismu Operativnom štabu za Bosansku krajinu drug Tito upozorava: »Držite se partizanskog načina ratovanja, izbegavajući krute frontove. Kvarenje komunikacija, uništavanje transporta, zasjede, iznenadni prepadi, daju najviše uspeha, a pri tome trpimo manje gubitke. Mrtve blokade oko varoši nisu pogodne. Oko tih varoši redovno borbe poprime frontalni karakter. Neprijatelju se ne dozvoljava da se udalji od varoši, pa se ne može dobiti nikakav plijen. Oko takvih varoši neprijatelj ima dobra uporišta, pa nam vatrom nanosi i velike gubitke« . . .

U završnom periodu NOR-a došao je više do izražaja frontalni oblik oružane borbe, ali smo i tada nastojali i uspeli da operacije u zahvatu fronta budu povezane sa dejstvima naših snaga iza linije dodira na frontu, tj. u pozadini neprijateljskog rasporeda.

Racionalnost i celishodnost upotrebe snaga u NOR-u ogledale su se, pre svega, u stepenu uspeha kojim su postizani ciljevi oružane borbe u celini, pojedinim periodima rata, svakoj operaciji i u pojedinačnoj akciji. Kao što je poznato, svi ovi ciljevi imali su i političku i vojnu dimenziju, a u nekim slučajevima pojedine akcije, pa i operacije većeg obima, bile su uslovljene i potrebama snabdevanja oružanih snaga.

Politički razlozi uslovljavali su i opravdavali ne samo način već i obim vojnog angažovanja. Zbog toga je i strategijsko-operativno težište glavnine oružanih snaga bilo usmeravano i prenošeno u ona područja Jugoslavije u kojima su snage okupatora i kvislinga imale ili mogle da ostvare značajniji uticaj. Prodorom u ta područja i razbijanjem okupatorskih i kvislinških oružanih formacija i političkih struktura stvarani su uslovi za političku mobilizaciju naroda, formiranje i naoružavanje novih jedinica NOV i POJ, uspostavljanje organa narodne vlasti, snabdevanje municijom, naoružanjem i opremom iz ratnog plena i intendantskim potrebama od mesnog stanovništva i dr. Iz ovakvog prožimanja političkih, vojnih i ekonomskih ciljeva u oružanoj borbi proizilazili su i kriterijumi koji su bitno uticali na osmišljavanje dejstava i donošenje odluke o angažovanju snaga. Porazi neprijatelja na bojnopolju izvojevani veštom upotrebom snaga uz što manje sopstvene gubitke bili su jedno od osnovnih merila naše vojne moći i naše sposobnosti da ovladamo prostorom i stvorimo preduslove za realizovanje političkih i ekonomskih ciljeva. To pravilo vredelo je i za procenjivanje kvaliteta komandnog kadra; one starešine koje nisu vodile dovoljno računa o ljudima ili su neracionalno trošile raspoloživu živu silu, po pravilu su smenjivane sa rukovodećih položaja...

U narodnooslobodilačkom ratu u Jugoslaviji ofanzivnost je imala obeležje integralnog principa za oružanu borbu u celini. Ta težnja ka integralnoj primeni principa ofanzivnosti na svim nivoima (strategijskom, operativnom, taktičkom) proizilazila je, pre svega, iz potrebe za slobodom akcije i manevra naših oružanih snaga u datim vremen-skim i prostornim uslovima, i zato ima obeležja jedne od bitnih determinanti u nametanju sopstvenih oblika oružane borbe, načina borbenih dejstava i ispoljavanja i očuvanja inicijative, uz istovremenu maksimalnu aktivnost u napadima i odbrambenim dejstvima. Tako visok stepen aktivnosti naših oružanih snaga u toku NOR-a bio je moguć zahvaljujući, pre svega, primeni adekvatnih oblika oružane borbe i čvrstom osloncu na narod iz kojeg je izrastala oružana sila...

Za suštinsko poimanje primene principa ofanzivnosti treba imati u vidu i činjenicu da smo napadali i onda kada smo izvodili odbranu. Kada smo na nekim delovima ratišta bili u odbrani, povećavan je stepen ofanzivnosti u ostalim krajevima. To su pokazale operacije u tzv. neprijateljskim ofanzivama, a naročito u toku četvrtе, pete, šeste i sedme. Prema tome, naša odbrambena dejstva bila su tako izvođena da se, gledana u strategijskim razmerama, mogu smatrati aktivnim u punom smislu te reči.

U početnom i središnjem periodu NOR-a naše jedinice su, kao što je prethodno već naglašeno, izbegavale frontalne borbe, ali su istovremeno maksimalno primenjivale napade iz pozadine i na bokove, kombinujući ih sa zasedama i drugim oblicima manevra, da bi se udar izvršio na drugom, za neprijatelja neočekivanom ili manje očekivanom mestu. Prirodno, nisu svi manevri bili plod naših zamisli, mnogi su izvedeni i pod pritiskom neprijatelja, ali ono što treba imati u vidu kao njihov zajednički imenitelj jeste činjenica da je na realizaciju svakog manevra uticalo mnoštvo faktora, pre svega političkih. Prilikom upućivanja brigada i divizija iz jednog područja u drugo uvek se morao ostaviti deo snaga i na terenu sa kojeg se polazi u akciju kako bi se obezbedila njegova kontrola i sprečilo neprijatelju da vrši odmazde nad narodom, razrada ekonomske i druge objekte i ostvaruje politički uticaj. Od izuzetnog značaja bili su i postupci naših snaga koje neprijatelj nije očekivao. Takvi su, na primer, bili: marš grupe brigada u Bosansku krajinu, rušenje mosta na Neretvi u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, prodor jedinica Četvrte armije prema Trstu u završnim operacijama itd. . .

Dosledna primena manevra uslovlila je i veoma fleksibilan odnos prema slobodnim teritorijama. S druge strane, slobodne teritorije su omogućavale našim snagama manevar po unutrašnjim pravcima i, po pravilu, blagovremen proboj iz okruženja kad god je neprijatelj pokušao da, sa šire osnovice, stezanjem obruča uništi okružene delove naših snaga.

Analitičkih procena borbenih dejstava naših jedinica u početnom i središnjem periodu NOR-a pokazuje da smo maksimalnom primenom manevra ne samo nadoknađivali inferiornost u broju naoružane žive sile i naoružanja već i ubrzavali procese oružane borbe i »razgarali vatru revolucije«. Tako visok intenzitet oružane borbe valorizovao se kao uvećanje borbene moći svake naše jedinice, a time i oružanih snaga u celini. U tome zapravo i jeste suštinski značaj i snaga manevra kao strategijskog principa, sve dok nismo postali brojno jači od neprijatelja, kada smo počeli primenjivati u osnovi iste a po obliku slične manevre u zahvatu fronta kao i savezničke snage u Italiji i Mađarskoj, između kojih se u jedinstven front uklapalo jugoslovensko ratište. . .

Okupator nije računao na sve ono čime je bio suočen u Jugoslaviji nakon kratkotrajnog aprilskog rata. Za njega je to bilo prvo iznenađenje strategijskog nivoa. Pre svega, bio je iznenađen samim činom ustanka, zatim razmerama njegovih žarišta, masovnim učešćem stanovništva u ustanku i mnoštvom drugih pojava koje su se — kao njihove posledice — počele javljati na tlu Jugoslavije. Drugo

veliko iznenađenje za okupatora bilo je prerastanje ustanka u opštenarodni rat, što je bila jedinstvena pojava u okupiranoj Evropi. Iako na vrhuncu svoje moći, okupator se — svirepo se obračunavajući sa golorukim stanovništvom — odjedanput suočio sa nepredvidivim problemom — žilavošću i vitalnošću protivnika, koji je uz to oblikom oružane borbe unapred nagoveštavao preimućstva svog strategijskog koncepta.

Dakle, KPJ je, suprotno očekivanju okupatora i kvislinga, smelo pozvala sve narode i narodnosti Jugoslavije na ustanak, orijentišući se na dugotrajan opštenarodni, oslobodilački i revolucionarni rat, čiji strategijski koncept, principe i oblike oružane borbe okupator i kvislinzi nisu mogli da shvate. A za jedan duži, i uz to najteži period (od sredine 1943. godine), to nisu shvatili ni suštinski prihvatili ni naši saveznici. U tom i takvom Titovom strategijskom konceptu i leže koreni svih onih raznovrsnih aspekata iznenađenja na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou koje ni okupator ni kvislinzi u nametnutim tokovima i procesima oružane borbe nisu objektivno mogli da izbegnu, bez obzira na to što su raspolagali relativno tačnim podacima o veličini, sastavu i zonama dejstva naših oružanih snaga u svim krajevima Jugoslavije kroz ceo tok rata...

Sprovođenje principa inicijativnosti u NOR-u zasnivalo se, pre svega, na jedinstvu misli i akcije, koje su prožimale naš sistem rukovođenja i komandovanja i celokupni starešinski kadar. Osnovu svega predstavljalo je idejno jedinstvo, koje je obezbeđivala KPJ svojim delovanjem, organizacionim oblicima i metodama rada, kao i često upućivanje delegata CK KPJ i Vrhovnog štaba u pojedina područja, regije, na veće partijske skupove i vojna savetovanja, u štabove jedinica i sl. Unutrašnju koheziju u sistemu rukovođenja i komandovanja i sprovođenju linije KPJ ostvarivale su partijske i skojevske organizacije i njihova rukovodstva u jedinicama i štabovima, ali to nikada nije dovodilo u pitanje samostalnost komandi i njihovu punu odgovornost za uspeh planiranih akcija.

Da bi inicijativa svih boraca, starešina i štabova maksimalno mogla doći do izražaja, sistem rukovođenja i komandovanja u NOR-u morao je biti tako postavljen da stvara najšire mogućnosti za realizovanje tog principa. Upravo zbog toga *jedinstveno opšte rukovođenje i široka decentralizacija* komandovanja bilo je bitno obeležje tog principa. Centralizam u komandovanju krupnijim vojnim formacijama primenjivan je samo u onim situacijama u kojima je vrhovni komandant, drug Tito, lično određivao borbene zadatke pojedinim brigadama, bataljonima, pa katkada i nekim četama u sastavu Operativne grupe, koja je bila pod neposrednim rukovodstvom VŠ.

Kada danas posmatramo osnovne principe naše strategije oružane borbe u NOR-u, i to ne pojedinačno već u njihovoj međusobnoj interakciji, vidimo ih kao karakteristična obeležja celovitog koncepta, koji je svojom superiornošću nad strategijom neprijatelja omogućio našim oružanim snagama da nametnu sopstvenu volju neprijatelju, odnosno sopstvene oblike oružane borbe. . .

U početnom periodu NOR-a neprijatelj je ocenio da okupaciju Jugoslavije može ostvariti svojim i kvislinškim posadnim snagama u gradovima, saobraćajnim čvorištima i značajnijim objektima na komunikacijama, kao i snagama za obezbeđenje industrijskih i drugih objekata od posebnog privrednog značaja. Takođe je smatrao da će primenom kaznenih ekspedicija moći da sprovede »pacifikaciju« stonovništva i da će našim oružanim snagama moći da nametne odlučujuće frontalne borbe, u kojima bi, koristeći se svojom brojnom i tehničkom nadmoćnošću, mogao relativno brzo da ih porazi. Ovakvom konceptu okupatora Tito je suprotstavio partizanski oblik oružane borbe kao predominantan u prvim godinama rata. Njegovom doslednom primenom naše oružane snage su uspele da izbegnu i odlože odlučujuće strategijsko rešenje, a istovremeno nanesu teške gubitke okupatoru i domaćim kvislinzima. . .

(»Vojno delo« br. 4/79)

Tito — tvorac Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane

Vrhovni komandant oružanih snaga, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito imao je odlučujuću ulogu u stvaranju i permanentnom borbenom jačanju Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane. On je još u toku narodnooslobodilačke borbe isticao jasan i odlučan stav da je našoj zemlji i njenim oružanim snagama potrebno snažno i savremeno Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana, i ukazivao na veliki značaj i ulogu koji ovaj vid ima u izvođenju operacija i koji će imati u odbrani našeg slobodnog neba, slobode i nezavisnosti naše zemlje.

Vizionarsko predviđanje druga Tita trasiralo je put razvoja našeg novog vazduhoplovstva u narodnooslobodilačkom ratu i istovremeno zacrtalo temeljnu orijentaciju njegove izgradnje neposredno posle rata kao i u posleratnom periodu. Tako su se Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana pod Titovom neposrednom brigom i staranjem — postavljeni na čvrste temelje još u ratu — u posleratnom periodu razvili u snažan vid Jugoslovenske narodne armije.

Koliki je značaj drug Tito pridavao vazduhoplovstvu pokazuje njegovo nastojanje i lično angažovanje da Partija stvori pozicije u bivšoj jugoslovenskoj vojsci. Tako je među naprednim vazduhoplovnim oficirima u Zagrebu, početkom 1939. godine, oformljena partijska ćelija, čijim je nekim sastancima prisustvovao i drug Tito. On je davao smernice za rad ove ćelije, imao uvid u njeno delovanje i

uticao na ostali starešinski sastav. Ovim otpočinje snažniji uticaj Partije u redovima bivše jugoslovenske vojske, što je bilo veoma važno, jer se nad zemljom nadvila opasnost od fašizma i predstojala revolucionarna borba za slobodu.

U toku narodnooslobodilačkog rata stalno je bila prisutna težnja druga Tita da obezbedi stvaranje i razvoj naših sopstvenih vazduhoplovnih snaga. Uslovi narodnooslobodilačkog rata nisu uvek, a naročito u njegovom početnom periodu, pružili mogućnost stvaranja vazduhoplovnih jedinica. Međutim, čim se ukazala povoljna mogućnost za to, ona je bila iskorišćena. Tako su prvi partizanski avioni već maja 1942. godine izvršavali borbene zadatke. Iako su to bile simbolične snage, one su bile izraz nastojanja druga Tita da se stvara sopstveno vazduhoplovstvo. On je bio inicijator i lično se angažovao na preduzimanju mera, u zemlji i kod saveznika, radi nabavke aviona, školovanja kadrova i formiranja avijacijskih jedinica.

Narastanjem naših oružanih snaga i proširivanjem slobodne teritorije 1943. godine, drug Tito donosi odluku o formiranju Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i Prve vazduhoplovne baze kao jezgra našeg novog vazduhoplovstva. Zamisao druga Tita o daljem razvoju naših oružanih snaga, a time i vazduhoplovstva, izneta je i u njegovom govoru na Drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu:

»Razumije se, nama je danas potrebno i teško suvremeno naoružanje kao što su tenkovi i avioni. U tom pravcu Vrhovni štab NOV i POJ poduzeo je izvjesne korake kod saveznika«. I dalje: »Vrhovni štab postavio je pitanje isporučivanja našoj vojsci teškog suvremenog naoružanja — tenkova, avijacije i drugog, kao i stvaranja avionske i pomorske baze u Italiji«.

U duhu ovih stavova i odluka druga Tita formirane su prve eskadrile, koje 1944. godine aktivno učestvuju u borbenim dejstvima za oslobođenje zemlje. Krajem 1944. i početkom 1945. godine formirana je grupa vazduhoplovnih divizija koja izvodi vrlo intenzivna borbena dejstva uz podršku naraslih snaga Jugoslovenske armije do kraja rata. Tako je u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, u prvom redu ličnim angažovanjem druga Tita, u okviru naše Armije stvoreno i Ratno vazduhoplovstvo, što predstavlja jedinstven primer u istoriji.

I u posleratnom periodu drug Tito ulaže stalne napore za dalje usavršavanje i modernizaciju Ratnog vazduhoplovstva, a njegova strategija oslonca na sopstvene snage došla je do izražaja naročito u

razvoju ovog vida naše Armije. Zahvaljujući neposrednoj brizi i uticaju druga Tita, rasli su naučnoistraživački i konstruktorski kadrovi, razvila se vojnovazduhoplovna industrija, koja je osposobljena da proizvodi savremene vazduhoplove različite namene. Tako smo već 1950. godine počeli da naoružavamo avijacijske jedinice domaćim lovačkim borbenim avionima S-49. Ceneći značaj tog ostvarenja, drug Tito je lično predao prvu seriju ovih aviona na upotrebu jednom našem puku lovačke avijacije. Tom prilikom, obraćajući se sastavu jedinice i ističući ulogu Ratnog vazduhoplovstva, Tito je rekao:

»Vi imate čast da čuvate mir u izgradnji naše socijalističke zemlje. Vi nemate nikakav drugi zadatak osim da čuvate našu zemlju, mirni rad i izgradnju ljepše budućnosti. Vi nikada nećete biti upućeni ni u jednu zemlju da ugrožavate njenu nezavisnost, da služite nekim osvajачkim ciljevima...«

Pod neposrednim uticajem druga Tita, naše Ratno vazduhoplovstvo ostvaruje dinamičan razvoj u posleratnom periodu. Blagovremeno se naoružava savremenom vazduhoplovnom tehnikom, uz istovremeno osposobljavanje naše vojne industrije da i sama proizvodi savremene borbene avione. Uočavajući značaj raketnih sistema oružja, drug Tito blagovremeno donosi odluku o njihovom uvođenju u naoružanje naših oružanih snaga, u prvom redu Ratnog vazduhoplovstva. To je značilo novi kvalitet i porast uloge Ratnog vazduhoplovstva u sastavu Jugoslovenske narodne armije. Dodeljena mu je još veća odgovornost u namenskom zadatku protivvazdušne odbrane teritorije i oružanih snaga, što je uticalo na stvaranje nove organizacije jedinica i komandnih struktura. Na taj način RV i PVO kao vid JNA dobija novu fizionomiju, ojačava se savremenim sistemima oružja za izvršavanje odgovornih i složenih namenskih zadataka.

Drug Tito često ukazuje na potrebu stvaranja i razvoja vazduhoplovnih kadrova, posebno kada se radi o pilotima i vazduhoplovnotehničkom kadru. Još krajem 1943. godine, kada nisu postojali najbolji materijalni uslovi, otpočela je obuka vazduhoplovnih kadrova, da bi se na ličnu inicijativu druga Tita, u toku 1944. godine, utvrdio program školovanja pilota i ostalog osoblja u inostranstvu. Upućene su brojne grupe ratnika naše revolucije u Italiju, Afriku i SSSR, što je već tada izražavalo težnju druga Tita za stvaranjem snažnog vazduhoplovstva. Ova težnja druga Tita došla je do izražaja i u formiranju mnogobrojnih kurseva, posebno političkih, krajem 1944. godine u našoj zemlji, što je dalo široku kadrovsku bazu za formiranje krupnijih vazduhoplovnih jedinica — pukova i divizija.

Zahvaljujući stalnoj i neprekidnoj brizi druga Tita, školski sistem u Ratnom vazduhoplovstvu i protivvazdušnoj odbrani se stalno usavršavao i modernizovao u skladu sa zahtevima razvoja doktrine upotrebe i naoružanja Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane. Naše Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana izraslo je u snažni borbeni ešelon naših oružanih snaga, spremnih da se u duhu koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata suprotstave svakom agresoru i odbrane slobodu i nezavisnost naše samoupravne socijalističke zajednice.

(*»Vojno delo«* br. 1/77)

Tito — strateg naše revolucije

Titov genije pojavio se u pravom, odlučujućem trenutku istorije, posebno istorije naroda i narodnosti Jugoslavije.

Evropa i svet preživljavali su kritične godine — 1939, 1940. i 1941. Fašistička avet se nadvila nad Evropom, nad svetom i zapretila smrtnom kaznom slobodi i demokratiji. U državnim i vojnim vrhovima zavladaše defetizam, pesimizam ili pacifizam. Raspale su se gnjile monarhije i nestabilne buržoaske demokratije. Hitler je okupirao veći deo Evrope, krenuo u Afriku, napao SSSR. Izrađena je nova politička karta Evrope. Jugoslavije na toj karti nije bilo, pretila je opasnost da je zauvek izbrišu sa geografskih mapa.

Među narode Jugoslavije bila je posijana klica nepoverenja, nacionalne i verske mržnje. Učinile su to monarhija i buržoazija između dva rata, a okupatori su to hteli da iskoriste i pretvore u bratoubilački rat. Narod je bio zbunjen brzom kapitulacijom bivše vojske, izdajom i bekstvom vlade, i divljanjem okupatorskih hordi. Ogorčen je na to, ali ostaje dostojanstven. Kada su svi mislili da je sa Jugoslavijom gotovo, da će početi bratoubilačke borbe, da će je nestati jednom zauvek, desilo se nešto neočekivano, nešto što nisu predviđeli ni okupatori ni njihove sluge.

U tim teškim i sudbonosnim danima pojavio se proglas KPJ i poziv na oružani ustanak. Narodi Jugoslavije osetiše da nisu sami, da nisu napušteni od svih. Ostala je sa njima KPJ, ostao je sa njima drug Tito. Na jugoslovenskoj pozornici pojavila se ličnost koja će ubrzo postati i ostati sve do današnjih dana simbol slobode mnogih naroda.

Svi su se pitali i prijatelji i neprijatelji — ko je Tito i šta hoće u porobljenoj Evropi? Ko se to usudio da baci rukavicu Hitleru u

najvećem naponu njegove snage, kada njegove armije stoje na skandinavskoj obali, La Manšu i severnoj Africi, i punom brzinom kreću ka Moskvi i Staljingradu.

A mi smo odgovorili: to je Tito, vojskovođa naše revolucije, koji ne priznaje kapitulaciju ni okupaciju. Vojskovođa koji kreće u rat bez vojske, gotovo bez ijednog vojnika od zanata, bez naoružanja, bez skladišta, bez fabrika oružja. Svi se pitaju kako misli ratovati bez profesionalne vojske, bez tenkova i aviona.

Ali Tito je imao vojsku, imao je i oružje iako je to tada izgledalo sve nevidljivo, nestvarno. Njegova vojska bili su narodi i narodnosti Jugoslavije predvođeni veoma organizovanom i jedinstvenom KPJ. . .

Tito nije priznavao okamenjene klasične formule ratovanja, iz kojih je proizilazilo da onaj ko ima više divizija, tenkova i aviona mora pobediti. Tito nije priznavao kapitulaciju, a okupaciju zemlje je smatrao privremenim posedaњem nekih njenih objekata i delova. Svi ti Titovi stavovi o ratu 1941. imaju trajnu vrednost. Oni su našli mesto i u sadašnjem Ustavu SFRJ.

Kao vojskovođa revolucije Tito je na stvari gledao dijalektički, marksistički. Kao političar i vojskovođa gajio je duboko poverenje u narodne mase i u narodu video neiscrpnu snagu kada se bori za istinske interese. Narod je nepobediv ako je jedinstven i odlučno rešen da se bori — govorio je često. Iz toga je proizašla njegova ideja o osloncu na sopstvene snage, ideja koja je garantovala Jugoslaviji nezavisnost posle rata, tj. ravnopravan položaj među pobednicima.

Karakter oružanih snaga revolucije odredio je još prvih dana rata. Tada su udareni temelji našem sistemu opštenarodne odbrane, njegovom jedinstvu, ulozi svakog naroda na bazi zajedničkog interesa i ravnopravnosti.

Pravilan odnos KPJ i druga Tita prema nacionalnom pitanju još od 1937. godine i u oblasti odbrane omogućio je uspostavljanje neophodnog jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije, rasplamsavanje neviđenog heroizma u borbi za nacionalno i socijalno oslobođenje. Sve to mogao je da predvidi i odredi politički i vojni Titov genije. Tito je bio kreator političke i vojne strategije KPJ, koja se sudbonosnih dana 1941. godine našla kao predvodnik naših naroda u borbi za oslobođenje, u borbi za nove društvene odnose zasnovane na ravnopravnosti i suverenitetu, uz puno uvažavanje zajedništva kao garancije za ostvarenje posebnih interesa.

Kao marksista i revolucionar Tito je pravovremeno uočio istorijski značaj revolucionarnog buđenja masa i nacija, ulogu i značaj oktobarske revolucije i prve socijalističke zemlje SSSR-a, a kao ge-

neralni sekretar KPJ nastojao i uspevao da narodne težnje u Jugoslaviji usmeri ka jedinstvenom cilju — socijalizmu i zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Za svaku fazu oslobodilačkog rata i revolucije Tito je uvek određivao najadekvatniju i sasvim originalnu strategiju i taktiku. Kao generalni sekretar KPJ i vrhovni komandant NOVJ imao je da rešava krupne strategijske probleme — od izbora oblika rata, organizovanja vojske, mobilizacije, snabdevanja, uloge saveznika i mnoge druge.

Izabrao je partizanski oblik rata, sistem mobilizacije — dobrovoljni, sistem snabdevanja — kombinovani (oružje i deo opreme kod neprijatelja), a ostale potrebe obezbediti osloncem na narod i proizvodnju na slobodnoj, a delom i na privremeno okupiranoj teritoriji. U kasnijoj fazi korišćena je i delimična pomoć saveznika. Sve te odluke bile su rezultat dubokog poznavanja vojno-političke situacije u svetu i zemlji, posledica stvaralačke primene vojne nauke u konkretnoj situaciji...

Tito je ocenio da je u vreme donošenja odluke za ustanak najpravičnije bilo pristupiti dobrovoljnoj mobilizaciji ljudi u oružane formacije. To je bilo i objektivno uslovljeno, jer tada u Jugoslaviji nije bilo državne vlasti ni uprave pomoću koje bi se sprovela zakonska mobilizacija. Dobrovoljnost je jedino odgovarala tim uslovima, jer samo visoko svestan borac — građanin, koji se dobrovoljno opredelio za borbu, na platformi Narodnooslobodilačkog fronta, koju je istakla KPJ, mogao je savladivati sve teškoće i probleme tih uslova borbe (otimati oružje od neprijatelja, trpeti glad, zimu, bolesti i slično). Zato je zabranjivan svaki pritisak na ljude da idu u borbu. Objasnjavanjem ciljeva naše borbe i ličnim primerom komunista i ostalih prvoboraca trebalo je postići dobrovoljnost i opredeljenje za stupanje u partizanske odrede i brigade.

Takav način mobilizacije uslovio je i relativnu postupnost u popuni jedinica, što je takođe odgovaralo konkretnim uslovima i situaciji u Jugoslaviji. Oni najsvesniji, najhrabriji i najveštiji borci sačinjavali su prve partizanske odrede. Oni su svojim podvizima i uspesima iz dana u dan jačali poverenje u naše oružane snage, pa je tako stalno i postepeno narastala Narodnooslobodilačka vojska — od 80.000 1941. na 800.000 1945. godine. Takav način mobilizacije i organizacije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije omogućio je stvaranje moralno čvrstih jedinica, veoma disciplinovanih i veštih boraca, koji su zadivili svet.

Organizaciju Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije Tito je uvek usklađivao sa strategijom i taktikom, a sve zajedno sa konkretnim uslovima situacije u Jugoslaviji. Njegova strategija i taktika bile su uvek realističke i optimističke, uvek u skladu sa konkretnim uslovima. Isto tako i organizacija i formacija Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Uvek kada bi bili stvoreni uslovi za viši stepen organizacije, Tito je to na vreme uočavao i tako postupao. Tako je od malih partizanskih odreda 1941. godine izrasla i nastala moderna armija 1945. godine, sastavljena od svih vidova i rodova vojske. Tito je stvaralački razvijao i primenjivao i ratnu veštinu. Kada je situacija dozvoljavala i zahtevala, prelazio je od partizanskog oblika na kombinovani oblik rata, koji je u tim novim uslovima davao veće rezultate i omogućavao mnogo veću saradnju sa savezničkim armijama, koje su u završnoj fazi rata preko Italije, Bugarske, Rumunije i Mađarske napredovale ka Beču i južnoj Nemačkoj.

Za Tita bezizlaznih situacija u ratu nije bilo. U svakoj situaciji postoji rešenje, samo ga treba pronaći. To je dokazao bezbroj puta — u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi na Neretvi i Sutjesci, u Drvaru i tokom čitavog rata. U takvim teškim situacijama gotovo sve vojske u istoriji ratova položile bi oružje — kapitulirale bi, ali Titova vojska je uvek izašla kao pobednik.

Čenjen po svom delu, po uspesima, po originalnosti i trajnosti njegovog doprinosa kao stratega, Tito spada među najznačajnije vojskovođe našeg vremena.

Tito je tvorac nove strategije opštenarodne odbrane i oružane borbe, koja vojnu snagu jedne zemlje ne gleda samo kroz broj divizija, tenkova i aviona, kroz industrijske i demografske kapacitete, već u prvom redu kroz moralno-politički faktor, odnosno moralnu snagu naroda, koja proizilazi iz pravednosti ciljeva rata. Vojna sila prema Titovoj koncepciji obuhvata celokupne ljudske i materijalne snage društva. Iz toga proizilazi da je vojna snaga jednog naroda neizmerna, da nema sile koja može pobediti narod koji je jedinstven i rešen da se bori...

Titova strategija ne potcenjuje ni druge faktore i činioce rata, ali opravdano ističe u prvi plan čoveka i moralnu snagu naroda koji se bori za slobodu i nezavisnost. Te Titove postavke našle su potvrdu u našem narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, oslobodilačkom ratu vijetnamskog naroda i mnogim drugim. Te ideje druga Tita i iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata, kao i drugih oslobodilačkih ratova, doprineli su slobodi i nezavisnosti mnogih naroda, koji su na osnovu

tih ideja i iskustava došli do saznanja da mogu izboriti ili odbraniti slobodu i nezavisnost sopstvenim snagama i protiv nadmoćnijeg neprijatelja.

Tito je dao originalan doprinos i u teoriji i praksi izvođenja operacija. Njegove operacije, i odbrambene i napadne, obiluju mnoštvom novih i specifičnih elemenata, naročito u načinu realizacije, iako su zadržale osnovne principe opšte teorije operacija (cilj, prostor, ekonomija snaga, jedinstvo komandovanja i dr.). Najveća razlika je u načinu izvođenja manevra i dimenzioniranju prostora i vremena, utrošku sredstava i angažovanju snaga. Ove operacije mogu trajati kraće, ali i znatno duže od klasičnih, ne traže velika materijalna sredstva, a cilj moraju postići uz minimalne gubitke. One daju prednost manevru, tj. istovremenom dejstvu s fronta, bokova i iz pozadine, bliskoj iznenadnoj vatri, za razliku od klasičnih koje uvek traže rešenje u frontalnom probou i vatrenom valjku, u obaveznoj brojnoj i tehničkoj nadmoćnosti.

Za odbrambene operacije važi Titovo načelo: »Svaki gubitak neke teritorije mora u isto vrijeme značiti dobitak nove, još veće i važnije teritorije.«

Neprocenljiv je Titov doprinos organizaciji komandovanja, izgradnji i razvijanju stvaralaštva i samoinicijative boračkog i starešinskog sastava. Sigurno je da u novijoj istoriji ratova nema primera gde je jedan vrhovni komandant sa manjim štabom i manje sredstava ostvario tako efikasno komandovanje.

Tito je izgrađivao i razvijao takav odnos među ljudima koji je bazirao na drugarstvu, međusobnom poštovanju, poverenju i identičnim klasnim i nacionalnim interesima, čiji je zajednički cilj oslobođenje zemlje i bolja budućnost. Stvorio je starešine koje su bile pune samoinicijative i stvaralaštva, koje su uvek same pronalazile zadatke i rešenja, ako iz bilo kojih razloga nisu stigla konkretna naređenja od pretpostavljenih. Oni su iz opšteg zadatka — da treba tući neprijatelja svuda i na svakom mestu sve do njegovog konačnog uništenja ili isterivanja iz naše zemlje — nalazili svakodnevne zadatke i nikada nisu bili pasivni.

Titovo vojno stvaralaštvo imalo je isto takvu ulogu i u posleratnoj izgradnji sistema opštenarodne odbrane i naših oružanih snaga, i u ostvarivanju odbrambene politike SFRJ. Tito je izgradio originalnu koncepciju odbrane, koja bazira na nezavisnoj i nesvrstanoj poziciji i politici naše zemlje, na čvrstom moralno-političkom jedinstvu naroda i narodnosti Jugoslavije i njihovoj odlučnoj spremnosti da

brane svoj samoupravni socijalistički poredak, svoju slobodu i nezavisnost od bilo kog agresora.

Titova koncepcija odbrane je suprotna blokovskoj podeli sveta, podeli sveta na uticajne sfere i vojne blokove koji uslovljavaju dominaciju velikih sila i podstiču vojno suparništvo i neviđenu trku u naoružanju koja vodi svet u katastrofu. Njegova koncepcija opštenarodne odbrane je u suštini antiratna. Ona odvraća svakog agresora i svaki agresivni rat čini besmislenim.

Tito je jedan od tvoraca pokreta nesvrstanih čiji je jedan od glavnih ciljeva borba za mir i sprečavanje agresivnih ratova i politike sa pozicije sile. Tito je u pokretu nesvrstanih jedan od glavnih nosilaca ideje za miroljubivo rešenje svih međunarodnih pitanja i za pravedniji svetski poredak.

Titova vojna misao je učinila neprocenjivi doprinos miru, jer je dokazala mogućnost i spremnost miroljubivih zemalja da odbrane svoju slobodu i nezavisnost i protiv najmoćnijeg agresora. Time je ujedno dokazana apsurdnost agresivnih ratova, čak i za velike sile, a i to da je jedina alternativa za svetsku zajednicu naroda postepeno smanjivanje vojnih efektivna i izdataka, međusobno poštovanje, ravnopravna saradnja, nemešanje u unutrašnje stvari drugih i pravedniji ekonomski poredak.

Titove ideje i dela predstavljaju neiscrpnu riznicu inspiracija i iskustava za sve starešine naših oružanih snaga, za sve pregaoce koji se bave vojnom naukom i praksom...

(*»Vojno delo«* br. 1/77)

General-pukovnik
ĐURO LONČAREVIĆ

Podsticaj i potreba za celovitom naučnom obradom Titovog stvaralaštva

Brojni teorijski radovi o narodnooslobodilačkom ratu i našoj revoluciji, o strategiji oružane borbe i izgradnji oružanih snaga, zajedno sa radovima o suštinskim temama i aktuelnim problemima izgradnje samoupravnog socijalizma u nas, sadrže i odgovor na pitanje o značaju ukupnog doprinosa i uloge druga Tita u stvaranju i izgradnji socijalističke Jugoslavije, i posebno — o značaju njegovog vojnog dela za našu vojnoteorijsku misao i ratnu doktrinu. Međutim, ne umanjujući značaj i korisnost naučnih radova o kojima je reč, mislim da sazrevaju uslovi i da je sve aktuelnija potreba za celovitom naučnom obradom Titovog stvaralaštva, i posebno — njegovog vojnog dela. Tek će se na osnovu takvih studija moći dati potpuna i objektivna ocena o tome koliko je vojno delo druga Tita doprinelo razvoju vojne nauke.

Već četrdeset godina, nalazeći se na čelu KPJ i SKJ, drug Tito ostvaruje snažan, neprekidan i presudan uticaj na razvoj Jugoslavije. Podsetimo se da su radnička klasa, narodi i narodnosti Jugoslavije u ovom vremenu prošli kroz najteži period u svojoj istoriji, i da su izvojevali takve pobeđe koje imaju istorijski značaj za sadašnjost i budućnost Jugoslavije. A u sve to ugrađena je grandiozna ličnost druga Tita kao revolucionara, političara, državnika i vojskovođe. Zbog toga, govoriti o Titovom delu znači govoriti o narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, o stvaranju i borbama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, o stvaranju narodne vlasti, o izgradnji samoupravnog socijalizma, o 1948. godini, o nesvrstanoj politici, o KPJ i SKJ — tj. o svim značajnim događajima, teškoćama i uspesima u proteklih četrdeset godina od kada KPJ, odnosno SKJ na

delu sa drugom Titom predvodi radničku klasu, narode i narodnosti u borbi i izgradnji samoupravne socijalističke Jugoslavije.

Stoga, u napisu ovakvog karaktera moguće je samo naznačiti neke karakteristike Titovog vojnog dela sa stanovišta vojne nauke.

Prvo. Vojno delo druga Tita, koje čini prvenstveno njegova konkretna aktivnost — rukovođenje narodnooslobodilačkom borbom, stvaranje i komandovanje Narodnooslobodilačkom vojskom i partizanskim odredima Jugoslavije, a potom Jugoslovenskom narodnom armijom — a i njegovi pisani radovi iz ove oblasti, predstavljaju nerazdvojan deo ukupnog stvaralaštva druga Tita, njegove uloge i ukupnog doprinosa u stvaranju i izgradnji socijalističke Jugoslavije. Titovo vojno delo se ne može pravilno shvatiti i objasniti ako se ne shvati njegova uloga kao ličnosti koja je najsnažnije uticala i usmeravala celokupnu borbu i razvoj Jugoslavije. Jer, kao što se vojna, odnosno odbrambena politika izgrađivala i ostvarivala kao deo jedinstvene političke doktrine borbe za socijalizam u određenim društveno-istorijskim uslovima unutar naše zemlje i u svetu, tako je i Titovo vojno delo predstavljalo i predstavlja sastavni deo njegovog ukupnog doprinosa i njegove istorijske uloge u stvaranju i razvoju socijalističke Jugoslavije.

Drugo. Izvorište Titovog ukupnog stvaralaštva, posebno onog na vojnom planu, nalazi se u njegovom razumevanju i prihvatanju marksističke nauke, u genijalnoj sposobnosti da, služeći se marksističkom dijalektikom, stvaralački primenjuje marksizam na konkretne uslove. Boreći se i učeći, Tito je izrastao u ličnost u kojoj je na izvanredno skladan način spojena marksistička teorija sa revolucionarnom praksom, što mu je omogućavalo da u veoma složenim političkim i vojnim situacijama donosi pravilne odluke i rešenja, da sa veoma razvijenim osećanjem za realnost odabire vreme, pravac i način političke akcije ili vojnih dejstava. . .

Treće. Titovo shvatanje rata i revolucije u konkretnim društvenim i istorijskim uslovima, njegova politika zajedno sa odlukama i merama kojima se ona realizovala u stvaranju i razvoju Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, kao i u strategiji i taktici oružane borbe koju je izgrađivala i primenjivala naša Armija pod rukovodstvom druga Tita, predstavljaju, takođe, veoma zanimljivu i aktuelnu temu za naučno istraživanje.

Titovu političku koncepciju u stvaranju vojne organizacije karakterišu, pre svega, ova jasna opredeljenja:

— Izgrađivati novu vojnu organizaciju kao oružanu silu narodnooslobodilačkog, revolucionarnog pokreta sa takvim unutrašnjim

odnosima koji proizilaze iz karaktera rata i revolucije i koji su u skladu sa društvenom ulogom koju Narodnooslobodilačka vojska ima kao oružana snaga pokreta. Iz takvog doktrinarnog opredeljenja proizilazili su konkretni stavovi i zadaci usmereni na jačanje moralno-političkog jedinstva svake jedinice, na razvijanje drugarskih odnosa, međusobnog poštovanja i poverenja, na povećanje političke svesti, na što dublje razumevanje uloge vojske i njene povezanosti sa narodom, na izgradnju svesne discipline, na jačanje bratstva i jedinstva, na aktivnu ulogu svesnog faktora itd. Politički kvaliteti jedinica Narodnooslobodilačke vojske, zasnovani na njenoj društvenoj ulozi i na jedinstvu interesa i ciljeva boraca i starešina, postajali su ne samo jedna od bitnih karakteristika Narodnooslobodilačke vojske i kasnije Jugoslovenske narodne armije kao narodne i revolucionarne vojne organizacije, već i veoma značajan činilac njene ukupne borbene sposobnosti i načina izvođenja borbenih dejstava.

— Izgrađivati vojnu organizaciju na principima koji proizilaze iz bitnih karakteristika oružane borbe i zahteva koje ona postavlja pred vojnu organizaciju, tj. na principima subordinacije, komandovanja, čvrste vojne discipline. Ovakav kurs, kao rezultat saznanja da je oružana borba veoma složen i dinamičan društveni fenomen i da se vojna organizacija — da bi uspešno odgovorila svom osnovnom zadatku — mora izgrađivati kao organizacija koja će moći i umeti da vodi oružanu borbu protiv nadmoćnog neprijatelja, izražavao je to saznanje i obezbeđivao da jedinice Narodnooslobodilačke vojske iz dana u dan postaju borbena sposobnije i umešnije u vođenju borbenih dejstava.

— Uporedo sa narastanjem i razvojem odružane borbe, drug Tito je, u svojstvu vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, pristupao sve višim i složenijim oblicima vojnog organizovanja — od partizanskih četa, bataljona i odreda, preko proleterskih i udarnih brigada i divizija, do korpusa i armija. Pri tome, stvaranje krupnijih formacija nije imalo za posledicu nestajanje partizanskih odreda koji su postojali do kraja rata kao vojne formacije više vezane za određenu teritoriju. Isto tako, za sve vreme rata veoma značajnu ulogu u organizovanju armije i komandovanju imali su glavni i regionalni (zonski) štabovi...

Iz ovoga sledi naš poznati stav da naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane i naša ratna doktrina imaju svoju genezu u doktrini narodnooslobodilačkog rata; da su — po svojoj suštini — primena te doktrine na savremene unutrašnje društveno-političke i spoljnopolitičke uslove; da su delo druga Tita.

Na osnovu ovakvog marginalnog pristupa Titovom stvaralaštvu, mislim da se može zaključiti da je vojno delo druga Tita ostvarivalo i ostvaruje snažan uticaj na razvoj naše vojne nauke, na našu vojno-teoretsku misao i razradu koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane. Ali, to nije suvišno ponoviti, njegovo vojno delo očekuje da postane predmet dobro organizovanog i svestranog izučavanja. To je ne samo dug i obaveza naše vojne nauke prema vojnom delu druga Tita, već isto tako i njena velika potreba, jer bez naučne obrade veoma bogate i raznovrsne Titove ukupne aktivnosti na vojnom planu, odnosno bitnih karakteristika i iskustava iz narodnooslobodilačkog rata i naše revolucije, i uslovljenosti odbrambene politike i vojnog organizovanja karakterom društvenog uređenja, ne može biti dalje naučne razrade koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane...

(»Vojno delo« br. 1/77)

Titovo delo je obeležilo epohu savremenih narodnooslobodilačkih ratova i revolucija

Klasno-socijalna i revolucionarna suština Titove vojne misli proističe iz karaktera vojne misli radničke klase, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih ratova, predstavljajući izraz njenih političko-filozofskih pogleda na vojno organizovanje i odbranu.

Izučavajući marksističku vojnu misao, teoriju i praksu ratova i revolucija, drug Tito je pronikao u suštinske promene društveno-političkih i ekonomskih procesa i u njihov uticaj na revolucionarnu borbu radničke klase i narodnooslobodilačke pokrete u savremenim uslovima. On je shvatio da savremena borba radničke klase mora uključivati klasno-socijalne i nacionalne elemente, tj. objedinjavati ciljeve revolucionarne i narodnooslobodilačke borbe; da se radnička klasa ne može boriti za svoju slobodu a da u isto vreme ne vodi borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje svog naroda, bolje rečeno da radnička klasa ne može biti slobodna ako istovremeno nije slobodan i narod, odnosno narodi kojima ona pripada.

Na iskustvima iz oktobarske revolucije i narodnooslobodilačke i revolucionarne borbe kineskog naroda Tito je procenio da se težište revolucionarne borbe, u savremenim uslovima, za razliku od učenja klasika marksizma, sve više pomera ka onim nerazvijenim i agrarnim zemljama u kojima su klasno-socijalne i nacionalne protivrečnosti najjače izražene, odnosno gde su karike u lancu imperijalizma najslabije. Na taj način radnička klasa ujedno najprirodnije rešava problem savezništva i širine narodnooslobodilačke i revolucionarne platforme, drugim rečima borba savremene radničke klase ne može se

više na silu uklapati u poznate i priznate, ali prevaziđene revolucionarne sheme i šablone.

Klasici marksizma, Engels i Lenjin, svojim pionirskim radom teorijski su oblikovali vojnu misao, teoriju i praksu radničke klase — za uslove u kojima su živeli. Tito je — stvaralaštvom stratega na daljem razvoju i oblikovanju vojne misli, teorije i prakse radničke klase i narodnooslobodilačkih pokreta za savremene uslove — obeležio celu epohu savremenih narodnooslobodilačkih ratova i revolucije.

Produbljujući suštinu učenja klasika marksizma o »naoružanom narodu«, Tito je, istovremeno, izgrađivao i vlastitu, specifičnu i originalnu, revolucionarnu koncepciju, doktrinu i strategiju rukovođenja KPJ, a u predvečerje drugog svetskog rata — i rukovođenja narodnooslobodilačkom i revolucionarnom borbom naroda i narodnosti Jugoslavije...

Titova koncepcija, doktrina i strategija ustanka i revolucije od početka su uključivale i neke bitne elemente strategijskog iznenađenja za neprijatelja, što je značilo značajnu strategijsku prednost i obezbeđivalo stalno narastajuću strategijsku inicijativu, i zbog čega se strategija okupatora i njegovih pomagača u zemlji i inostranstvu, kroz ceo narodnooslobodilački rat i revoluciju, nalazila — u stalnom strategijskom zakašnjenju. U suštini, Tito je ustanak i ceo narodnooslobodilački rat zamislio i vodio kao stalno narastajuću strategijsku vojno-političku ofanzivu, i to kako na unutrašnjem tako i na spoljno-političkom planu, što je shvatao kao jedan od najbitnijih preduslova za uspešan ishod svakog rata i revolucije. Tu strategijsku ofanzivu okupator je samo povremeno prekidao svojim poduhvatima — ograničenim i po zahvaćenom prostoru i po vojno-političkim ciljevima.

O dubini, širini i osobenosti Titove vojne misli svedoči i činjenica da su u procesu krajnje neravnopravne revolucionarne oružane borbe izgrađene i revolucionarne oružane snage i njihova specifična strategija, operatika i taktika, odnosno njihova ratna veština. Njihova uloga ogleda se u tome što su, već krajem 1942. godine, izrasle u Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije i oružanu silu strategijskog značaja, odnosno krajem 1943. godine predstavljale oružani strategijski faktor koji je obezbeđivao potpuno samostalnu i nezavisnu procenu međunarodnih odnosa i vlastiti vojno-politički kurs rukovodstva revolucije, što se ogledalo i u odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je kao oružana sila omogućila da se zaokruži veoma složen proces borbe za međunarodnu afirmaciju nove Jugoslavije, predstavljajući, u isto vreme, veliku savezničku

armiju sa mostobranima na Savi i Dunavu i dejstvujući na ratištu koje je već tada bilo izraslo u značajnu strategijsku sponu između savezničkih frontova na Istoku i u Italiji.

Titovu strategiju karakteriše i predviđanje, tačnije rečeno vizija razvoja društveno-političkih procesa u zemlji i u svetu, što je prenosio na saradnike i saborce, otvarajući im perspektivu ne samo za uspešan početak oružane borbe, već i za ishod rata i revolucije u celini.

Revolucionarnu Titovu koncepciju rukovođenja i komandovanja karakteriše strategijsko načelo da se vojna i politička rukovodstva ustanka i revolucije moraju nalaziti na slobodnoj teritoriji, u središtu vojno-političkih zbivanja, čime su bila upućena na stvaralački odnos prema ratnoj praksi, oslobođen svih šablona i analogije sa drugim vojskama i uslova pod kojima su one ratovale.

U istoriji ratovanja nema primera koji je ravan našem narodno-oslobodilačkom ratu i revoluciji vođenim pod rukovodstvom druga Tita. U okviru jednog rata, koji je izveden pod najtežim uslovima okupacije zemlje i okupatorske nadmoćnosti, i u tako složenim unutrašnjim i spoljnopoličkim uslovima, i to osloncem samo na vlastite snage, izgrađeni su i svi bitni elementi vojno-političke strategije: oružane snage i specifična, originalna ratna veština; revolucionarna narodna vlast i država sa federativnim uređenjem; bratstvo i jedinstvo i ravnopravnost naroda i narodnosti; međunarodna afirmacija izrasla na osnovama samostalnog i nezavisnog kursa političke i vojne strategije. I to svedoči o bogatstvu i originalnosti strategijskih kategorija u kojima je drug Tito razmišljao, cenio vojno-političku situaciju i odlučivao.

Titova vojna misao, teorija i praksa, izraženi u koncepciji, doktrini i strategiji narodnooslobodilačkog rata i revolucije, usvojeni su i primenjeni posle drugog svetskog rata i u mnogim narodnooslobodilačkim i revolucionarnim pokretima i ratovima, i korišćeni, po opštim strategijskim načelima, za vojno organizovanje radničke klase, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih ratova — širom sveta.

Jednom primenjena, ovaploćena i obogaćena novom vojno-stručnom i političkom sadržinom i iskustvima, Titova vojna misao, teorija i praksa, vraćala se u svoje izvorište, da bi sa novom i savremenijom vojnostručnom i političkom sadržinom bila ponovo korišćena u novim narodnooslobodilačkim i revolucionarnim ratovima...

Primenjena u koncepciji opštenarodne odbrane, Titova vojna misao danas predstavlja već ustaljeni i trajni oblik i izraz najšire rea-

lizacije Engelsove ideje o »naoružanom narodu«, ali na savremenom stepenu vojnog organizovanja radničke klase, idejno, organizacijski, tehnički i u pogledu vojnostručnog sadržaja.

Originalnost i specifičnost tih rešenja, naučna i praktična vrednost Titove vojne misli, sadržani u koncepciji opštenarodne odbrane, zbog toga danas i privlače pažnju u svetu. Oni su izraz i društveno-političkog bića socijalističkog samoupravnog sistema i naglašenog skoka u kvalitetnom razvoju oslobođene vojne misli radničke klase, dugo ignorisane i sputavane na onom stepenu na kome su je ostavili Engels i Lenjin. Pokazalo se da putevi i pravci socijalističke izgradnje mogu biti različiti i da oni uslovljavaju i različite metode i forme vojnog organizovanja.

Titov doprinos razvoju vojne misli radničke klase i narodnooslobodilačkih pokreta ne ogleda se, dakle, samo u tome što ju je izvukao iz zaborava, nego i u tome što ju je osmislio, osavremenio i dao joj novu aktuelnu životnu snagu spajanjem i afirmacijom ciljeva narodnooslobodilačke revolucionarne borbe, proširujući time njene osnove i razmah i u pojedinim zemljama i u svetskim razmerama.

Zbog toga je Titova vojna misao i postala svojina ne samo razvijenog međunarodnog radničkog pokreta, malih i srednjih zemalja nesvrstanog sveta, već i onih najrazvijenijih koje imaju razloga da budu zabrinute za svoju slobodu i nezavisnost, odnosno odbranu od međunarodnog imperijalizma i hegemonizma. S tim u vezi Titova vojna misao, teorija i praksa, ne čine samo nerazdvojni deo naše politike samostalnosti i nezavisnosti, već predstavljaju i moćnu polugu politike nesvrstanosti.

Usvajajući strategijske osnove politike nesvrstanosti, veliki deo sveta istovremeno je probudio i svest o vlastitoj nacionalnoj vrednosti, samostalnosti i nezavisnosti, koje, u savremenim uslovima, nije moguće obezbediti bez čvrstog oslonca na samostalnu nezavisnu politiku, koncepciju, doktrinu i strategiju odbrane, odnosno oružane snage i materijalnu bazu i njeno vojno delo.

U dugoj, grčevitoj i žilavoj borbi, kakav je, uostalom, i karakter savremene klasno-socijalne, revolucionarne i narodnooslobodilačke borbe, Titova vojna misao, teorija i praksa, izborili su ne samo status specifične i originalne teorije i prakse radničke klase i narodnooslobodilačkih pokreta u međunarodnim razmerama, u skladu sa njihovom sve širom afirmacijom, tj. ravnomeran tretman sa vojnom misli, teorijom i praksom tzv. regularnih armija, kapitalističkih i svih drugih hegemonističkih sila, već i znatnu strategijsku prednost nad

njima u razmerama u kojima su danas stvarne socijalističke, narodno-oslobodilačke i antiimperijalističke snage u ofanzivi, a imperijalističke i hegemonističke — u defanzivi.

Upravo na shvatanju, proceni i vizionarskom razumevanju svih tih društveno-političkih i ekonomskih procesa i uticajnih faktora, Tito je izgradio vojnu misao, teoriju i praksu savremenih narodnooslobodilačkih ratova i revolucija, koncepciju, doktrinu i strategiju odbrane, ne samo naše zemlje već i zemalja nesvrstanog sveta.

Na tim procesima izrasla je i veličina Titove vojne misli i dela i njegove ličnosti, kao stratega savremene radničke klase i narodnooslobodilačkih pokreta, odnosno revolucionarnih i narodnooslobodilačkih ratova, ali i stratega — mira.

(*»Vojno delo«* br. 1/77.)

General-potpukovnik
VELJKO KADIJEVIĆ

Tito — tvorac naše savremene konceptije opštenarodne odbrane

Udeo druga Tita u stvaranju i razvoju doktrine narodnooslobodilačkog rata i revolucije bio je i još uvek je predmet istraživanja, studija i rasprava raznih vrsta — od filozofskih, preko istorijskih i društveno-političkih do vojnostručnih. Ono što su sva istraživanja nepobitno utvrdila, svodi se na zaključak da je drug Tito, oslanjajući se na marksističku nauku i na praktičnu borbu Komunističke partije Jugoslavije, koncipirao i razvio našu originalnu doktrinu narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Iako neke elemente te doktrine susrećemo i ranije u istoriji, kao što je na primer partizanski rat, ipak je naš narodnooslobodilački rat prvi u istoriji vođen prema doktrini u kojoj se partizanski oblik oružane borbe razvio do takvih razmera da je prerastao u kombinovani oblik oružane borbe kao dominantan. Sa vojnog aspekta posmatrano, to je naš najznačajniji doprinos razvoju vojne misli i prakse oslobodilačkih pokreta uopšte. Taj doprinos je utoliko značajniji što je razvoj oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta posle drugog svetskog rata dokazao zakonomernost, a ne slučajnost pojave naše doktrine. Poznata je, naime, slična praksa u vezi sa mnogim fundamentalnim pitanjima vođenja rata i oružane borbe revolucionarnih i oslobodilačkih ratova naroda Kine, Alžira, Vijetnama, Kambodže i drugih. Bitne postavke doktrine narodnooslobodilačkog rata genijalno su odrazile ne samo naše opšte i specifične zakonomernosti borbe, već su istovremeno anticipirale i neke osnovne zakonomernosti razvoja društva uopšte kroz oslobodilačke i revolucionarne ratove nakon drugog svetskog rata.

Zbog toga, istorijska uloga druga Tita kao tvorca doktrine narodnooslobodilačkog rata objektivno je imala i ima širi međunarodni

značaj. I to je, svakako, jedan od razloga da se o Titu kao ideologu doktrine našeg narodnooslobodilačkog rata i kao strategu njene realizacije mnogo zna u nas i u svetu...

Svi oni koji su imali prilike da neposredno prate i na određen način učestvuju u posleratnoj izgradnji teorije i prakse naše odbrambene koncepcije znaju koliki je ogroman, svestran i odlučujući uticaj druga Tita. Taj uticaj je permanentan, a ispoljava se na veoma različite načine — počev od stalnog praćenja i usmeravanja odbrane u skladu sa razvojem našeg društva, nauke, tehnike i vojne misli u svetu, preko ličnih teorijskih razrada najaktuelnijih i najvitalnijih pitanja odbrane, do odlučivanja o svim prelomnim momentima razvoja naše odbrambene koncepcije, koji su suštinski opredeljivali njen put i doveli je do onoga što ona danas jeste.

Zahtevi koje je drug Tito postavljao u izgradnji naše savremene koncepcije opštenarodne odbrane su veoma svestrani. Najvažniji među njima mislim da su: 1) naša savremena koncepcija opštenarodne odbrane svoje poreklo i osnove ima u narodnooslobodilačkom ratu; 2) ona uvek mora ostati naša i bazirati na našim uslovima; 3) ona mora biti okrenuta budućnosti i uvažavati najsavremenija dostignuća društva, nauke, tehnike, vojne misli i prakse...

Da bismo što tačnije mogli razumeti Titove reči: »Naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena velikih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata u našim sadašnjim uslovima«, i pomoću njih doći do potpunog odgovora na pitanje o genezi naše koncepcije opštenarodne odbrane, biće korisno da se podsetimo kako drug Tito gleda na iskustva narodnooslobodilačkog rata i način njihovog korišćenja u vezi sa izgradnjom naše savremene doktrine odbrane. Govoreći sastavu škole rezervnih pešadijskih oficira u Bileći 25. avgusta 1966. godine, drug Tito je rekao:

»Mi zaostajati nećemo. Teorija o tome da ćemo mi u eventualnom budućem atomskom ratu ratovati po grupama i da se ne isplati ići na skupa najsavremenija sredstva... ne stoji. Mi ćemo kombinirati jedno i drugo...

Mi imamo ogromna iskustva iz našeg partizanskog rata na kojima nam zavide mnogi. Ali ta iskustva nisu sve. Mi imamo i iskustva iz perioda kada je naša Armija dejstvovala frontalno. Ta iskustva moramo kombinovati sa najnovijim naučnim dostignućima. Ta dostignuća mi moramo slijediti«.

U tim Titovim stavovima data je suština odnosa savremene koncepcije opštenarodne odbrane prema našim iskustvima i prema savremenim dostignućima. Bitno u tim stavovima jeste:

— imamo iskustva ne samo iz partizanskog, već i iz frontalnog načina ratovanja, i ta celovita iskustva treba koristiti;

— pogrešno je apsolutizirati bilo koja iskustva, već njih treba kombinovati sa savremenim saznanjima i dostignućima.

Teorija »ratovanja po grupama«, koja je u raznim periodima razvoja naše koncepcije opštenarodne odbrane bila više ili manje prisutna i koju Tito kritikuje, u stvari znači grubo apsolutiziranje samo jednog dela naših iskustava iz narodnooslobodilačkog rata, čak ne ni kompletnih partizanskih iskustava, odnosno vraćanje na najteže uslove iz 1941. godine. U našem posleratnom razvoju bilo je perioda kada su bile jako prisutne teorije koje su potcenjivale naša celokupna partizanska iskustva, a apsolutizirale iskustva iz frontalnog načina ratovanja, i to više stranâ nego naša. Iz citiranog Titovog stava očigledno je da su i te teorije neprihvatljive...

Jedno od osnovnih pitanja svake odbrambene doktrine, pa i naše, jeste pitanje oružane sile, njenog karaktera, organizacije, mesta i uloge u odbrambenom sistemu zemlje. Odnos prema tome pitanju bitno opredeljuje doktrinu odbrane u celini. Zbog toga je to često predmet rasprava, pogotovo kad se radi o oružanoj sili socijalističkog društva. Zato bi Titovi teorijski stavovi i praktična rešenja o ovom pitanju izuzetno pomogli u formiranju što pravilnije ocene u posleratnom razvoju naše odbrambene doktrine.

Malo je ko u istoriji ratova bio prinuđen da u relativno kratkom vremenu tako često menja forme organizacije oružanih snaga u skladu sa objektivno nastalim promenama kao što je to Tito činio u narodnooslobodilačkom ratu. Bitne karakteristike tih promena su u tome da su *bile adekvatne promenama u situaciji*, što je odmah u surovoj praksi rata, kao vrhovnom kriteriju istine, i proveravano, i da su odluke o promenama *pravovremeno* donošene.

Normalno je da su sa takvim iskustvom, Titova gledanja na karakter, organizaciju i ulogu naših oružanih snaga u posleratnom periodu bila jasna, realna, zasnovana u prvom redu na marksističkoj proceni situacije, a ne na idealističkoj ili dogmatskoj primeni shema. U govoru mladim oficirima NOV i POJ, još 1943. godine on je govorio: »... Ali vi ćete imati i veliki zadatak sutrašnjice... Tada ćete vi biti rukovodioci jedne narodne armije, koja će bdjeti na tekovinama što će ih stićati naš narod... Vi ste oni na koje će narod osloniti sigurnost naše zemlje... kako biste dostojno reprezentovali

oficire naše NOV, oficire koji su zaista izrasli iz najdubljeg korijena samog naroda».

Dakle, već tada, naravno i prije, drugu Titu je jasno kakva treba da izgleda organizacija naših oružanih snaga koja će štititi bezbednost naše zemlje posle rata.

U govoru septembra 1953. godine, Tito ističe: »Naši narodi mogu biti srećni i ponosni što je izgrađena takva armija kao što je danas oni imaju. Njihova budućnost je osigurana, njihov mirni razvitak je osiguran, mi smo stvorili snažan instrument naše nezavisnosti i mirnog razvitka«. Govoreći o ulozi i karakteru JNA u decembru 1953. godine, kaže »... mi smo po završetku oružanog dijela revolucije znali već po iskustvu iz istorije da se ni jedna tekovina revolucije ne može sačuvati ako nema jedne oružane snage koja bi čuvala tu revoluciju. Tako je bilo u prošlosti, tako je danas, a biće tako još dugo vremena... naša Armija nije nešto što bi bilo van samog naroda«. U decembru 1961. godine, povodom dvadesetogodišnjice JNA, drug Tito podvlači: »Odbrana naše zemlje nije samo stvar Armije, iako ona predstavlja njen najorganizovaniji i udarni dio«.

Sve to jasno pokazuje kakvi su Titovi stavovi o bitnim pitanjima koncepcije naše odbrane u posleratnom razvitku zemlje: — koncepcija odbrane zemlje polazi od toga da u njoj učestvuju sve snage društva zajedno sa oružanim snagama; — Armija je najorganizovaniji i udarni deo te odbrane; — kada je u pitanju organizacija oružanih snaga, za Tita se nikada nije postavilo pitanje — milicija ili regularna armija, kao što to neki postavljaju sa različitim motivima. Otuda kod njega nema čak ni teorijskih rasprava o toj temi. On je, očigledno, pitanju izgradnje naših oružanih snaga u ratu i miru, kao i svim drugim pitanjima revolucije i izgradnje socijalizma, prilazio marksistički, stvaralački.

U izgradnji naše vojne misli i prakse drug Tito je stalno ukazivao na potrebu stvaralačkog kombinovanja naših bogatih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata sa najnovijim dostignućima nauke i uslovima koje pružaju naš i svetski savremeni razvoj...

Upoređujući osnovne postavke naše savremene koncepcije opštenarodne odbrane sa postavkama koncepcije prema kojoj je izveden narodnooslobodilački rat 1941—45. godine pod rukovodstvom druga Tita, zatim prateći posleratni razvoj naše koncepcije odbrane, način, vreme i stepen uticaja koji je na taj razvoj izvršio, nedvosmisleno proizlazi da je drug Tito tvorac i naše savremene koncepcije opštenarodne odbrane i to u domenu ideologije i politike odbrane, kao i u domenu strategije i taktike oružane borbe.

(»Vojno delo« br. 6/76)

General-potpukovnik
DUŠAN DOZET

Tito i revolucionarna strategija opštenarodnog rata

Titova strategija opštenarodnog rata pojavila se na početku procesa masovnih narodnih ratova. Oslanjala se na teorijsko izvorište klasika marksizma i najnaprednijih mislilaca buržoaske vojne teorije (drug Tito je izučavao i Klauzevica!). Revolucionarna praksa, koja joj je prethodila, bila je ograničena. Praksa Pariske komune bila je kratkotrajna. Istorijska iskustva iz oktobarske revolucije i građanskog rata u Rusiji potvrdila su životnost marksističkog shvatanja vojnih pitanja, iako su bila primijenjena u specifičnim uslovima koji se u drugom svjetskom ratu i poslije njega više nigdje nisu u potpunosti ponovila, već su, šta više, bila veoma različita. S gledišta savremenih uslova, kineska iskustva iz narodnooslobodilačkog rata mogla su odigrati izuzetno veliku ulogu, ali su ona u to vrijeme bila teško dostupna svijetu pa i komunističkom pokretu. Pored toga, opšte i posebne okolnosti savremene epohe narodnih ratova (koje drug Karelj naziva velikom antiimperijalističkom borbom naroda) oštro su se razlikovale od vremena juriša pariskih i petrogradskih proletera.

U takvom istorijskom kontekstu Titova revolucionarna strategija pojavila se kao dosljedan nastavljajući revolucionarnih tradicija, kao teorijska i praktična potvrda vrijednosti i ispravnosti marksističkog učenja i revolucionarne prakse prošlosti, ali, isto tako, i kao teorijska novina i kao prodor nove prakse, u potpunosti prilagođene savremenim uslovima. I kao nastavljajući revolucionarnog nasljeđa, Titova strategija je morala da stvaralački ponovo potvrdi vrijednost marksističkog koncepta naoružanog naroda, i to ne samo u novim uslovima već i u situaciji kada je taj koncept bio iznevjeren i pod-

vrgnut reviziji u gotovo čitavom radničkom pokretu. Počev od Bernštajna i Kauckog, socijaldemokratija je izvršila potpunu teorijsku reviziju marksizma u oblasti vojnih pitanja, možda najpotpuniju baš u toj oblasti, a savremena socijaldemokratija je u političkoj praksi prihvatila sva klasična buržoaska shvatanja o ratu, armiji i odbrani. Do pojave Titove strategije, u SSSR-u je bila završena staljinistička revizija Lenjinovih stavova o vojnom pitanju i u praksi je pobijedio u osnovi klasični koncept odbrane i rata, kojem je bio podređen interes čitavog komunističkog pokreta. Titovo oživljavanje marksističkog učenja o vojnim pitanjima moglo je, stoga, biti ostvareno (čak i bez obzira na nove, drugačije uslove) samo u borbi sa revizionizmom vladajućih centara komunističkog pokreta i sa već čvrsto ukorijenjenim shvatanjima, te je imalo karakter teorijsko-praktične novine i revolucionarnog stvaralaštva.

Originalne i genijalne ideje Titove revolucionarne strategije pojavile su se u situaciji kada je na svim frontovima drugog svjetskog rata dominirala klasična strategija, iako veoma izmijenjena u odnosu na strategiju prvog svjetskog rata. Pri tome je karakteristično da je ta strategija (u vojnom pogledu) na obje ratujuće strane bila u osnovi ista, a razlike, koje su naročito u početku postojale, tokom rata sve su se više gubile. Tako je moglo izgledati da je dominacija klasične strategije drugog svjetskog rata bila jedini mogući izraz tadašnjih tehničko-tehnoloških i društvenih uslova, i da je, prema tome, bila i jedina ispravna. Naravno, drug Tito nije prihvatio, niti je mogao prihvatiti takvu strategiju, i u tome nije bila dilema. Međutim, dilema je bila u nečem drugom — trebalo je nadvladati vladajuće shvatanje da se rat ne može voditi ni na kakav drugi način osim primjenom takve strategije. Zbog toga, prihvatanje takvog vladajućeg shvatanja moglo je značiti samo jedno: odustati od vođenja rata. U stvari, najveće odstupanje koje je klasična strategija mogla dozvoliti svodilo se na pokret otpora, ili različite vrste gerile, ili ograničeno partizansko ratovanje. I u sve tri varijante kriterijum je polazio od dominantne uloge klasične strategije na glavnim frontovima i od sporedne uloge otpora, gerile ili partizanskog ratovanja. Trebalo je da svi ovi oblici odigraju pomoćnu ulogu u podršci glavnim frontovima i vodećoj strategiji. Činjenica da se nigdje u Evropi nije pojavio opštenarodni rat osim u Jugoslaviji (i Albaniji), a takođe i nigdje u svijetu (osim u Kini), nije, naravno, bila posljedica samo vojnoteorijske logike, iako je ona odigrala veoma značajnu ulogu.

Prema tome, opšti uslovi za pojavu Titove strategije bili su krajnje nepovoljni. Revolucionarna iskustva iz prošlosti bila su ograničena; revolucionarnu teoriju bio je prekrrio veo zaborava; prodor kla-

sične strategije nametao se kao jedini uzor i jedini odgovor na savremene uslove; masovni pokreti otpora protiv fašizma nudili su se kao najveći domet akcije antifašističkih, progresivnih, pa i komunističkih pokreta.

Danas, poslije pobjede narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji, a naročito poslije pobjede velikog broja narodnih ratova širom svijeta, više ne postoji sumnja da je revolucionarnu strategiju narodnog rata moguće uspješno primijeniti u praksi. To je, čak, opštepoznata činjenica. Međutim, u vrijeme kada se rađala Titova strategija, to nije bilo tako. Prema tome, ako želimo da ispravno ocijenimo vrijednost Titove strategije, moramo uzeti u obzir uslove u kojima se ona pojavila. S gledišta tih uslova ona je imala sva svojstva originalnog revolucionarnog stvaralaštva, teorijskog novuma i, možda, iznad svega — genijalnog razumijevanja duha vremena i predviđanja društvenih kretanja. Osim toga, i svojstvo herojskog preuzimanja odgovornosti za primjenu jedne strategije koja do tada nije imala istorijski uzor i koja u tadašnjoj savremenosti nije imala eminentnih pristalica, a imala je i eminentnih i brojnih protivnika...

Teorija i praksa revolucionarne strategije, danas je svjetska pojava, a u njenom nastanku doprinos druga Tita i jugoslovenskog iskustva imali su istorijsku ulogu. Ni drug Tito ni jugoslovenski komunisti nikada nisu smatrali da sopstvena iskustva treba nametati drugima, čak ni tada kada ona imaju opšte važenje. Jer, nametanje revolucionarne strategije jeste suprotno njenom biću. Jedno od osnovnih svojstava njene revolucionarnosti sastoji se u tome da zadrži autentičnost, da ostane stvarno narodna, da se oslanja na sopstvene snage i da izražava osobene uslove svake posebne društvene situacije i sredine. Zbog toga se revolucionarna strategija u praksi potvrđivala uvijek u posebnim i pojedinačnim oblicima pojavljivanja, obogaćivajući svjetsko iskustvo novim saznanjima. Danas se jugoslovenska strategija opštenarodne odbrane ne može ni zamisliti bez oslanjanja na ta nova saznanja, proizašla iz bogatih iskustava drugih, a njihovo iskorišćavanje u našoj savremenoj teoriji i praksi predstavlja obavezujući stav doktrine opštenarodne odbrane.

Šta je vitalno jezgro Titove revolucionarne strategije? To pitanje se nameće iz više razloga; i zbog toga što se jedino odgovorom na to pitanje može doći do suštine te strategije; i zbog toga što se jedino tim putem mogu obesnažiti neka, ne baš rijetka tumačenja koja je prikazuju u pogrešnom svjetlu ili je toliko pojednostavnjuju da, u stvari, izvrću njen smisao. Pored već pomenutog shvatanja da je drug Tito iskoristio posebne pogodnosti jugoslovenskog slučaja i uslove drugog svjetskog rata, odnosno borbu saveznič-

kih oružanih snaga na drugim frontovima, pojavljuju se i neka druga: da je u pitanju samo vojnički genije pojedinca, ili, obratno, samo genije političara a ne i vojnika; zatim, da i nije reč o posebnoj strategiji već o posebnosti njene primjene u specifičnim uslovima, što se nekad ispoljava u težnji da se Titova strategija navuče na stare kalupe klasične strategije (da se vojnizira), a nekad u potcjenjivanju opšte vrijednosti te strategije kao svjetske pojave, itd... Ima i krajnje subjektivističkih tumačenja — da je u pitanju samo idealan sklop ličnosti, ili da je Titova strategija pobijedila zahvaljujući slabostima i greškama protivnika (poznato shvatanje o strategiji kao vještini iskorišćavanja pogrešaka).

Fašizam je neizbježno uslovio i reprodukovao antifašističku borbu mnogo prije izbijanja drugog svjetskog rata, i to u njena dva osnovna vida — kao klasnu borbu radničke klase i kao nacionalno-oslobodilačku borbu koja je sve više i neminovno bila povezana sa klasnom borbom, iako je antifašistička borba u trenutku kulminacije fašističke opasnosti obuhvatila i borbu dominantnog dijela kapitalističkog svijeta na liniji njegovog spasavanja od uništavajućih ciljeva fašizma. U tom jedinstvu fašizma i antifašističke borbe kao njegove suprotnosti bili su utemeljeni i objektivni i subjektivni činioci savremenog društvenog razvitka i razvitka narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Međutim, antifašistička borba postala je do kraja jasna tek kada se od objektivne reprodukcije fašizma pretvorila u svjesnu borbu protiv fašizma, u revolucionarnu praksu u kojoj je pokretačka snaga bila radnička klasa, jer je jedino ona mogla da odigra ulogu dosljednog borca za nacionalno i socijalno oslobođenje istovremeno, i da u borbu pokrene najšire narodne mase. Na toj osnovi jedinstva objektivno-subjektivne suštine antifašističke borbe, koja se pojavila ubedljivo i neposredno, razvijala se i marksistička misao i revolucionarna strategija narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. U jugoslovenskim uslovima, antifašistička borba se veoma rano pretvorila iz gole reprodukcije fašizma u svjesnu i usmjeravanu borbu i veoma je jasno našla svoj stvaralački izraz u marksističkom razumijevanju događaja i procesa i u revolucionarnoj strategiji Komunističke partije i druga Tita. U tom smislu, predratni period borbe KPJ imao je suštinski značaj za pripremanje oružanog ustanka i za vođenje opštenarodnog rata. Oružani ustanak i opštenarodni rat bili su potvrda klasičnog obrasca o ustanku i ratu kao produženju politike koja je vođena više godina prije rata i koja se u ratu nastavljala drugim, nasilnim sredstvima. Zbog toga je nemoguće shvatiti naš narodnooslobodilački rat i revoluciju izvan kontinuiteta borbe KPJ prije rata. Isto tako, korijeni revolucionarne stra-

tegije narodnog rata, pa i najšire — opštenarodne odbrane, protežu se u vrijeme političkih borbi KPJ prije rata...

Cjelokupna Titova revolucionarna strategija bila je usmjerena na to da oslobodi pokretačke snage društva da se izbere za sopstvene ekonomske i političke interese. Međutim, za razliku od revolucionarnih borbi u prošlosti, Tito je prvi strateg revolucije koji je te interese usko povezao sa nacionalnooslobodilačkom borbom, a nacionalni moment sa klasnim. Tek u našem narodnom ratu ostvareno je jedinstvo borbe za nacionalne i socijalne ciljeve u formi narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije istovremeno. Na taj način su potencijali radničko-klasne borbe udruženi sa potencijalima nacionalne borbe, a istorijska uloga oslobođenja radničke klase u potpunosti se izrazila u oslobođenju svih društvenih grupa, čitavog naroda, i u oslobođenju od svih vrsta nesloboda — od neslobode rada do neslobode nacija i građana. Takav tip narodnog rata postao je primjer za mnoge narodne ratove poslije završetka drugog svjetskog rata. Titova strategija učinila je sve pokretačke snage društva, cio narod, neposrednim (i neposredovanim) učesnicima, subjektima rata i revolucije. Po svojoj najdubljoj suštini, takva strategija nije težila (i nije mogla težiti) manipulisanju masama naroda ili klase kao objektima nadređene strategije, već je, naprotiv, oslobađala samoupravne procese odlučivanja i upravljanja ratom i revolucijom od strane njenih neposrednih aktera i nosilaca. U tom smislu, opštenarodni karakter našeg rata i revolucije može se razumjeti i kao samoupravni u današnjem smislu riječi.

Na kraju, drug Tito je, zaista, neograničeno vjerovao u narod kao osnovni vojni faktor rata, u njemu je vidio neograničene vojne potencijale, što je formulisao svojom tezom o nepobjedivosti naroda koji se bori za sopstvene interese, uvjeren u njihovu opravdanost i ostvarljivost. Ta teza je do kraja zaoštrena stavom da je snaga naroda nepobjediva čak i u sukobu sa nadmoćnim protivnikom i superiornom ratnom tehnikom. Zbog toga, ako bi se potražio samo jedan odgovor na pitanje u čemu je suština Titove strategije, vjerovatno bi on glasio da je ona u Titovom odnosu prema narodu kao vojnom faktoru. Međutim, za razliku od mnogih jednostranih shvatanja o ulozi naroda (pa i jednostranih interpretatora Titovih ideja), koji su izdvajali samo pojedine elemente uloge naroda kao što su politička i moralna svijest i slično, pa su na osnovu toga takvu ulogu apsolutizovali, Titu je, naravno, uvijek bio stran idealistički pristup i ovom pitanju.

Titov smisao buđenja i angažovanja naroda takođe se ispoljava putem buđenja i razvijanja društvene svijesti, ali to je samo pojavni

oblik pomoću kojeg dolazi do izražaja istorijska suština buđenja i aktiviranja naroda. Zato će Tito istorijsko buđenje i pokretanje naroda uvijek povezivati sa razvojem materijalnih proizvodnih snaga i sa novim odnosima u svijetu koji označavaju temeljne promjene rasporeda snaga nacionalnog i socijalnog oslobođenja, s jedne strane, i snaga reakcije, s druge strane. Tek u tom svijetlu, društvena svijest naroda postaje takva materijalna snaga koja moralnom, političkom sviješću i ratnom vještinom može u savremenim uslovima da odnese prevagu nad svakim protivnikom. Takođe, u tom smislu za Tita je narod, i ljudski faktor uopšte, odlučujući faktor narodnog rata i revolucije, ali nikad i apsolutno odlučujući.

U strategiji druga Tita dijalektika faktora rata dovedena je u realne odnose. Materijalno-tehnički faktor rata, a pogotovu naoružanje, za Tita uvijek ima izuzetno veliki značaj, kome je on poklanjao i izuzetnu pažnju (problem tehničke modernizacije), ali ni taj faktor za Tita nema apsolutno odlučujuću ulogu. Ni najmoćnija ratna tehnika, ni najmoćnija materijalna snaga ne mogu odnijeti pobjedu ako se ne oslanjaju na kvalitativne prijednosti ljudskog faktora. U narodnom ratu ishod se ne rješava sukobom suprotstavljenih ratnih tehnika, niti sukobom čovjeka i ratne tehnike, već osnovnim sukobom između dva ljudska faktora koji su izraz društvenih protivrječnosti i koji su naoružani odgovarajućom ratnom tehnikom i djeluju na određenom prostoru i u određenom vremenu.

Taj momenat predstavlja polaznu osnovu i u onom dijelu Titove revolucionarne strategije koji se tiče načina upotrebe snage i sredstava u borbenim, ratnim dejstvima. Iako je taj aspekt Titove strategije veoma kompleksan, moguće je vidjeti njegov temelj upravo u tome što su se oblici organizacije oružane sile i načini borbenih dejstava prilagođavali uslovima, tako da mogu obuhvatiti i neposredno u borbu uključiti široke narodne mase i što su se, u toku rata, razvijali tako da stalno obuhvataju sve šire slojeve naroda. U početku su to bili partizanski odredi i partizanski način ratovanja, zatim — partizanski odredi i Narodnooslobodilačka vojska i kombinovanje partizanskog ratovanja sa elastičnim udarnim i manevarskim dejstvima širih razmjera i, na kraju, partizanski odredi i Jugoslovenska armija i kombinovanje partizanskog ratovanja sa operacijama strategijskih razmjera na kopnu, moru i u vazduhu. Osim toga, upravo sa gledišta širine obuhvata i vojničke racionalnosti upotrebe snaga i sredstava, u Titovoj strategijskoj kombinaciji uvijek je veliki značaj pridavan svim drugim, neoružanim oblicima otpora. Na taj način su sve više u borbu neposredno uključivani radnici, seljaci i napredna demokratska inteligencija svih naroda i narodnosti Jugoslavije, dakle

— cio narodnooslobodilački front. Oblici organizacije oružane sile i načini ratnih dejstava razvijali su se od nižih ka sve višim oblicima i načinima strategijske upotrebe snaga i sredstava. Neposredni učesnici oružane borbe i otpora na taj način sticali su sopstvena vojna iskustva i postepeno se osposobljavali za najsloženija ratna dejstva, u kojima je doslovno svaki vojnik i starješina, svaki aktivista i svaki dio pokreta bio nosilac ratne vještine NOP-a, razvijajući inicijativu i unoseći revolucionarno stvaralaštvo u proces njenog ostvarivanja.

Mnoštvo aktivnih nosilaca stvaralaštva u ratnoj vještini objedinjavala je jedinstvena idejna i organizatorska zamisao revolucionarne strategije. Upravo zato što je oslobodila stvaralačke snage naroda i što je počivala na jedinstvenim, opštejugoslovenskim i revolucionarnim osnovama, takva strategija je pokazala izuzetnu vojničku efikasnost. U njenom kreiranju i ostvarivanju neprekidno je, od početka do kraja, postojano djelovao Titov strategijski genije — posredno i neposredno, to jest i opštim direktivnim usmjeravanjem i komandovanjem. A to je takođe osoben fenomen, karakterističan za Tita kao vrhovnog komandanta. Nema nijednog vrhovnog komandanta iz drugog svjetskog rata koji se podjednako bavio i velikom, usmjeravajućom strategijom i srednjom, operativnom strategijom i koji je dokazao da je na oba nivoa podjednako uspješan.

Upravo zbog toga valja posebno ukazati na Titovu strategijsku ulogu u komandovanju operativnim grupama Vrhovnog štaba (iako to nije jedini način na koji se ispoljavala Titova operativna strategija). Titova ideja o stvaranju operativnih grupa (možda bi bilo pravilnije reći — operativno-strategijskih grupa) prvi put je primijenjena krajem 1941. godine (Prva proleterska brigada u istočnoj Bosni), a zatim je, u toku rata, doživjela snažan razvoj (manevar proleterskih brigada u zapadnu Bosnu, izvođenje operacija na teritoriji »Bihaćke republike«, borbe u IV i V ofanzivi, prodor u Srbiju, itd.), da bi kulminirala u završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje. Ako pogledamo kakve su posljedice imala dejstva operativnih grupa, lako je uočiti da su ona uvijek igrala istorijsku ulogu — prethodila su prvom i drugom zasjedanju AVNOJ-a, dovela su do konačnog razbijanja četničkih vojnih formacija, iskoristila su kapitulaciju fašističke Italije, pripremila susret sa sovjetskom armijom i zajedničke borbe za oslobođenje Beograda, omogućila prodor u Trst, itd. U stvari, pomoću operativnih grupa i neposrednog Titovog strategijskog rukovođenja ostvarivana je ideja o strategijskim težištima narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Ta ideja nema ničeg zajedničkog sa klasičnom idejom o krutom državnom težištu rata. Ona je bila nerazdvojni dio cjeline opšteteritorijalnog rata na

cijelom jugoslovenskom prostoru, na kojem je svaki njegov dio igrao ulogu strategijskog težišta, ali je značajna upravo zbog toga što je opšteteritorijalni rat, sva njegova težišta, podredila jedinstvenim i velikim ciljevima rata i revolucije, vodeći ih, od jedne etape do druge, ka najracionalnijem ispunjavanju sudbonosnih opštih zadataka. Međutim, tu ideju mogao je zamisliti samo veliki revolucionar, političar, državnik, ali je u djelo mogao provesti samo izuzetno sposoban vojnik. Tito — vojnik, Tito — komandant, isto je toliko velika figura kao i Tito revolucionar. Obje te strane Titove ličnosti usko su povezane i uzajamno uslovljene. Da spoj tih kvaliteta nije uvijek kod velikih istorijskih ličnosti pravilo na svakom nivou, pogotovu ne na nivou operativne strategije, svjedoči praksa mnogih drugih ratova i revolucija, u kojima se i preko posebnih ličnosti izražavala relativna samostalnost i specifičnost vojno-političke i vojne strategije. Najsrećnija je okolnost kada se relativna samostalnost vojno-političkog i vojnog stratega stiće u jednoj istoj ličnosti, ali je to i izuzetno rijedak slučaj. Tu srećnu okolnost imao je naš narodnooslobodilački rat u liku Tita revolucionara, političkog i vojnog stratega.

(»Vojno delo« br. 6/77)

Potpukovnik
mr RADOVAN RADINOVIĆ

Titovo vojno djelo — dijalektičko jedinstvo teorije i prakse

Titovo vojno djelo, kao dijalektički spoj teorije i prakse, veoma je bogato. Ono zahtijeva brižljivo i dugotrajno istraživanje, pogotovo zato što izražava bitan marksistički postulat o mijenjanju svijeta, a ne samo o njegovom tumačenju.

Ali svaka refleksija o Titovom vojnom djelu ne smije smetnuti s uma da je to djelo vojskovođe i stratega narodnooslobodilačkog rata i revolucije, vrhovnog komandanta u miru i ratu, da je *sastavni* dio njegovog ukupnog stvaralaštva kao revolucionara, političara, državnika, generalnog sekretara Partije. Otuda Titovo vojno djelo ne predstavlja samo jedan segment njegovog bogatog opusa u kome je izložio i vojnu stranu ljudskog djelovanja (prakse) u savremenoj epohi na našem tlu, već je ono nerazdvojni dio njegove revolucionarne teorijske i praktične djelatnosti. U istorijskim okolnostima u kojima djeluje, u stvarnosti drugog svjetskog rata i u cjelokupnom poslijeratnom razdoblju, on uvijek uzima u obzir bitne društveno-ekonomske, političke, vojne i međunarodne momente, pa stoga njegovo stvaralaštvo nužno ima oblik sinteze koja izmiče formalističkoj klasifikaciji.

U najopštijem smislu može se kazati: Titovo vojno djelo kreće se u rasponu od a) pripreme, organizovanja i vođenja narodnooslobodilačkog rata i revolucije — kao shvatanje njihove jedinstvene suštine, sadržaja i toka, te uloge revolucionarnih oružanih snaga u njima, do b) koncipiranja i realizovanja takve politike odbrane koja čini konzistentnom misao i praksu o *odbrani* tekovina narodnooslobodilačke borbe i revolucije.

Titovo vojno djelo nije samo dijalektička sinteza teorije i prakse — koja smjera na *metodu*, način, put kojim je stvaralac izveo, izgradio svoje djelo — već je ono i svojevrсна *dijalektika* time što istovremeno i neodvojivo kao svoje imanentne sadržaje uključuje i *spoznaju* jednog marksističkog vojnog teoretičara i njegovo djelovanje — praksu kao vrhovnog komandanta i stratega narodnooslobodilačkog rata i revolucije.

Titovo vojno djelo je dijalektička sinteza teorije i prakse iz više razloga, među koje neosporno spadaju i ovi:

a) Samo po sebi to djelo predstavlja cjelovit, zaokružen, uređen sistem teorijskih iskaza o narodnooslobodilačkom ratu i opštenarodnom ratu za odbranu tekovina NOR-a i revolucije, počev od najopštijih iskaza strategijskog nivoa, do onih posebnih i pojedinačnih taktičkog nivoa. Po tome se Titovo vojno djelo može svrstati u red najuređenijih savremenih vojnih teorija.

No, tome treba dodati i to da Titovo vojno djelo nije samo teorija, već i bogata praksa vrhovnog komandanta u ratu, očitovana briljantnim vođenjem operacija u narodnooslobodilačkom ratu i njegovim neposrednim odlučivanjem u svim prelomnim trenucima NOR-a i revolucije. Tu je, dalje, Titova bogata poslijeratna praksa usmjeravanja i ličnog angažovanja na organizacijskoj, borbenoj i idejno-političkoj izgradnji oružanih snaga, te izgradnji našeg cjelokupnog savremenog sistema opštenarodne odbrane.

b) Prema misaonim izvorima i putu kojim je stvarano, Titovo vojno djelo u sebi sintetizuje: (a) klasičnu vojnu misao — ono što je opšte i zajedničko za rat i oružanu borbu kao društvene fenomene, ali vrednovano u skladu sa zahtjevima i zakonitostima vremena; (b) najvrednije stavove marksističke vojne misli (Tito reafirmiše marksistički stav o naoružanom narodu, u savremenim međunarodnim vojno-političkim uslovima, i to ne samo kao teorijski princip, već i kao neposredno praktično ostvarenje, što je ravno novom naučnom otkriću) i (c) sopstvenu spoznaju potreba i mogućnosti, sadržaja i toka borbe i *praksom verifikovana iskustva te borbe*. Na taj način svojim djelom Tito se stvaralački odnosi prema vojnoj misaonoj tradiciji ranijih generacija, nikada ne robujući autoritetima, pa ni onim koje je istorija priznala za najveće. Titu je i najbolja teorija samo rukovodstvo za akciju od koje djelovanje — praksa dobija tek neke *nagovore*, a ne oponaša je. U Titovom vojnom djelu sama praksa, konkretni uslovi prostora i vremena, te ostali društveno-istorijski činioci u punom smislu dolaze do izražaja.

Ali, snaga uma upravo je u tome da ne dozvoli da samo događaji vladaju njime, već da im on sam nameće hod smjerom ostvarivanja spoznatih ciljeva djelovanja pokreta i klase. I doista, u sudaru sa na izgled nerješivim protivurječnostima, Tito *spoznaje* pokretačke snage narodnooslobodilačke borbe i revolucije, *otkriva* i do svijesti masa dovodi uvjerenje da je uspješna borba protiv višestruko nadmoćnije imperijalističke sile u uslovima porobljene Evrope i totalnog rasula bivše države realan i ostvarljiv cilj, pod uslovom da širokim narodnim masama, koje su činile socijalnu bazu narodnooslobodilačkog rata, ta borba pruži jasnu perspektivu dubokih društvenih promjena. Predvodeći narodnooslobodilačku borbu i revoluciju, istovremeno kao njeno počelo i kao dio njenih rezultata, *Tito stvara vojno djelo* čiji su stožeri: (a) zamisao — koncepcija narodnooslobodilačkog rata kao sinteza oslobodilačke i revolucionarne borbe, koja već 1941. godine ima sve karakteristike *cjelovite* doktrine opštenarodnog rata; (b) nove revolucionarne oružane snage čijom je strukturom, karakteristikama i načinom upotrebe istovremeno omogućio vođenje masovne oružane borbe na cjelokupnom jugoslovenskom ratištu i nanošenje odlučujućih udara neprijatelju, što je bio preduslov konačne pobjede sopstvenim snagama; (c) originalna ratna vještina — sinteza i novi odnosi među činionicima rata i oružane borbe u našim uslovima, kojom je uspio nadvladati višestruko nadmoćnijeg neprijatelja; (d) naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane kao rezultat povezivanja trajno važećih iskustava NOR-a i novih potreba, uslova i mogućnosti odbrane samoupravnog socijalističkog društva u savremenoj epohi.

c) Titovo vojno djelo nastalo je i kao *anticipacija* tek nastupajuće prakse i kao *uopštavanje* već doživljenog iskustva i nastajuće prakse.

(a) I kada prevashodno teorijski anticipira predstojeći razvoj Tito (kao i svaki teoretičar i mislilac) to ne čini na dogmatski način. Svoje djelo on zasniva na društveno-istorijskim uslovima u kojima je vođen narodnooslobodilački rat i činjeni naši poslijeratni naporu u očuvanju tekovina revolucije, bez nastojanja da sopstvena otkrića i rješenja nameće drugima. Tu je on dosljedan marksistički stvaralac, ostajući pri stavu da saznanja i odluke za sopstvenu praksu — borbu treba crpiti iz nje same, a iskustvima drugih koristiti se u mjeri u kojoj ona na djelu pokazuje *vrijednost*. Što Titovo djelo — potvrđujući se iskustvima mnogih oslobodilačkih pokreta — zadobija univerzalnu vrijednost, samo je pouzdan indikator da ono pogađa zakonitosti savremene epohe u oblasti vojnih fenomena, a ne da se sna-

gom formalnog autoriteta nameće kao dogma, kakve je slučajeve istorija do sada znala registrovati.

(b) Kada uopštava već doživljeno iskustvo borbe — sa kraće ili duže vremenske distance — Tito, u stvari, dovodi u djelotvoran dijalog sopstvenu teoriju i praksu, pri čemu teorija pod nagovorima prakse neizostavno doživljava nova sadržajna obogaćivanja. Odluke koje donosi i rješenja koja preporučuje ili kad naređuje rezultat su svestrane dijalektičke analize i sinteze svih činilaca situacije u njihovom razvoju, nikada jednom za svagda i za svakog važeća. Svaka nova situacija, posebni uslovi bilo koje vrste, traže nešto specifično, samosvojno. Zato Tito nikada praksu ne »zarobljava« shemama, već iz njenih uslova i mogućnosti traga za pravim rješenjima.

Tito nam je i u vojnom djelu ostavio u nasljeđe jednu novu, originalnu misaonu tradiciju, koja nas ne smije samo oduševljavati, već i istraživački okupirati više nego do sada u težnji da dokučimo barem neke njene koordinate, kao što su: a) kako se na najbolji način dozvoljava činjenicama da dođu do izražaja; b) kako se pomoću, na izgled, običnih riječi mogu na jednostavan način iskazati krupni i složeni problemi; c) kako se i pomoću kojih kriterijuma selekcioniira bitno od nebitnog; d) kako se na nov način dovode u vezu i odnos i činioци oružane borbe; e) što je čovjek u borbi i što ga konstituiše kao osnovnog subjekta borbe; f) kako se najkraćim putem i najlakše prodire u srca i svijest naroda i boraca. Što prije i što primjerenije toj misli to budemo činili, lakše ćemo uspostavljati stvaralački dijalog sa teorijom i praksom vojne nauke. A do toga nam je uvijek stalo.

(»Vojno delo« br. 1/77)

Major
dr IVO PAIĆ

O Titovim govorima ratnim jedinicama

U knjizi govora i članaka Josipa Broza Tita — izrečenih i napisanih od 1941. do 1945. godine — nalaze se i tekstovi šest govora ratnim jedinicama. Šest jasno kazanih, jezgrovitih govora bogati su misaonim sadržajem i značenjima svojih poruka. Kratkim skicom uvoda u njihovo suvremeno čitanje htjeli bismo, u osnovnim crtama, tek naznačiti odgovore na ograničen broj pitanja o karakteristikama Titove riječi borcima.

Čitanje je suvremeno kad na svome predmetu (tekstu) otkriva one slojeve i dimenzije značenja koje — uprkos protoku vremena — ulaze u područje naše suvremene prakse, u područje socijalističkog bistvovanja. Mogućnost suvremenog čitanja tekstova govora izrečenih prije trideset i više godina utemeljena je, dakako, u njihovom sadržaju. To znači da Titovi govori ratnim jedinicama probijaju granice kronoloških koordinata svoga nastanka i ulaze u prostor suvremene prakse...

Opravdano se misli i tvrdi da su Titovi govori, dakle, Govori ratnim jedinicama, jednostavni, nedvosmisleni i razumljivi slušaocima.

Tito, kao i Lenjin, ne govori specijalistima. On se obraća narodu. To čini i kad za ratnih godina govori borcima: borci su Titu »najbolji sinovi naroda«, oni su »simbol bratstva... naroda«. Također je istina da Govori ratnim jedinicama nisu opterećeni naslagama formalizma ukrasa govorničke tradicije koja, nastavljajući na antičke uzore, od umijeća upotrebe riječi pravi struku. Titu je riječ sred-

stvo ideje, a ideja i riječ dobijaju svoju moć iz *djela*: u ratu — iz oružane borbe, u miru — izgradnja socijalizma postaje pravo po-
prište iskušavanja moći ideje i snage ljudske riječi.

Govori su *izrečeni* prije tri decenije. Danas je pred nama njihov *tekst*, a ne čitav govor. Naime, prijenos iz govorenoga u pisani jezik nije tek nekakav tehnički postupak, nekakvo premještanje u kojem govor ostaje nepromijenjen. U pravu su lingvisti: između govorenoga i pisanog jezika postoje stanovita protuslovlja. Govor je pravi život jezika. On se u pismu samo simbolički predstavlja. Posljedice simbolizacije mogu se samo djelimice prevladati . . .

Svaki govor se zbiva u nekakvom situacijskom okviru. U njemu i pošiljalac i primalac poruke — s obzirom na kontekst — uspostav-
ljava kontakt i kod verbalnog općenja.

Kako se uspostavlja lanac verbalnog općenja u Govorima ratnim jedinicama? Kako Titova riječ postaje razumljiva borcima, pokazat ćemo na primjeru razvoja sadržaja i smisla političke i borbene izreke o *raskrinkavanju izdajnika*.

»Ja vas uvjeravam da ćemo u toj borbi, u borbi za raskrinkavanje izdajnika, pobjedu odnijeti mi a ne oni«.

»Blagodareći samoprijegornoj borbi naših naroda, koja je vođena za zajedničku stvar, uspjeli smo do danas velikim dijelom da raskrinkamo ove neprijatelje federativne demokratske Jugoslavije«.

U prvom primjeru Tito utemeljuje funkciju poruke *oznakom* produbljenog sadržaja cjelokupne borbe: »Danas se vodi borba ne samo da se istjeraju okupatori iz naše zemlje; danas se bije boj i za uništenje *svega* onoga šta *smeta slobodi* naroda naše zemlje. Danas se vodi borba i sa izdajicama naroda«.

Bliže određenje slobode osvijetljeno je iz općeg cilja: »Dakle, drugovi vi se borite ne samo protiv okupatora, nego i protiv domaćih izdajnika, da biste izvojevali srećnu budućnost i *pravu slobodu*, kojoj *decenijama* teži naš narod«.

Označivši opće uvjete, ciljeve i razloge »dvostrukog« fronta borbe, Tito *imenuje* nosioca izdajničke politike, izdajničku vladu koja pomaže Dražu Mihailovića. Imenovanjem predmeta (konteksta govora) i njegovim opisom, jezik postiže funkciju razdvajanja i suprotstavljanja svih karakteristika izdajničke vlade ciljevima borbe: izdajnička vlada je »uvijek bila takva«, ona je »uvijek i u svako vrijeme« surađivala s neprijateljem »da bi se održala na vlasti«; ona je »uvijek bila spremna da sarađuje sa svim i svakim«, njena je djelatnost »nastavak izdajničke politike koja je vođena dvadeset i više godina . . . produžetak politike podmetanja, politike nasilja nad narodom«.

Kombinacijom i ponavljanjem riječi »uvijek«, u »svako« vrijeme, — Tito aktuelno izdajstvo londonske vlade prikazuje kao njeno trajno imanentno svojstvo. Dakle, novembra 1942. godine Tito objašnjava borcima trajnu nespojivost prakse i ciljeva nosilaca vlasti u predratnoj Jugoslaviji sa zadacima i ciljevima narodnooslobodilačke borbe.

Naposlijetku, Tito *uvjerava* borce »da ćemo u toj borbi, u borbi za raskrinkavanje izdajnika, pobjedu odnijeti mi a ne oni«.

Sadržaj i smisao označavanja, imenovanja, objašnjavanja i uvjeravanja izveden je (novembra 1942. godine) u uvjetima već cjelovito ispoljene izdajničke politike londonske vlade, nedvosmisleno utemeljenog negativnog odnosa boraca prema toj politici i — što je osobito značajno — iz praktično (u borbi) doživljene izdaje.

Zato Tito ne govori samo o potrebi borbe protiv izdajnika. On uvjerava da će u toj borbi pobijediti. Riječ *pobjeda* zadobija produbljena značenja, vezana za ukidanje ne samo okupacije i izdaje nego i pretpostavki svake izdajničke politike u budućnosti. Riječ pobjeda — prema tome — jasno upućuje na socijalne ciljeve borbe. Ona označava *buduće* korjenite promjene u socijalnoj osnovi slobode. Iako se te promjene još ne obrazlažu u pojedinostima, lako je uočljivo *razvijanje* sadržaja i smisla ciljeva borbe iz govora u govor, čak u razmacima od svega nekoliko mjeseci.

Juna 1942. godine Tito govori na dan osnivanja Četvrtе crnogorske brigade:

»Mi imamo jedan jedini zadatak — da oslobodimo zemlju od okupatora i da uništimo petu kolonu«.

Novembra 1942. godine isti zadatak dobija još puniji smisao:

»Dakle, drugovi, vi se borite... da biste izvojevali srećnu budućnost i pravu slobodu, kojoj decenijama teži naš narod«.

U drugom primjeru — iz govora Prvoj dalmatinskoj udarnoj brigadi, 27. oktobra 1944. — borbom izvojevano stanje ne traži od Tita ponavljanje opisanog postupka označavanja, imenovanja, objašnjavanja i uvjeravanja. To je vrijeme u kojem *rezultati* borbe čine nepotrebnom cjelovitu verbalnu argumentaciju. Dovoljno je da se borcima skrene pažnja tek na promijenjene metode djelovanja izdajnika: »protivnarodni elementi (su) prešli na nove metode u svom reakcionarnom radu«. Oni se uvlače u redove narodnooslobodilačkog pokreta. Dakle, treba biti oprezan!

Negativan odnos prema izdaji i izdajnicima i dalje se izvodi iz pozitivnog odnosa boraca prema oslobodilačkim i socijalnim cilje-

vima borbe i na osnovama doživljenog pogubnog značenja izdaje. No, sada je glavni oslonac takvoga odnosa *već praktično ostvareni osnovni smisao borbe*. Oktobra 1944. godine zadaci raskrinkavanja upućuju na borbu protiv neprijatelja *»nove federativne demokratske Jugoslavije«*.

Iz ovih nekoliko primjera može se nazrijeti da misaona reprodukcija razgovjetnosti izreke o raskrinkavanju izdajnika i značenja njene razgovjetnosti, ne može biti izvedena iz pojednostavljene teze po kojoj sva »tajna« razgovjetnosti leži u jednostavnosti riječi, rečenica i rečeničkih sklopova Govora ratnim jedinicama. Problem je skriven u dubljim slojevima Titove govorene riječi...

Navedena karakteristična mjesta Govora ratnim jedinicama pokazuju da je izreka o raskrinkavanju neprijatelja u službi ideje i prakse pobjede. Takva je ostala do kraja rata. Sadržaj pojma »pobjeda« stalno je obogaćivan prvenstveno karakteristikama korjenitih socijalnih promjena: on se razvija od početne oštre formulacije borbe za oslobođenje zemlje i uništavanje okupatora i izdajnika, od borbe protiv povratka na staro, do borbe za očuvanje i razvijanje ostvarenih novih bitno revolucionarnih sadržaja. Istovremeno sa rastom pojmljenog i ostvarivanog sadržaja pobjede, raste i osmišljavanje sadržaja borbe protiv izdajnika.

Pred očima pažljivog čitaoca Govora ratnim jedinicama osmišljava se cjelina narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Jezik govora u svakoj točki razvoja cjeline borbe uspostavlja konkretan odnos ideje, riječi i djela: iskustvo i rezultati borbe obogaćuju ideju pobjede, ideja pobjede — prožeta iskustvom borbe — osvjetljava nova područja ciljeva i zadataka.

U Titovom misaonom postupku sjedinjuje se sposobnost i umijeće konkretno dijalektičkog osmišljavanja prakse borbe iz ideje i razvijanja sadržaja ideje pobjede iz pojmljenih rezultata i tendencija borbe.

Stalno oscilirajući odnos ideje i prakse, ciljeva borbe i rezultata borbe, bezuvjetno traži konkretnu revolucionarnu misao u svim pitanjima oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Jezik je tu da izriče sadržaj ove konkretno revolucionarne misli, a stil pojačava njenu djelotvornost u lancu verbalnog općenja.

Nalazimo da je i upotreba izreke o raskrinkavanju neprijatelja primjer Titove sposobnosti i umijeća konkretnog dijalektičkog (revolucionarnog) mišljenja.

Ovu značajnu izreku Vrhovni komandant nikad ne izriče kao frazu, kao nekavu formulu nepromjenljivog predmeta koji se u svim

svojim karakteristikama »podrazumijeva«. Između izreke i predmeta uvijek se uspostavlja »prirodna povezanost«. Izreka je uvijek potaknuta konkretnim stanjem i konkretnim zadatkom, ali u okvirima cjeline smisla borbe. Novembra 1942. godine raskrinkavanje izdajnika je zaoštreno upravo prema londonskoj vladi i Draži Mihailoviću: u njihovoj djelatnosti leži konkretna zapreka pronosjenju istine o narodnooslobodilačkoj borbi. I jezik je u službi toga cilja i zadatka. Jezik u kojem progovaraju činjenice prezentne svim boricima:

»Jasno je, drugovi, da mi danas moramo da kažemo čitavom svijetu da je to izdajnička vlada, da mi nismo vojska te vlade i njenog ministra Draže Mihailovića, jer jedan general ne može zapovijedati dvjema armijama koje se bore jedna protiv druge«.

Dakako, time nije zanemarena borba za raskrinkavanje Pavelića, Nedića i drugih izdajnika.

Oktobra 1944. godine raskrinkavanje se prvenstveno odnosi na nove konkretne sadržaje djelovanja izdajnika, pa odatle slijedi i konkretan zadatak:

»Potrebno je budno pratiti njihov rad i onemogućiti da u našim redovima postignu ciljeve koje nisu mogli postići dok su bili u otvorenoj borbi na strani okupatora«.

Situacijska i povijesna određenost poruka i njihova jednostavnost nisu dovoljni uvjeti posvemašnje razumljivosti Govora ratnim jedinicama. Mislim da je lanac verbalnog općenja doista konkretan i da su poruke stvarno razgovjetne, zahvaljujući posebnoj odlici Titova govorničkog postupka:

U jezik svojih govora Tito prenosi praktično iskustvo naroda i boraca, povezuje ga s predmetom govora i zadacima; na taj način osigurava cjelovitost lanca verbalnog općenja, prvenstveno blisku vezu sa boricima koji ga slušaju ... i kod preko kojega borci razumiju to što slušaju ...

U Govorima ratnim jedinicama postoji i temeljni stav iz kojega se razabire Titovo načelno shvaćanje odnosa ideje i djela. To je shvaćanje mjerodavno idejno i metodološko uputstvo odnosa prema svim značajnim pitanjima narodnooslobodilačke borbe i revolucije — u njemu se temelji i nepokolebljiv odnos Tita (u ratu i danas) u odlučnim pitanjima prava na slobodan razvoj naše zemlje. U najopćijem početnom obliku stav je izrečen u Govoru povodom osnivanja Četvrte crnogorske brigade, 17. juna 1942. godine. Posebno ističemo one

riječi koje su ključne za razumijevanje načelnog (utemeljujućeg) karaktera stava:

»Sada je u borbama za oslobođenje, prvi put u historiji Jugoslavije, kršteno oružano jedinstvo svih naših naroda... Mi ćemo biti sijači bratstva među narodima. Kad budemo prolazili kroz nove zemlje, kad budemo dolazili u dodir sa ljudima drugih običaja, oni će možda biti nepovjerljivi prema nama, jer nas još nisu vidjeli na djelu i nisu čuli našu riječ. Vi ćete svojim držanjem i ubjeđivanjem pokazati da ste vojska novoga kova; vi ćete TAKO steći njihovo povjerenje i razviti zastavu slobode u krajevima koji je još nisu razvili«.

Vrhovni komandant govori borcima o njihovoj prometejskoj ulozi, misiji: oni će biti sijači bratstva među narodima i razviti zastavu slobode u krajevima koji je još nisu razvili. To je pregnantno izražena velika ideja bratstva, jedinstva i slobode u njenom najopćijem određenju i misao oružane sile »kao osnovne poluge pomoću koje se rješava zadatak nacionalnog oslobođenja i svi drugi ciljevi Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke Revolucije«. U isticanju prometejske uloge boraca prirodno je i istovremeno izrečena parola revolucionarne borbe u ratu ratnim sredstvima kombinirana sa parolom nacionalnog oslobođenja.

Međutim, odlučna su pitanja: što čini borce doista sijačima bratstva među narodima i što ih čini doista nosiocima zastave slobode; kako borci postaju graditelji bratstva među narodima i stjegonoše slobode.

Na oba pitanja odgovori se nalaze u navedenom Titovom stavu.

Prvo. Ne postoji ništa što bi *unaprijed* osiguralo oslobodilačku ulogu boraca i njeno priznanje. Ni povjerenje naroda nije ničim *unaprijed* osigurano. *DJELO* i samo djelo posvjedočuje borce kao sijače bratstva među narodima i kao nosioce zastave slobode; dakako, djelo koje u svakom trenutku može biti podvrgnuto kritici utemeljenoj na novom, revolucionarnom, shvaćanju slobode i bratstva među narodima.

Drugo. Borci će steći povjerenje naroda i doista razvijati zastavu slobode

— kad ih narod vidi na djelu,

— kada svojim držanjem i ubjeđivanjem (dakle: jedinstvom ideje, riječi i djela) pokažu da su vojska novoga kova.

Podvlačenjem načelne mjerodavnosti djela za ljudski oslobodilački smisao ideje i stalne otvorenosti djela sudu naroda, Tito ističe

korjenitu suprotnost temeljne orijentacije narodnooslobodilačkog pokreta na jednoj strani i, na drugoj, temeljne orijentacije okupatora i izdajnika ...

Ideji i praksi okupatora i izdajnika Tito suprotstavlja ono shvaćanje naroda koje se utemeljuje na pravu slobodnog bivstvovanja, želji naroda za slobodom u ravnopravnoj zajednici i *dokazanoj* sposobnosti naroda da sami sobom upravljaju.

Tito poistovjećuje Narodnooslobodilačku vojsku i narod: neuništivost naroda isto je što i neuništivost njegove vojske.

»... nas neprijatelj nije uništio, jer se narod ne može uništiti. Jugoslavija se ne da pobijediti — njen herojski otpor je čini nepobjedivom«.

Nasuprot svim totalitarnim koncepcijama okupatora i izdajnika — koji iz ograničenih doktrina razvijaju i ograničen odnos prema narodu — Tito stvaralački dovodi u odnos činjenicu da narod »nikako ne želi« versajsku prošlost, sa činjenicom da je ljubav prema narodu doista najširi nužan okvir okupljanja u borbi protiv okupatora i izdajnika:

»Naša je dužnost da okupimo u svoje redove sve one koji vole svoj narod. To nas, opet, obavezuje da na sve gledamo što šire i što elastičnije«.

Široka nedogmatska osnovica borbe jasno diferencira dva različita i suprotstavljena fronta koji se formiraju na osnovu kriterija odnosa prema oslobodilačkim željama naroda:

»Mi smo uvidjeli da se *na jednoj strani* okupilo sve protiv naroda, a *na drugoj* sve što je rodoljubivo, što voli svoju zemlju, slobodu i nezavisnost«.

Rodoljubivost je Titu jedan od *najkonkretnijih* pojmova; to je ujedno jedna od najdjelotvornijih riječi koje izgovara:

»Svi narodi bore se za iste ciljeve, i to je ta težnja za bratstvom i slogom, ona sila koja nam daje snage da i veće teškoće prebrodimo«.

Jednostavna formula rodoljubivosti (patriotizma) nema nepoznanica: biti rodoljub znači prihvatiti ciljeve zajedničke svim narodima; prihvatiti ciljeve koji su zajednički svim narodima znači *de facto* boriti se za svijet u kojemu ostvarivanje ciljeva jednog naroda nijednog trenutka ne može i ne smije biti postignuto na račun ci-

ljeva drugih naroda. Bratstvo — jedinstvo uvijek je pretpostavka i rezultat takvog rodoljublja. Ovakvo shvaćanje internacionalizma tek počinje tamo gdje nacionalizam završava: nema nacionalizma gdje je razvijena suradnja i ravnopravnost nacija; bez suradnje i ravnopravnosti nacija nema internacionalizma. Tako internacionalizam (bratstvo-jedinstvo) postaje u ratu sila, materijalna snaga borbe za slobodu i probni kamen slobodarske orijentacije u narodnooslobodilačkoj borbi, a kriterij revolucionarnog stava u izgradnji socijalističke Jugoslavije. Naravno, ni borba za zajedničke ciljeve nije apstraktna: narodima postaje zajedničko samo ono što prelazi granice građanskog svijeta utemeljenog na prevlasti posebnog interesa nad općim. Borba za bratstvo i jedinstvo neizostavno podrazumijeva borbu za *ново* društvo. Iz horizonta ovakvog sadržaja bratstva i jedinstva, odnosno rodoljublja, zadobija i puno trajno značenje Titova izreka:

»Čvrsto bratstvo i neuništiva ljubav vladaće među vama, jer vi ste narodna vojska«.

Iz govora u govor Tito, gotovo u svakom kontekstu obraćanja borcima, dovodi u odnos vojsku i narod, narod i vojsku. U tome odnosu narodna vojska je svagda snažna poluga ostvarivanja svih ciljeva narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Narod je, međutim, *subjekt* čitavog kretanja:

»Narod je stvorio svoju vojsku, da mu ona ostvari mir zauvijek. Ali to će biti samo onda ako se narod i dalje bori i *ako zadrži vlast u svojim rukama*«.

»Mi smo u toj borbi *dokazali* ne samo da naši narodi znaju da se bore, već i to da naši narodi znaju sobom upravljati«.

Prva misao izrečena je januara 1943. (Četvrtoj krajiškoj diviziji), druga je izgovorena pred borcima Prve dalmatinske udarne brigade, oktobra 1944. godine. U obje misli Tito jednostavno konstatira da su ideje narodnooslobodilačke borbe i revolucije već u osnovi verificirane kao *DJELO*: prvo, narod je stvorio svoju vojsku; drugo, narod u oslobođenim krajevima već ima vlast u svojim rukama, i, treće: dokazano je da narodi znaju upravljati sobom.

Početna misao o načelnom odnosu ideje i djela (izgovorena pred borcima Četvrte crnogorske brigade, juna 1942. godine) već je u svojim bitnim dimenzijama ostvarena u svojoj djelotvornosti: *praksa narodnooslobodilačke borbe i revolucije pokazala se kao neoboriv dokaz zasnovanosti ideja o oružanoj sili kao osnovnoj poluzi borbe, o neuništivosti naroda i sposobnosti naroda da vlada sobom*. Tako *djelo* postaje uporišna točka ne samo daljnje borbe protiv okupatora

i izdajnika nego i snažna neporeciva osnova daljnje borbe za očuvanje i razvoj tekovina revolucije.

Izvjesno je da u Titovim riječima — kad u središte govora unosi i rezimira tekovine borbe kao dokaz snage i prava naroda — odzvanja eho vrlo složenih zbivanja na frontu borbe za priznanje *nove* Jugoslavije.

Pred kraj rata poruke govora jasno idu u dva pravca: prema saveznicima i prema borcima.

Najvažnija parola tokom čitave narodnooslobodilačke borbe bila je: »Sve za front, sve za pobjedu!«. Ostvarivana je u jedinstvu borbe protiv okupatora i izdajnika sa borbom za revolucionarne društvene promjene. Dakako, tokom rata sve više je oslobađana revolucionarna sadržina parole, uz postojanu čvrstinu borbe za uništavanje neprijatelja. U antifašističkoj borbi nema odstupanja:

»Mi imamo vezu s našim saveznicima, mi imamo svoje obaveze, svoje dužnosti prema njima«.

Doprinos borbi protiv fašizma utemeljuje i pravo. Tito je neopozivo odlučan:

»Ali mi imamo i svoja prava, koja se moraju poštovati, jer smo ih *izvojevali* potocima krvi i brdima kostiju«.

Tako je djelo postalo izvojevano pravo slobode. U borbi za to pravo Tito koristi javno proklamirane principe antifašističkih saveznika:

»Mi ostajemo kod toga da naši narodi sami svojom slobodnom voljom izaberu oblik unutrašnjeg uređenja. To je princip koji propovijedaju naši veliki saveznici, i mi se držimo toga principa«.

Sadržaj principa o slobodnom izboru unutrašnjeg uređenja uvijek je za kapitalističke članice antihitlerovske koalicije imao granice tolerancije: to su granice građanskog društva. Na tlu Jugoslavije te su granice u vrijeme Titova govora na Visu (oktobra 1944. godine) već bile prekoračene. Tito misli na slobodan izbor unutrašnjeg uređenja na temelju rezultata narodnooslobodilačke borbe i njene razvijene revolucionarne tendencije. Međutim, nije riječ samo o pravu na slobodan izbor unutrašnjeg uređenja. Ostvareni rezultati borbe *i obavezuju*. U povodu sporazuma sa Šubašićem, Tito uvjerava borce:

»Ovaj sporazum nije oslabio naše redove, nego ih je ojačao. On neće ugroziti tekovine za koje ste se borili i za koje se bore

naši narodi... Ali mi ćemo ostati čvrsto kod toga da se od tog sporazuma ne može nikuda dalje naprijed bez odobrenja svih naših naroda. Mi ostajemo vjerni odlukama Drugog zasjedanja antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije».

Dakle, u sadržaj ostvarenog djela borbe ulazi i činjenica po kojoj je i nova razvijena *svijest* naroda i boraca *materijalna snaga* koja se ne može zaobići ili zanemariti u pitanjima izbora društvenog uređenja: narodnooslobodilačka borba i socijalistička revolucija i subjekt borbe čine jedinstvo novoga sadržaja činjeničkog stanja od kojega se jedino i može polaziti u rješavanju pitanja društvenog uređenja.

Kroz Govore ratnim jedinicama provlači se *konstanta* Titovog shvaćanja biti i odnosa ideje, djela i slobode. Ona se prvenstveno zaoštrava na pitanju odnosa bratstva — jedinstva i revolucije:

Vrijednost ideje i shvaćanja slobode mjeri se ostvarenim djelom. Djelo borbe je stalno otvoreno kriterijima bratstva i jedinstva među narodima Jugoslavije. To se bratstvo i jedinstvo utemeljuje na zajedničkim ciljevima, a razvija u zajedničkoj borbi. Cjelokupna borba razvija novu trajnu osnovu bratstva i jedinstva: revolucionarni karakter društvenih promjena (u ratu: vlast naroda kao dokaz njegove sposobnosti da upravlja sobom i narodna vojska kao osnovno sredstvo već izborne pozicije naroda kao subjekta).

U Govorima ratnim jedinicama Tito dovodi u neraskidiv odnos dva bitna sadržaja: bratstvo i jedinstvo i revoluciju. Ne mogu se ostvariti bratstvo i jedinstvo među narodima a da se ne ostvari revolucija; ne može se ostvariti revolucija bez bratstva i jedinstva. Bez socijalističke revolucije, ideja bratstva i jedinstva ostaje u horizontima građanskog svijeta: ostaju socijalne osnove neravnopravnosti dijelova nacija i čitavih nacija međusobno. Revolucija bez ideje i prakse bratstva i jedinstva apstrahira od povijesnih činjenica: ona se odriče materijalne snage koju u revolucionarnom preobražaju oslobađaju narodi u borbi za zajedničke ciljeve.

Parola bratstvo i jedinstvo, u ratu i danas, podrazumijeva stalno razvijanje revolucionarnog sadržaja društvenih promjena, sadržaja u kojem jedino i može biti ostvarena. Iako Govori ratnim jedinicama izričito ne imenuju ciljeve i ostvarene promjene *riječju* revolucija ili nazivom socijalistička revolucija, *Tito drugim riječima označava bitno revolucionarnu prirodu ciljeva i već ostvarenih promjena:* »Poslije ovog rata nema više Versaja«; »Oni koji su dali najveće žrtve u ratu, imaće i odlučnu riječ poslije rata«; »A to će biti samo

onda ako se narod i dalje bori i ako zadrži vlast u svojim rukama«; »U Krajini nema čovjeka koji bi želio da se povрати ono što je bilo«; »Mi smo u toj borbi dokazali . . . da naši narodi znaju sobom upravljati« itd.

Titovo tako uporno stalno ukazivanje na bitno revolucionarne ciljeve i revolucionarno djelo, mogu se razumjeti iz potreba razvijanja najšire osnovice antifašističke borbe i potreba da se glavnom socijalnom nosiocu borbe (radničkoj klasi i seljaštvu koje je u staroj Jugoslaviji znatnim dijelom bilo proletarizirano) svagda ukaže na socijalni smisao cjelokupne borbe. Dodamo li k tome i obzire prema svim saveznicima antihitlerovske borbe — otkriva se u Titovim govorima izvanredno umijeće. Parola »Sve za front, sve za pobjedu!« traži da se u jedinstvu drže sve njene unutrašnje napetosti, da se ne apsolutizira nijedna strana borbe (oslobođenje — revolucija), a da se rastućem revolucionarnom subjektu svagda kaže ono najbitnije radi čega je tako masovno i pristupio narodnooslobodilačkoj borbi. Naime, da tom borbom već korjenito mijenja socijalnu osnovu svoje dotadašnje egzistencije.

Titovi govori ratnim jedinicama su primjer umijeća držanja u vezi dijalektičkih protivvrječnosti i njihova oslobađanja smjerom revolucionarne tendencije.

Na primjeru odnosa ideje, djela i slobode čitalac će u Govorima ratnim jedinicama lako otkriti već razvijanu i stalno obogaćivanu temeljnu uporišnu misao cjelokupne borbe (u ratu i danas) za očuvanje vlastite osnove slobodnog društvenog razvoja i mjesta Jugoslavije u svijetu.

Nepokolebljiva vjera u pobjedu, oslonac na slobodarske težnje i revolucionarne snage u narodu, vlastitom borbom izborena pobjeda i socijalistička revolucija — bile su i ostale moćna osnova i najснаžniji dokaz prava na slobodu, a potom i prava Jugoslavije na slobodan vlastiti put socijalističkog razvoja.

Ta se temeljna misao, u ratu i danas, kao crvena nit provlači kroz sve govore druga Tita. U njenu sadržaju leži jezgro oko kojega se razvija čitav govornički postupak, jezgro po kojem je Titova riječ tako bliska i razumljiva.

Bliskost riječi i njena razumljivost idu zajedno.

Riječ je bliska kad zadrži odgovore na bitne poticaje životne situacije naroda, klase i čovjeka i kad postojano ostaje u čvrstoj vezi sa odlučnim pitanjima koja sebi narod u borbi za slobodu i ljudski sadržaj života postavlja. U prvim govorima ratnim jedinicama Titova riječ nosi oštar pečat vremena borbe za opstanak naroda pred fašiz-

mom i zločinštvom domaćih izdajnika. Na pitanje o opstanku naroda Tito daje i praktičan odgovor koji je nadmoćan svim parolama okupatora i kvislinga: izlaz je u oružanoj borbi na temelju bratstva i jedinstva, u skladu sa zajedničkim ciljevima svih naroda Jugoslavije. Oružana borba u bratstvu i jedinstvu naroda pod vođstvom KPJ razvija se kao praksa u kojoj se na djelu oslobađaju revolucionarne snage naroda. U toj borbi narod se vlastitom djelatnošću iznutra mijenja: njegovo početno oštro egzistencijalno pitanje prerasta u jednako tako fundamentalno pitanje borbe za održanje i razvijanje socijalističkog sadržaja života.

Od borbe za slobodu u bratstvu i jedinstvu, preko borbe za očuvanje i razvoj oslobodilačkog i revolucionarnog djela, do isto tako uporne borbe za socijalističko samoupravljanje na temelju rezultata svih momenata revolucionarnog puta — leži neprekidan, povezan, razvojan tok. Titova riječ (ovdje tek djelimice prikazana na primjerima Govora ratnim jedinicama), na svakoj točki toga puta, koji za narode Jugoslavije znači čitavu epohu, ostaje bliska i razumljiva.

Njena bliskost i razumljivost ne mogu se drugačije objasniti nego činjenicom da na svim točkama oslobodilačkog i revolucionarnog kretanja daje odgovore na bitna pitanja naroda, radničke klase i čovjeka u borbi za slobodu u socijalizmu koji je put i sadržaj ostvarenja njihovih potreba i interesa.

Zato je metodološki ispravan onaj put istraživanja Titove misli koji u izgovorenoj i napisanoj riječi očitava njen svagda konkretan i dosljedan stav o odnosu ideje, djela i slobode.

Tako postaje i vidljivo da oštar pečat vremena i složene situacije nikada ne uspijevaju potisnuti temeljne oslobodilačke i revolucionarne principe misli i riječi druga Tita.

Dodajmo na kraju: *nije tajna razumljivosti Titove riječi u jeziku Govora ratnim jedinicama; sva je tajna sadržana u Titovoj spoznaji biti oslobodilačke borbe i revolucije, a jezik kojim govori borcima u svojoj jednostavnosti omogućen je upravo tim dubokim spoznajama.*

Svijest o toj činjenici, mislim, ukazuje i na put plodotvornih istraživanja misli druga Tita.

(»Vojno delo« br. 5/75)

Tito

u

očima sveta

Od kako je istina o narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji počela da prodire u svet tokom treće ratne godine pa sve do dana današnjeg, Josip Broz Tito i nova Jugoslavija — samoupravna socijalistička zajednica ravnopravnih i zbratimljenih naroda i narodnosti kao najmonumentalnije Titovo delo — bili su neprekidno predmet izuzetne pažnje naučne, kulturne, političke i vojne javnosti u celom svetu. Gotovo da i nema nijednog poznatog državnika, političara, književnika ili naučnika, koji nije iskazao svoj sud o istorijskoj ulozi druga Tita i o vrednosti njegovog dela.

Ne postoji potpun registar svega onoga što je do sada rečeno i napisano širom sveta o Josipu Brozu Titu. Prema nekim procenama radi se o više stotina hiljada napisa i radova različitog obima i sadržaja različitih žanrova kazivanja. U tu procenu ne ulazi mnoštvo članaka o Titu i Jugoslaviji, koji su skoro svakodnevno ispunjavali velik deo sadržaja svetske štampe za sve vreme bolovanja druga Tita, u dane pogrebnih svečanosti i u ove dane posle sahrane, kada svet intenzivno oseća prazninu Titovim odlaskom.

Kako je Tito vojevao i pobeđivao, kako je osvajao simpatije, kako je ulivao i zadobijao poverenje i izazivao divljenje sveta — svojevrсна su svedočanstva o tome i kazivanja eminentnih državnika, političara i vojskovođa iz novije istorije, što je i sadržaj ovog priloga.

Kad se pogleda šta o drugu Titu kažu najumnije glave sveta tek onda shvatamo koliko je neznatno i skromno ono naše često naglašavanje sreće što smo bili njegovi savremenici.

Čovjek na razmeđu epoha

Dvije decenije poslije onog istorijskog sastanka Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, održanog 4. jula 1941. godine u kući Ribnikarovih na Dedinju, naša poznata književnica Jara Ribnikar, koja nije bila učesnik tog skupa, ali je bila njegov svjedok, posmatrač iz najveće blizine, i ne sluteći kakvom događaju prisustvuje, razmišljala je o tom, i ne samo o tom, istorijskom događaju na pomalo sokratovski način — pitanjima koja su u isti mah i odgovori:

»Da li smo znali, kada smo sreli Tita prvi put u životu, da je on genijalan čovjek? Da li smo osetili da pripada među retke ljude koji ostaju kao međe epoha u istoriji čovečanstva, kao što su Aristotel, Šekspir, Lenjin? I da li smo i danas toga do kraja svesni«?

Pitanja su postavljena u zapisu o Titu *Pravi čovek*¹, na njegovom početku, kao prolog, za razmišljanje. Razmišljanja na takav način u svijetu su počela odavna. Neki su tako rasuđivali još u toku rata, čak i onda kad cijela istina nije bila dostupna svjetskoj javnosti.

U protekle četiri decenije Titovo ime je obišlo cijeli svijet i nastanilo se u srcima svih progresivnih ljudi. Njegova misao i revolucionarno djelo — kao sastavni dio marksističke nauke, kao prođetak Marksove i Lenjinove misli u skladu sa savremenim i za Jugoslaviju specifičnim uslovima — danas živi, zrači i podstiče progresivne snage na svim meridijanima, ne samo na razmišljanje nego i na akcije za mijenjanje svijeta.

¹ *Borba*, 8. maj 1961.

O drugu Titu i njegovom revolucionarnom djelu napisano je više knjiga (studija, rasprava i eseja) i mnoštvo novinskih članaka i reportaža na svim svjetskim jezicima. Gotovo da i nema poznatijeg državnika, političara, filozofa, književnika ili naučnika u svijetu koji nije, na ovaj ili onaj način, dao svoj sud o Titovom životnom djelu. Zajednička crta svih tih kazivanja jeste duboko i iskreno divljenje i vrednovanje njegovog revolucionarnog djela kao djela od epohalnog značaja.

Razmišljanja mnogih umnih i eminentnih ljudi iz svih krajeva svijeta kreću se u duhu misli jednog indijskog filozofa i državnika i jednog britanskog književnika, diplomate i političara. Oni su sreli i upoznali Tita u dva različita vremena i u sasvim različitim ulogama — u ulozi ratnika i vojskovođe i u ulozi borca za mir. Ali, to nije smetalo da njihovi sudovi i suštinski zaključci budu istovjetni.

Indijac Radakrišnan dr Sarvepali, profesor filozofije na univerzitetima u Madrasu, Kalkuti, Čikagu i Oksfordu, i predsjednik Indijske unije, susreo se s Titom prilikom njegovog prvog puta mira po zemljama Azije. Bilo je to krajem 1954. godine, u doba kulminacije hladnog rata. Radakrišnan je tom prilikom rekao:

»Dva su osnovna faktora u istoriji — duh i genije, koji taj duh tumači. Duh našeg vremena podiže svoj glas za političku i socijalističku izgradnju društva i za međunarodnu harmoniju i mir. To su zadaci postavljeni našoj generaciji. A Tito tumači snove svoje zemlje vezane za ove ideale, koji uzbuđuju ne samo Evropu i Ameriku nego i Istok od Egipta do Japana... U sadašnjim okolnostima Jugoslavija zauzima vitalno mesto. Geografske i istorijske okolnosti, sastav njenog naroda, njen ekonomski sistem, kao i iskrena želja i aktivan interes za mir — sve to pruža ovoj maloj pa ipak, velikoj zemlji mogućnosti da predvodi Evropu u ovim trenucima krize«.²

Britanac Ficroj Maklin, književnik, političar i diplomata, za vrijeme rata brigadni general i šef Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, sklopio je poznanstvo s Titom u ratu — na bojnopolju. Napisao je knjigu *Život i vrijeme Josipa Broza Tita*, koja je izazvala velik interes u svjetskoj javnosti i doživjela više izdanja. Maklin »fenomen Tita«, kako on to naziva, objašnjava ovako: »Ako je iko dijete ovog stoljeća, našeg nemirnog dvadesetog vijeka, onda je to Josip Broz Tito. Oni idu zajedno, taj čovjek i stoljeće«.³

² *Politika*, 22. i 24. decembar 1954.

³ *Observer*, London, 27. maj 1962.

U tom iskazu, u stvari, samo je ponovljena stara Maklinova teza o epohalnom značaju svega onoga što se u drugom svjetskom ratu zbivalo na tlu Jugoslavije pod Titovim vođstvom, teze o epohalnom značaju Titovog djela, koju je on postavio još u toku rata, tačnije 24. februara 1944. godine u razgovoru sa šefom Sovjetske vojne misije, generalom Kornijejevim, o čemu će biti više riječi kasnije. Ovdje je dovoljno reći toliko da bismo konstatovali da je taj britanski general i diplomata među prvima uočio da je Tito genijalni vojskovođa i državnik koji će označiti savremenu epohu.

Teško je reći da li je i koliko on uticao svojim mišljenjem na stavove njegovog slavnog premijera. Međutim, činjenica je da je Vinston Čerčil isto tako visoko ocijenio Titov doprinos i kao ratnika i kao državnika. On je to uvidio i iskazao mnogo prije od drugih državnika velikih savezničkih sila. Možda zato što je bio bolje obaviješten od drugih. Izvještaji Maklina, Dikina i Čerčilovog sina Randolfa sa lica mjesta pomogli su da istina o našoj borbi, koja se s mukom probijala u svijet, jer je bila namjerno zataškavana, napokon prokrči sebi put. Osim toga, vojnički razlozi su morali biti pretpostavljeni političkim. To se sada jasno vidi iz objavljenih dokumenata i Čerčilovih memoara. Kako Čerčil navodi, u decembru 1943. britanski ambasador pri kraljevskoj jugoslovenskoj vladi telefonirao je iz Kaira: »Partizani su nam u vojnom pogledu toliko dragocjeni da ih moramo nedvosmisleno podržati, podređujući političke obzire vojnim«⁴.

Takvo rezonovanje je bilo logično i razumljivo, jer je Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije već 1943. godine bila najjača saveznička kopnena vojska u Evropi poslije Crvene armije, koja je izvodila operacije na potpuno odvojenom, samostalnom frontu. Zbog toga je baš od Čerčila došlo prvo zvanično priznanje Titu i njegovoj borbi, koje je bilo sugerisano i savezniku s druge strane Atlantika. U pismu predsjedniku Ruzveltu, 23. oktobra 1943, Čerčil piše: »Borba koja se tamo vodi (u Jugoslaviji, prim. M. S.) svirepa je i krvava kako se samo zamisliti može; pored toga, Huni vrše nemilosrdne odmazde i strijeljanja talaca. Ali se i sam neprijatelj nalazi u velikoj nevolji, on na tom području drži ništa manje nego dvadeset pet njemačkih i osam bugarskih divizija, pa i pored toga uspijeva da kontroliše samo ključne tačke i sa sve većim teškoćama održava željeznički saobraćaj«⁵.

⁴ V. Čerčil, *Drugi svjetski rat*, tom V, str. 448.

⁵ Isto, str. 446.

Britanski premijer je to sugerisao Amerikancima još u junu 1943. kada se raspravljalo o situaciji u Jugoslaviji na konferenciji načelnika generalštabova, ističući »veoma veliki značaj činjenice da se pruži najveća mogućna pomoć jugoslovenskom antiosovinskom pokretu, koji je držao oko trideset tri divizije sila osovine u toj oblasti«. S tim u vezi Čerčil dalje kaže: »Ovo pitanje bilo je toliko važno da sam izdao naređenje da se odvoji izvjestan mali broj aviona kojima bi se povećala naša pomoć, makar i na račun bombardovanja Njemačke i podmorničkog rata«. ⁶

Zbog svega toga Čerčil je želio da i lično uspostavi kontakt sa »ovim značajnim čovjekom« ⁷ (Titom, prim. M. S.), kako je pisao svom ministru inostranih poslova, gospodinu Idnu, 30. decembra 1943. godine. Ali još mnogo prije tog susreta, do kojeg će doći tek u avgustu 1944. godine, Čerčil je (22. februara 1944) pred Parlamentom iznio veoma značajne ocjene o borbi jugoslovenskih partizana i njihovom vođstvu: »Veoma vješto vođeni, organizovani na principu gerile, partizani su u isti mah neuhvatljivi i smrtno opasni. Oni se nalaze čas tu, čas tamo, oni su svuda i na svakom mjestu. Nijemci su protiv njih organizovali ofanzive velikih razmjera, pa ipak su partizani svaki put, čak i kad su bivali opkoljeni, izmicali nanoseći mnogo muka i žrtava neprijatelju... U ovom trenutku Tito ima preko četvrt miliona ljudi za sobom i velike količine oružja zaplijenjenog od Nijemaca ili Italijana; ovi ljudi su organizovani u znatan broj divizija i korpusa. Čitav pokret dobio je svoj pečat i oblik, a da nije izgubio osobinu gerile, bez koje svakako ne bi mogao uspjeti. Oko ovih herojskih snaga razvio se jedan nacionalni i objedinjavajući pokret. Komunisti imaju tu čast da su njegovi pokretači«. ⁸

U ovim realnim ocjenama narodnooslobodilačkog pokreta implicitno su sadržane i ocjene njegovog vođstva. Čerčil će ih i eksplicitno iskazati kad se bude sastao s Titom 5. avgusta 1944. godine u Napulju. U zdravici na banketu, koji je priredio u njegovu čast, britanski premijer je, između ostalog, rekao: »Maršal Tito se pokazao ne samo kao veliki vojskovođa, već isto tako i kao izvanredan državnik, koji je dao ogroman doprinos ujedinjenju jugoslovenskih naroda«.

Deset godina kasnije, Čerčil će potvrditi to svoje mišljenje, ali će sada Titovu figuru vidjeti u mnogo širim međunarodnim dimen-

⁶ Isto, str. 444.

⁷ Isto, str. 449.

⁸ Isto, str. 454.

zijama i u drugom kontekstu: »Golem je doprinos predsjednika Tita na planu međunarodne saradnje i razumijevanja i za opštu stvar mira«. ⁹

Zanimljiva su kazivanja o Titu još trojice poznatih Britanaca. Jedan od njih je čuveni britanski feldmaršal Bernard Lo Montgomery, komandant britanske 8. armije, koja je operisala u Africi, na Siciliji i u Italiji, i koja je zajedno sa američkim snagama u svim bitkama koje su tamo vođene imala manje fašističkih divizija prema sebi nego Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije.

Montgomery je dobro znao šta znači za jednog komandanta neprekidno se hvatati u koštac sa 35 do 50 neprijateljevih divizija bez oslonca na bilo koju stranu i bez ičije materijalne pomoći. On je mogao najbolje da shvati položaj u kojem se Tito neprekidno nalazio kao Vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. I kada je poslije rata pravio listu trojice najvećih vođa na svijetu, Montgomery je označio Tita kao »drugog Evropejca koji spada u velike nacionalne lidere«. Na toj Montgomerijevoj listi Tito je stavljen ispred slavnog britanskog premijera. ¹⁰

Drugi britanski feldmaršal, Harold Aleksander, glavnokomandujući savezničkih snaga u Italiji, u jeku završnih operacija drugog svjetskog rata izrekao je ovakav sud: »Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je jedina saveznička vojska u Evropi kojoj je povjeren poseban front i koja vodi samostalne operacije pod komandom svog vrhovnog komandanta maršala Tita.« ¹¹

Treći Britanac kojeg je Tito impresionirao, istina, nije pravio rang liste, ali se bavio poređenjem velikih ljudi našeg stoljeća. Književni kritičar londonskog *Dejli Telegrafa*, David Flojd, u članku objavljenom u svom listu (11. maja 1957. godine) napisao je da je »Tito nesumnjivo najinteresantniji, najvještiji i najuspješniji učesnik u sadašnjoj političkoj igri. Smisao za organizaciju i odlučnost nisu dovoljni da objasne Titov uspjeh, jer treba imati u vidu i ličnu magnetsku privlačnost velikog vođe. U tom pogledu Tito je isto što i Čerčil ili Lenjin«.

Pišući tako, Flojd je, vjerovatno, imao na umu i »političku igru« i razne kombinacije oko kralja i bivše jugoslovenske vlade, u kojoj je Titova diplomatska strategija nadmašila poslovičnu ostrvsku diplomatsku vještinu. Titova strategija, kao što je poznato, obezbijedila je novoj Jugoslaviji državni kontinuitet i kontinuitet

⁹ *Dejli Telegraf*, London, 3. aprila 1953.

¹⁰ *Front*, 25. maj 1972.

¹¹ *Politika*, Beograd, 28. februara 1945.

vlade bez posebnog međunarodnog priznanja, uprkos korjenitim promjenama društveno-političkog sistema. To je bio događaj bez presedana u modernoj istoriji diplomatije.

Kad je riječ o poređenju istorijskih ličnosti, ovdje bi trebalo, bar u najkraćim crtama, izložiti i rasuđivanje jednog Amerikanca. Pisac istorijskih romana Naurad Fast napisao je još 1944. esej *Tito i njegov narod*. U njemu je Fast, između ostalog, rekao:

»Tito nije nastupio na pozornicu javnog života kao Ruzvelt, Čerčil ili Staljin. Ovi posljedni bili su poznati kao državnici mnogo godina prije nego što su postali ratni rukovodioci. Tito je izbio na površinu iz dubine neodoljive težnje Jugoslavije za slobodom, iz njedara njene potresne istorije pune borbi, nacionalnog ugnjetavanja, unutrašnjih razmirnica, da bi ujedinio svoj narod i poveo ga k slavi.

Kakva magična snaga leži u njegovom imenu? Nekada smo mislili da je on bio legenda koja je nastala u dalekim brdima i šumama Jugoslavije. Danas je njegovo ime ispisano na zlatnim stranicama borbe demokratije protiv barbarizma. . . Titova zemlja, Jugoslavija, nikada se ne smije zaboraviti, jer jednom, ne baš tako davno, ona je bila jedino ostrvo slobode u Hitlerovoj Evropi«.

Američki šefovi Bijele kuće su, takođe, u više mahova izricali svoja viđenja i sudove o našoj narodnooslobodilačkoj borbi i istorijskoj ulozi druga Tita. Na početku rata Franklin Ruzvelt je odluku Jugoslavije da se odlučno suprotstavi nacistima nazvao »prekretnicom u istoriji«. A na kraju rata, u Poruci Amerikancima jugoslovenskog porijekla povodom pobjedonosnog svršetka rata (9. maja 1945. godine), Hari Truman je rekao: »Mi Amerikanci uvijek ćemo spominjati herojsku borbu koju su vaši hrabri narodi vodili posljednje četiri godine, uz neprekidno krvoproliće i uništavanje, da oslobode svoju lijepu domovinu od okupatora«. Predsednik Nikson bio je opširniji i konkretniji. On je prilikom Titove posjete SAD izjavio da jugoslovenski predsjednik zauzima jedinstveno mjesto na svjetskoj pozornici i da bolje poznaje svjetsku političku situaciju nego bilo koji državnik svijeta. »Njegov doprinos ne samo kao vođe u ratu nego još više, njegov doprinos miru, kome je nadasve odan, predstavlja ono po čemu će ga se istorija sjećati kao jedinstvenog državnika i političara«.¹²

¹² *Front*, Beograd, 12. maj 1972.

Priznanja drugu Titu i našoj borbi stizala su, naravno, i od saveznika sa Istoka još u toku rata. Njihova vrijednost se ne umanjuje činjenicom da su poslije 1948. godine bila radikalno negirana.

Da li može biti većeg priznanja jednom vojskovođi i revolucionaru od onog koje je Kominternu na posredan način dala drugu Titu, tražeći od njega da snagom svog autoriteta pokrene u borbu protiv fašizma ostale komunističke partije Evrope. Tu činjenicu drug Tito je objelodanio tek prije pet godina u kazivanju *Komunistu*: »Četrdeset druge godine, ja sam na Durmitoru, u vrijeme žestoke talijanske i četničke ofanzive, i ofanzive Nijemaca u raznim drugim dijelovima Jugoslavije, iz Kominterne dobio telegram da uputim poziv svim evropskim komunističkim partijama da ustanu u borbu protiv fašizma. Taj telegram je poslao Dimitrov, u dogovoru sa Staljinom.«¹³

Međutim, to nije bilo jedino priznanje. Drugo zvanično priznanje došlo je iz Sovjetskog Saveza početkom 1944. godine kada je u Jugoslaviju stigla vojna misija SSSR-a s generalom Kornjejevim na čelu. Na skromnom partizanskom banketu koji je u njegovu čast priređen 24. februara u Jajcu govorili su najprije Tito, zatim Kornjejev i na kraju šef britanske vojne misije general Maklin. Obraćajući se Titu, Kornjejev je tom prilikom rekao: »Ja Vas pozdravljam kao najinteligentnijeg organizatora i rukovodioca Narodnooslobodilačke vojske herojskog jugoslovenskog naroda. Jugoslovenski narod i njegova Narodnooslobodilačka vojska u teškim uslovima našli su u sebi snage da se bore i da nanose udarac za udarcem njemačko-fašističkim zavojevačima. Takav narod nikada neće biti pod fašističkom čizmom«. Tom prilikom general Maklin je obraćajući se Kornjejevu, između ostalog rekao: »Ovdje ćete naći novu eru... Vidjećete šta može učiniti jedan narod u svom spontanom ustanku za slobodu. Jugoslavija je putokaz za ostale narode Evrope«.¹⁴ To je ona Maklinova teza o epohalnom značaju djela druga Tita, o kojoj je već bilo riječi.

Samo dan prije toga, 23. februara, u Moskvi su objavljene parole CK SKP (b) povodom godišnjice Crvene armije. Među njima bila je i jedna koja se odnosila na našu narodnooslobodilačku borbu. Evo kako je ona glasila: »Junački partizani Jugoslavije, vaša borba za slobodu i nezavisnost domovine, služi svim porobljenim na-

¹³ *Komunist*, Beograd, 7. aprila 1975.

¹⁴ Citirano prema zapisima iz još neobjavljenog ratnog dnevnika dr Vladimira Bakarića.

rodima Evrope kao primjer koji ih oduševljava! Živio herojski narod Jugoslavije i njegova hrabra Narodnooslobodilačka vojska, koja se samoprijegorno bori protiv fašističkih zavojevača!« To je, u stvari, bilo Staljinovo oficijelno priznanje drugu Titu i jugoslovenskim komunistima, narodima i narodnostima, koje je u suštini identično onom što je došlo iz Kominterne.

Kada su se naše jedinice srele s jedinicama Crvene armije na našim istočnim granicama, u jesen 1944. godine, sovjetski književnik i ratni dopisnik Ilja Erenburg je zapisao: »Prvi svjetski rat rodio se u Srbiji, ali Srbija je ostala samo detalj i epizoda... Srbi su mali narod, a Nijemci su bili Nijemci, i opet su napali na Jugoslaviju, kao prije na Srbiju. Napali su je poslije Francuske a prije Rusije, poslije Belgije a prije Grčke. Mislili su da će to biti jedna epizoda drugog svetskog rata. Ljuto su se prevarili!... mislili su da im je Jugoslavija u džepu. Ali, tada se pojavio neko ko je bio zainteresovan. Ne Pavelić, ne Maček, već narod. Počeo je pravi rat. On je počeo baš onda kada su Nijemci izjavili da je rat završen!... Jugoslavija nije detalj i nije epizoda u drugom svjetskom ratu. Nama diplomati na konferencijama mira revidiraju geografske karte. Jugoslavija je 1941. godine bila obilježena kao mala zemlja. Na vagi, gdje su diplomati pokušavali da nađu famoznu ravnotežu snaga, Jugoslavija je bila mali uteg kao Rumunjska. Prošle su dvije godine, a mi vidimo čudo. Jugoslavija se probila u prvi red. O jugoslovenskoj Narodnooslobodilačkoj vojsci govori cio svijet. Ime maršala Tita obišlo je pet kontinenata. Kad se svrši rat Jugoslavija će na mirovnu konferenciju doći ne kao komordžija već kao izviđač! Ona je ne samo oslobodila čitav niz krajeva svoje teritorije, već je izvojevala i novo časno mjesto u poslijeratnoj Evropi.«¹⁵

O našoj revoluciji i njenom vođi Titu dosta je pisano i u Francuskoj. U drugom svjetskom ratu Francuska je bila pregažena i porobljena godinu dana prije nego Jugoslavija. Ona je, kao i neke druge evropske zemlje, organizovala snažan pokret otpora. Ali taj pokret, kao što je poznato, nije poprimio razmjere i karakter opštenarodnog rata, kao u nas. To ističe i poznati francuski pisac i historičar, generalni sekretar Komiteta za istoriju drugog svjetskog rata, Mišel Henri. U knjizi *Pokreti otpora u Evropi od 1938. do 1945. godine* on kaže: »Sve u svemu pobjeda Tita i njegovih partizana je najpotpunija u poređenju s pobjedama koje su zabilježili nacionalni pokreti drugih zemalja«. Zbog toga su Francuzi tako blisko, duboko i s najvećim simpatijama pratili našu borbu. Još u toku rata (17.

¹⁵ *Zajedno*, Skoplje, 1944.

maja 1944. godine) De Golov Komitet nacionalnog oslobođenja Francuske uputio je svom narodu proglas u kojem se, između ostalog, kaže: »Francuski narod u ovim teškim ratnim prilikama stekao je još jednog iskrenog prijatelja — hrabre narode Jugoslavije, koji se pod rukovodstvom legendarnog junaka, maršala Tita, bore već pune tri godine, ne samo za svoje, već i za oslobođenje Francuske...«¹⁶

Francuzi su, očevitno, bili impresionirani onim što se zbivalo u Jugoslaviji u ratu i poslije rata, ali su bili i posebno zainteresovani za neka jugoslovenska iskustva, stečena u borbi za nezavisnost i samostalnu poziciju u međunarodnim odnosima. Pomenimo najprije impresije dvojice premijera. Generalni sekretar socijalističke partije Gi Mole, aprila 1952, u vrijeme kada je bio i predsjednik vlade, izjavio je: »Kad bih bio Jugosloven, mogao bih biti samo uz Tita. Ja glasam za njega«. Dvije godine kasnije i drugi francuski premijer, lider lijevog krila Radikalne partije, Pjer Mandes Frans je svoje divljenje Jugoslaviji i njenom predsjedniku izrazio ovim riječima: »Kad jedna mala zemlja odbije da bude rob druge, bezbrojno jače nacije, onda ona time daje primjer dostojan divljenja. To je razlog zbog kojeg prema maršalu Titu gajim osjećanje dubokog divljenja, mada naši doktrinarni pogledi nisu istovjetni«.

Svi ostali pisci u Francuskoj koji se bave Titovim djelom u prvi plan stavljaju jugoslovensko iskustvo. Istaknuti politički i javni radnik, poznati francuski književnik Luis Dalmas, u knjizi *Jugoslovenski komunizam*, za koju je napisao predgovor čuveni književnik i filozof Žan Pol Sartr, dolazi do zaključka da »jugoslovensko iskustvo ispisuje novu stranicu u istoriji«.

Tom temom se bavio i poznati javni radnik, političar i književnik Klod Burže: »Za sve one koje interesuje iskustvo« — upozorava Burže u knjizi *Jugoslovenska čizma* — »važno je nikad ne zaboraviti da je osnovna dužnost svakog da bude pravedno kritičan, kako prema Jugoslaviji tako i prema istoriji«.

Velik interes za jugoslovensko iskustvo ispoljio je i lider francuske Socijalističke partije, ministar u vladama prije drugog svetskog rata i poslije njega i stalni delegat Francuske u Komitetu desertorice za razoružanje, Žil Mok. Takav zaključak sugerise već sam naslov njegove knjige — »Jugoslavija zemlja iskustava«. U njoj se, između ostalog, konstatuje da je način na koji je Jugoslavija izvojevala oslobođenje i izborila punu nezavisnost »jedinствен događaj

¹⁶ *Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945*. Vojno-istorijski institut, Beograd, 1964.

u savremenoj istoriji i njegov dalji razvoj može imati u budućnosti izvanredno značenje».

Nemoguće je zaobići kazivanja i jednog od učesnika Pokreta otpora u Francuskoj, bivšeg ministra, socijaliste, pjesnika i roman-sijera, Neženela Marsela Edmonda. Jedan od dva svoja politička eseja on je posvetio Titu. Misao Edmondova iskazana u tom eseju, koja zvuči i kao svojevrsna sinteza svega onog što je dotad pisano u Francuskoj o našoj revoluciji i njenom strategu i vojskovođi Josipu Brozu Titu, glasi: »Tito je iskovao jedinstvo naroda i razvio osjećaj jugoslovenstva u vatri oslobodilačkog rata... Dao je jugoslovenskom rodoljubu novu priliku da postane svjestan sebe i svoje snage«. Tačnost ove teze potvrđena je u ovim tužnim danima kada su mnogi državnici svijeta njeno značenje proširili praktično na sve do juče porobljene i potlačene narode i zemlje tzv. trećeg svijeta. Sami ti narodi su proširili Edmondovu tezu i dali joj globalnu dimenziju.

Prema onome što je proteklih decenija pisano i govoreno u malim i srednjim zemljama i u zemljama nesvrstanog pokreta, može se zaključiti da su naša borba i Titovo revolucionarno djelo služili kao uzor i inspiracija porobljenim narodima. »Maršal Tito, heroj i vođa jugoslovenskih naroda i nama je bio primjer borbe i požrtvovanosti«, govorio je odmah poslije rata predsjednik poljske vlade Bjerut. »Od vas smo učili kako se ustaje protiv neprijatelja, a naši partizani polazili su u boj s Titovim imenom na usnama kao i vaši«.

»U očima čehoslovačkog naroda« — govorio je češki revolucionar i političar Klementis — »Titovo ime znači simbol nove Jugoslavije. Bez bitaka vođenih pod njegovom komandom, bez njegove ideologije, ne bi bilo nove Jugoslavije, u stvari, ne bi uopšte bilo nikakve Jugoslavije«.

Kristijan Pino, državnik i aktivni učesnik Francuskog pokreta otpora, pozdravljajući jednom prilikom Tita u ime boraca Francuske, rekao je: »Želim da Vam zahvalim kao drug za Vašu hrabrost, upornost i odlučnost, koje su svima nama u Francuskoj služile kao primjer i podsticaj«.¹⁷

U istom duhu govorio je i Titov dugogodišnji prijatelj i saborac u borbi za mir Gamal Abdel Naser: »Vi ste nam dali primjer kako se brani i čuva sloboda«.¹⁸

U tom duhu govorili su, ne jedanput, i ostali lideri malih zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike, koje su nezadrživo krenule

¹⁷ *Front*, Beograd, 12. maj 1972.

¹⁸ *Isto*.

putem svjetske antikolonijalne i narodnooslobodilačke revolucije. Kao najbolja ilustracija za to mogu da posluže riječi meksičkog predsjednika Lopeza Mateosa, koji je prilikom Titove posjete Meksiku rekao da su u Titovoj ličnosti objedinjene sve najljepše osobine Zapate i svih ostalih legendarnih junaka Meksika.

Treba reći i to da su i naši najljući neprijatelji Hitler i njegovi najbliži saradnici morali da priznaju naše uspjehe u borbi i kvalitete Tita kao vojskovođe. Svjedočanstvo o tome ostavio je Herman Najbanher, specijalni opunomoćenik Trećeg Rajha za jugoistok. U knjizi *Specijalna misija na jugoistoku 1940. do 1945.*, on kaže da mu je Himler jednom prilikom priznao: »Tito je nesalomljiv borac. Želio bih da mi imamo tuce takvih boraca, ljudi koji bi bili vođi i koji bi imali takvu odlučnost i tako čvrste nerve da se nikad ne predaju iako su potpuno opkoljeni... Taj čovjek je uvijek pronalazio način da se probije. Nikad nije kapitulirao. Mi znamo bolje nego iko drugi kakve nam on sve nevolje zadaje na srpskohrvatskom prostoru«.

Hitler je imao više prilika da se uvjeri i osvjedoči u Titovu sposobnost da nametne svoje rješenje svake situacije, pa i kad se nađe u taktičkom okruženju. Već u 1943. godini on je bio izgubio svaku nadu da će uspjeti da ga uhvati, što je bila Hitlerova velika želja. Izgubio je bio povjerenje i u izvještaje svojih komandanata, koji su bili neopravdano optimistični, a najčešće i lažni.

U takvom raspoloženju Hitler je jednom prilikom, vjerovatno povodom operacije »Švarc« ili neke druge, rekao Najbanheru: »Pa, dobro, opet će biti opkoljeno, kao u kotlu, šest Titovih divizija. Ali već unaprijed znam kako će se stvari odvijati. Za nekoliko dana bit će ih samo tri, pa onda jedna, a kad najzad udarimo našim snagama u kotlu će se naći samo nekoliko Talijana sa zavojima na nogama i nekoliko bolesnih magaraca«.

U sličnom tonu izražena su osjećanja i utisci i generala Littersa. Ali, on daje i sud i o organizaciji, komandovanju, moralu i karakteristikama dejstava Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. »Tok borbe je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizovane, vješto vođene i da raspolažu borbenim moralom koji izaziva čuđenje. Neprijateljevo komandovanje je bilo izvanredno pokretno i, takođe, u odbrani aktivno« — kaže Litters u izvještaju o ishodu bitke na Sutjesci. U istom tonu nastavlja: »Nesumnjivo je da su komunisti veoma žilav protivnik kojem je dorasla samo jedinica opremljena i naoružana svim potrebnim za vođenje borbe u planinama i naviknuta na najveće napore«.¹⁹

¹⁹ Zbornik, tom V.

Iz memoara Lotara Rendulica, organizatora vazdušnog desanta na Vrhovni štab u Drvaru (25. maja 1944) saznajemo da su mnogi Nijemci željeli da s jugoslovenskog rat šta odu bilo gdje. Rendulic o tome kaže: »U sedmicama poslije mog dolaska na Balkan (došao je sa istočnog fronta sa štabom 2. oklopne armije u jesen 1943. — prim. M. S.), primio sam molbe od preko 1000 vojnika svih činova, koji su me molili za premještaj na ruska bojišta«. Rendulic ne skriva ni sopstveno zadovoljstvo, koje ga je obuzimalo u trenutku kada mu je bilo saopšteno poslije Drvara da mora da otputuje u Njemačku i da »povratak na Balkan ne dolazi u obzir«, ali je žalio »što nije mogao udovoljiti molbi svojih vojnika«.

Jugoslovensko ratište nije bilo samo odveć »vruće« i neprijatno, već i veoma značajno. Ono je na početku treće ratne godine za Nijemce bilo od izuzetne strategijske važnosti i jugoslovenski front postaje sve značajniji element u strategijskim procjenama njemačke Vrhovne komande. Ona je konstatovala da je prostor Balkana »već prije kapitulacije Italije dobio izraziti značaj ratišta«. Nijemci su se pribojavali, ne bez razloga, da će anglo-američke trupe slijedeći udar izvršiti preko jugoslovenske obale na Balkanu. U tom slučaju, kako je tvrdio načelnik operativnog odjeljenja Komande jugoistoka, »snage pod T'om dobijaju operativnu važnost i predstavljaju stalnu opasnost za njemačku odbranu«.

Koliki je značaj jugoslovenskom rat štu pridavao sam Hitler vidi se iz riječi upućenih generalu Rendulicu prilikom njegovog odlaska na dužnost u Jugoslaviju: »Partizanski pokret zauzima sve veće razmjere i mora se energično suzbiti, pošto predstavlja veliku opasnost u slučaju savezničkog iskrcavanja u Dalmaciji ili Albaniji. Odbrana i čvrsto držanje Balkana, od životne je važnosti, pošto bi njihovo zauzimanje od strane neprijatelja predstavljalo smrtno ugrožavanje srca Rajha, kao i opasnost za istočno krilo istočnog fronta«.

Ovaj panoramski snimak njemačkih pogleda i kazivanja o Titu i njegovom djelu završićemo riječima dvojice Nijemaca koje simbolizuju dvije različite Njemačke i dva vremena.

General Rendulic, koji je 1944. godine preduzeo sve što je bilo u njegovoj moći da u famoznoj operaciji *Konjičev skok* likvidira Tita i Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, dvadeset godina nakon toga izjavio je beogradskim *Večernjim novostima* da mu je »drago što onda u tome nije uspio«.

Drugi Nijemac, koji s fašističkom Njemačkom nikad ništa nije imao zajedničko, bivši kancelar SR Njemačke i lider Socijaldemokratske partije, dobitnik Nobelove nagrade za mir, Vili Brant, ovako je vidio Tita i njegovu ulogu u savremenom svijetu: »Za Vaš narod

bio je dar sudbine što je u godinama najvećih opasnosti imao takvog vođu. Ja predsjednika Tita vidim kao jednog od najmarkantnijih političkih ličnosti našeg vremena».

Ovaj kratak izlet kroz svjetsku literaturu o Titu i Jugoslaviji — njegovom najmonumentalnijem djelu, pokazuje u kojoj mjeri je u ovih 35 godina poslije pobjede nad fašizmom svijet bio zaokupljen tzv. jugoslovenskom zagonetkom. U stvari, tu su u jednoj — dvije zagonetke. Prva je pobjeda — čista, potpuna i neosporna vojnička pobjeda, koju je izvojevala jedna mala, nerazvijena agrarna zemlja nad najvećom vojnom mašinom do dotada poznatom u historiji. Tito je bio organizator i strateg te sjajne pobjede, vojskovođa koji na početku nije imao svoju armiju, ali je imao vojsku — 12.000 komunisti, 30.000 skojevaca i narod — da bi na kraju rata izašao kao pobjednik s gotovo milionskom i najjačom armijom u Evropi poslije Crvene armije, koja je u vatri revolucije samonikla iz naroda, iz porušene, pregažene i opustošene zemlje, iz sopstvenog pepela kao biblijska ptica Feniks.

To je događaj bez presedana u dotadašnjoj historiji ratova. Kako je sve to bilo moguće?

Zagonetka je sadržana u činu pobjede koja se ne može shvatiti ako se objašnjava samo klasičnim mjerilima u sistemu borbenih vrijednosti i poimanjem društvene i napose vojne sile na klasičan način. Drug Tito je tu zagonetku postavio pred teoriju već krajem treće ratne godine. U referatu na Drugom zasjedanju AVNOJ-a on je, između ostalog, rekao: »Mogu smjelo tvrditi da je stvaranje narodne vojske pod onakvim uvjetima pod kakvim se stvarala naša, jedinstven primjer u historiji. Iz golorukih partizanskih odreda, bez ikakvih tvornica oružja i municije, bez magacina i raznih vojnih rezervi namirnica, bez ičije pomoći bilo s koje strane, stvarana je armija od blizu četvrt miliona, ali ne u mirnom periodu već u periodu najstrašnije i najkrvavije borbe, borbe koju su narodi Jugoslavije ikada vodili«.²⁰

Četvrt vijeka kasnije, tačnije 11. decembra 1969. godine, u govoru održanom prilikom promocije za počasnog doktora Ljubljanskog univerziteta, toj zagoneci dao je i jednu novu dimenziju: »Mi smo u narodnooslobodilačkoj borbi činili ono što je sa stanovišta klasičnih vojnih doktrina bilo potpuno neshvatljivo. Tako reći goloruki pošli smo u borbu protiv tada najjače svjetske ratne mašine. A bili smo sami. Ni na koga u inostranstvu nismo mogli neposredno

²⁰ Tito, *Vojna djela*, knj. I, str. 200.

da se oslonimo«. ²¹ Otuda je sasvim razumljivo što »mnogim našim ljudima, a i u inostranstvu, ni danas još nije jasno kako smo mogli organizovati takav otpor, protiv toliko nadmoćnijeg neprijatelja, u vrijeme kada su pod njemačkim fašističkim mačem padale čitave države i njihove armije«. ²²

Kako shvatiti neshvatljivo?

Zagonetka Titovih pobjeda je odveć zagonetna i zato predstavlja izazov ne samo za vojne teoretičare nego i za druge umne ljude u svijetu. Time se i objašnjava izuzetan interes u svijetu za naše ratno iskustvo, koje je dobrim dijelom postalo svojina stotina miliona ljudi koji se bore za svoju emancipaciju.

Druga zagonetka tiče se našeg samostalnog puta u svom unutrašnjem razvitku — našeg puta u izgradnji socijalizma i, s tim usko povezano, naše nezavisne, samostalne pozicije u međunarodnim odnosima.

Kako je Jugoslavija, mala zemlja na prostoru na kojem se dodiruju dva svijeta, prožimaju dvije civilizacije i prepliću svakojaki interesi, na prostoru koji je tokom ljudske istorije bio poprište ratova, buna i nemira, kako je Titova Jugoslavija, koja se nalazi između dviju najvećih vojnih grupacija savremenog svijeta, mogla izboriti za sebe i sačuvati takvu poziciju i uz sve to imati tako značajnu i zapaženu ulogu u međunarodnim odnosima? To je drugi izazov za savremenu vojnu i političku nauku.

Upravo tako su i postupali ne samo historičari, već i drugi naučnici, filozofi i državnici, ne samo u vojnom domenu, već i u osvjetljivanju cjelokupnog Titovog revolucionarnog djela i svega onog što se ponegdje u svijetu naziva jugoslovenskim čudom, ponegdje jugoslovenskim fenomenom, a ponegdje jednostavno — jugoslovenskom zagonetkom.

Svijet je rekao svoju riječ o Titu i njegovom djelu još za života našeg predsjednika i vrhovnog komandanta. Iz svega što je u ovom kratkom presjeku rečeno jasno i nedvosmisleno proizilazi da je Titovo revolucionarno djelo od epohalnog i univerzalnog značaja. Kao takvo ono je verifikovano gotovo na plebiscitarni način od najeminentnijih ljudi savremenog svijeta. Stroga nauka takođe je dala svoj sud. Na gotovo svim univerzitetima u našoj zemlji i na 10 univerziteta u svijetu (Prag, Santjago de Čile, Varšava, Alžir, Adis Abeba,

²¹ Tito, *Vojna djela*, knj. IV, str. 198.

²² Tito, *Vojna djela*, knj. III, str. 23.

Ulan Bator, Lusaka, Halifaks i Kopenhagen), drug Tito je proglašen za počasnog doktora nauka. To nije bio samo izraz poštovanja i državničke kurtoazije, već meritorna ocjena naučne vrijednosti Titovog djela i njegovog doprinosa savremenim društvenim naukama. To se najbolje vidi iz podrobnih obrazloženja i argumentacije odluka svakog univerziteta ponaosob, što će najreljefnije ilustrovati misli dvojice promotora, jednog Afrikanca i jednog Evropejca.

Rektor Alžirskog univerziteta Uabdeslama tvrdi da je »Titov primjer dosta rijedak u istoriji, primjer stapanja života čovjeka i nacije«. Promotor Varšavskog univerziteta profesor dr Remigiuš Bježanek, predajući Titu diplomu počasnog doktora, između ostalog, je rekao: »Saradnja u korist mira, međunarodne bezbjednosti, političke su pojave koje su, takođe, bile predmetom stvaralačkog i naučnog interesa doktoranda. Tito je ne samo arhitekt nekih oblika socijalističkog sistema nego i jedan od tvoraca istorije XX vijeka...«²³

U istoriji ljudskog roda malo je bilo ličnosti koje su za života, za svoje djelo dok ono još traje, dobili toliko priznanja kao što je dobio drug Tito.

Preselivši se u predjele istorije i u naša srca da tamo nastavi život, drug Tito i dalje dobija priznanja za djela kojima je zadužio čovječanstvo. Nema gotovo nijednog državnika na svijetu, nijednog velikog uma današnjice, koji se nije našao pobuđenim da putem telegrama saučešća, izjave u javnim glasilima ili na drugi način iskaže žaljenje zbog smrti velikana istorije i dade sud o njegovom životnom djelu.

Enriko Berlinguer je rekao da »italijanski komunisti žale za velikim komunističkim borcem, Titom«. Vili Brant je, u duhu već iskazanih stavova, izrazio žaljenje »za velikim čovjekom našeg vremena«. Šadli Bendžedid je istakao presudnu Titovu ulogu za jačanje jedinstva i akcione sposobnosti pokreta nesvrstanosti. Hua Guofeng je rekao da je »drug Tito bio veliki marksista i istaknuti proleterski revolucionar«. Italijanski predsjednik Republike Sandro Pertini, kojem Jugosloveni nikad neće zaboraviti onaj vanprotokolarni gest, onu nježno položenu ruku na glavu našeg predsjednika i svog prijatelja i saborca iz drugog svjetskog rata, rekao je za Tita da je »on poslednji među velikanima drugog svjetskog rata koji odlazi pošto je bio prvi u borbi za ostvarenje i odbranu nezavisnosti svog naroda«. Indira Gandi, premijer Indije i kćerka Titovog velikog prijatelja i saborca u stvaranju i izgrađivanju pokreta nesvrstanosti, sažela je sva svoja

²³ *Front*, 25. maj 1972.

prijateljska osjećanja i uvjerenja u četiri jednostavne, ali istinite i velike riječi: »Otišao je stvaralac istorije«. Imajući na umu upravo to o čemu je govorila Indira Gandhi, Seku Ture je rekao: »Tito nas je mobilisao da ostvarujemo naše plemenite ciljeve«. Indirinu misao potvrđuju snažno i riječi predsjednika SVAP-a Num Sajoma: »Tito je bio izvor političke inicijative i podsticanja za kolonijalne i eksploatisane narode Afrike, Azije, Latinske Amerike u njihovoj borbi za samoopredjeljenje, nacionalnu nezavisnost, mir i socijalnu pravdu«.

U poruci najviših sovjetskih državnih i političkih institucija, uz izraze saučešća, posebno se ističe da je Tito bio »neumorni borac za mir«.

Američki predsjednik Karter je teško doživio gubitak »dominantne figure svjetske scene...«

Zambijski predsjednik Kenet Kaunda ističe Titov veliki humanizam. »Njegova beskrajna ljubav prema ljudima i čovječanstvu činila ga je divom među ljudima, vođom vođa. Tako on izgleda u mojim očima«. Tako Tito izgleda u Kaundinim očima u kojima je milionski televizijski auditorijum vidio suze.

Ovom prilikom nemoguće je pomenuti iskaze svih velikih ljudi u svijetu o Titu i njegovom djelu, kojih su bile prepune stranice svjetske i naše štampe. Trebalo bi za to više tomova. Izdavači su izračunali da bi im bilo potrebno pet tomova da smjeste između korica, više od 200.000 pisama i telegrama, kao potresnih dokumenata o reagovanju naših građana i ljudi širom svijeta u vezi s bolešću i smrću druga Tita. Tako nešto nije zabilježeno u ljudskoj istoriji. Činjenice su poznate. Otkako je drug Tito pao u bolesničku postelju, svijet nije prestao da strepi za njegov život. Drug Tito je imao one ljudske i državničke osobine koje su ga činile sposobnim da služi velikim potrebama svoga vremena, potrebama savremenog svijeta. Stoga je smrt druga Tita tako duboko potresla ne samo našu zemlju, naše narode i narodnosti koji su izgubili najveću figuru što su je ikada imali u svojoj istoriji, nego i cio svijet.

Osjećajući nastalu prazninu, lideri sa svih strana svijeta, sa svih pet kontinenata, došli su u Beograd da odaju počast i da se poklone senima velikana svjetske istorije koji je obilježio našu epohu. Predsjednici republika, krunisane glave, predsjednici vlada, ministri, generali, naučnici i umjetnici, visoki partijski funkcioneri, vođe oslobodilačkih pokreta i drugi uvaženi predstavnici naroda u 208 delegacija iz 126 država koje čine 95 odsto svjetskog stanovništva, okupilo se u Beogradu oko odra našeg predsjednika da pokažu koliko

su ga poštovali i cijenili njegovo djelo i ulogu samoupravne socijalističke Jugoslavije u svjetskoj zajednici. Bio je to veličanstven pogreb, kakav nije zabilježen u analima svjetske istorije. Sedam stotina izvještača svjetskih agencija, velikih novinskih kuća i radio-televizijskih mreža bili su jedinstveni u ocjeni da je samo Titova grandiozna figura humaniste i neumornog borca za mir i progres, s jasnim vizijama humanijeg, pravednijeg i srećnijeg svijeta, mogle u ovom i ovakvom trenutku okupiti na jedno mjesto toliki broj državnika, različitih ideoloških, političkih, vjerskih i drugih pogleda i opredjeljenja.

Tito ih je okupio tako da je i pogrebni čin postao istorijski događaj.

Mnogi su u tome vidjeli svojevrsnu verifikaciju Titovog djela i više od toga — preuzimanje zavjeta da se slijedi to veliko djelo, koje je izdržalo probu prakse i vremena.

Naučnu vrijednost Titovog djela verifikovao je sam život — živa ljudska revolucionarna praksa, iz koje je ono i izraslo. Niko kao Tito nije uspio da tako idealno ostvari sintezu dijalektičkog mišljenja i praktičkog ljudskog djelovanja. Iz teorijske spoznaje svijeta, doveđene do najviše sinteze, proistekle su nove vrste teorijskih pojmova i praktičnih rješenja u društveno-istorijskom kontekstu socijalizma.

Nema oblasti društvenog života u koju nije pronikao Titov stvaralački duh. Njegov doprinos savremenoj marksističkoj misli je ogroman — fundamentalan upravo u njegovoj suštastvenoj sadržini koja se identifikuje s pojmom slobode. Čovječanstvo je pre Marksa i marksizma spoznalo ideal slobode, ali uglavnom apstraktno, ne znajući kako da ga dosegne. Marks je prvi filozof koji je pitanje slobode postavio konkretno u kontekstu društveno-istorijskih pretpostavki promjena. Tito je pitanje slobode rješavao konkretno u kontekstu datih društveno-istorijskih uslova. Tako je on taj vječiti ljudski san učinio bližim stvarnosti. Pomakao je granice čovjekove slobode u najširem smislu tog pojma, vraćajući čovjeka svojoj suštini. On nije čekao da se najpre stvore sve neophodne društveno-istorijske pretpostavke hoda ka širim prostorima slobode; on je stvarao te pretpostavke, mijenjao istorijske tokove. To je ona dimenzija njegovog djela koja se i od običnih ljudi i od najvećih svjetskih umova kvalifikuje istorijskom.

Linkoln je tvrdio da svijet nikad nije imao pravu definiciju pojma slobode. Pri tome on nije mislio da je svijet oskudijevao apstraktnim koncepcijama slobode, već u supstituciji te stvari, u onome što treba da egzistira u stvarnosti i odgovara teorijskom pojmu.

Naš današnji svijet sa mnogobrojnim suprotnostima i raskolima, uprkos svemu, samosvjestan je toliko da osjeća suptilno i prepoznaje tačno onaj rijetki trenutak kada se slažu riječi i djela, kad se spajaju moral i politika, kad istina postaje naga i nevina. Običan čovjek ima istančana čula za te osjete i spoznaje, i te trenutke shvata i prihvata kao trenutke svoje savjesti i svoje nade. Takav trenutak današnjeg svijeta, njegova velika nada, jeste Titovo djelo, koje je on ostavio u naslijeđe čovječanstvu. U inostranstvu je jednom bilo napisano da će svijet odbrojavati svoje buduće vrijeme od onog dana kada je Tito dao fabrike u ruke radnika. Taj put u krajnjoj konsekvenciji vodi apsolutnoj slobodi za sve. U tom smislu Titovo djelo koje nadahnjuje čovječanstvo, postaje nov element sadržaja pojma slobode, njegovo produbljenje, koje dobija i značenje kriterijuma istinske slobode — slobode ima tamo gdje se ona ne uskraćuje drugome.

Mir i sloboda nisu sinonimi. Ali, gdje nema mira nema ni slobode, kao i obratno. Svijet je svjestan te istine, ali ne zna kako da izađe iz svojih istorijskih zapleta, koje mogu da raspliću samo izuzetno mudri, visoko etični, strpljivi, istrajni i hrabri vođi kao što je bio Tito. Zato svijet nikada nije bio škrt u priznanjima i počastima drugu Titu. Iz istog tog razloga svijet je tako dramatično i emotivno reagovao na vijest o teškoj bolesti i još intenzivnije na vijest o smrti druga Tita.

U životu i smrti Titovoj jasno se pokazuje sva relativnost vrijednosnih veličina na relacijama život i smrt i univerzalno i individualno. Ništa nema dramatičnije i u isto vrijeme bijednije od smrti kad se susretne s besmrtnim čovjekom. To se lijepo vidjelo u danima pogrebnih svečanosti. U tom protuslovlju pokazuje se vječnost života ne samo u apsolutnom smislu kao dijela univerzuma, već i kao bitisanja individuma i produžetka njegova življenja u djelu. To je Gvinejski predsjednik Seku Ture, u izjavi NIN-u, najljepše i najjednostavnije izrazio ovim riječima:

»Predsednik Tito za nas nije umro. Narodi sveta dele ideale koje je on otelotvorio. On će nastaviti da živi kroz sve narode sveta. Svaki put kad narodi budu izvojevali neku pobjedu, mi ćemo znati da je to i Titova pobjeda«.